

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**BİR EŞİTSİZLİK BİÇİMİ OLARAK ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ
VE
TÜRK DIŞ POLİTİKA BASINI'NDA IRAK SAVAŞI**

(Doktora Tezi)

MUSTAFA YILMAZ

İstanbul, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**BİR EŞİTSİZLİK BİÇİMİ OLARAK ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ
VE
TÜRK DIŞ POLİTİKA BASINI'NDA IRAK SAVAŞI**

(Doktora Tezi)

MUSTAFA YILMAZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin Giritli İNCEOĞLU

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLETİŞİM BİLİMLERİ Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı
Doktora öğrencisi MUSTAFA YILMAZ'ın BİR EŞİTSİZLİK BİÇİMİ OLARAK
ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKA BAŞINI'NDA IRAK
SAVAŞI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2008 tarih ve 2008-
12/17 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle onaylanması ile Doktora Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 10.09.2008

- 1) Tez Danışmanı : PROF. DR. YASEMİN GİRİTLİ İNCEOĞLU
2) Jüri Üyesi : PROF. DR. SEMRA ATILGAN
3) Jüri Üyesi : PROF. DR. MURAT ÖZGEN
4) Jüri Üyesi : PROF. DR. ATILLA GİRGİN
5) Jüri Üyesi : PROF. DR. AHMET ŞAHİNKAYA

ÖZET

Bu çalışmayla; Türk dış politika basınının, 2003 yılında yaşanan Irak Savaşı'nın gerekçesi olarak gösterilen Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberleri, hangi kaynaklardan ne ölçüde verdiği, uluslararası haber dengesizliği tartışmaları bağlamında incelenmeye çalışılmıştır.

Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Uluslararası Haber Dengesizliği ve Türk Dış Politika Basınında Irak Savaşı adlı çalışmamızda içerik analizi yöntemi kullanılmış, I. bölümde araştırmanın temel unsurları olan; problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar, tanımlar ve yöntem ortaya konmuştur. II. bölümde ise eşitsizliklerin tarihsel kökenlerine değinilmiş, iki kutuplu dünyada uluslararası eşitlik ve denge arayışlarına yer verilmiş, iletişim alanındaki uluslararası dengesizlik tartışmaları ve bu konudaki temel belge olan MacBride Komisyonu Raporu incelenmiştir. 90'lı yıllardan sonra yeniden şekillenen dünyada tek kutuplu siyasal ortam ve çokuluslu şirketler ele alınmış küreselleşmeyle birlikte uluslararası iletişimde ortaya çıkan yeni yönelimler değerlendirilmiştir. Uluslararası haber dengesizliği konusunda başlıca sorumlu olarak gösterilen dört büyük haber ajansı incelenmiş ve bu konudaki tartışmaların Türkiye'deki yansımaları ortaya konmuştur. III. bölümde; Türk dış politika basınıni temsil ettiği varsayımıyla içerik analizi yöntemiyle inceleme altına alınan Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberlerin hangi kaynaklardan ne ölçüde verildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve El Kaide'yle işbirliği yaptığı gerekçesiyle başlattığı Irak Savaşı, Türk dış politika basınında Anglo-Amerikan basın yayın organları ve yine bu ülkeler merkezli uluslararası haber ajansları Associated Press (AP) ve Reuters kaynaklı olarak Türk kamuoyuna sunulmuştur. Türk halkı, komşu bir ülkeyle ilgili bu denli önemli haberleri savaşı başlatanların bakış açısıyla izlemek ve değerlendirmek durumunda kalmıştır.

ABSTRACT

This study analyzes the news coverage in the Turkish foreign policy press of claims that Iraq owned weapons of mass destruction (a claim that was put forward as justification for the Iraq War) in terms of the sources and the amount of news and in the context of debates surrounding international news imbalance.

This study, entitled *International News Imbalance as a Form of Inequality and the Iraq War in Turkish Foreign Policy Press*, employs the content analysis method. Part I presents the core components of the study including the problem, the goals, the significance, the assumptions, the limitations, the definitions and the method. Part II considers the historical roots of inequality, discusses the search for international equality and balance in the bipolar world, and analyzes the debates on international imbalance in the field of communication, including the key document on this topic: The MacBride Commission Report. Part II also deals with multinational companies and the unipolar political environment in the world that has been taking shape since the 1990s and evaluates the new tendencies in international communication that have developed along with the process of globalization. It analyzes the four major news agencies that it is claimed carry the main responsibility for the international news imbalance and shows how discussions of this topic are reflected in Turkey. Part III demonstrates from what sources and to what extent the news concerning claims of Iraq's possession of weapons of mass destruction was reported by analyzing the foreign policy pages of the newspapers Cumhuriyet, Hürriyet, and Yeni Şafak (with the assumption that they represent the Turkish foreign policy press) using the content analysis method.

The Turkish foreign policy press presented The Iraq War, which the United States of America and England started with the justification that Iraq had weapons of mass destruction and that it cooperated with al-Qaeda, to the Turkish public relying on Anglo-American media and the international news agencies Associated Press (AP) and Reuters, which are also based in these countries. The Turkish people had to follow and evaluate such important news about one of its neighbors from the point of view of those who initiated the war.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN TEMEL UNSURLARI.....	3
-----------------------------------	---

A. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE AMACI.....	3
---------------------------------------	---

1. PROBLEM.....	3
2. AMAÇ.....	4
3. ÖNEM.....	5
4. VARSAYIMLAR.....	5
5. SINIRLILIKLAR.....	6
6. TANIMLAR.....	6
7. YÖNTEM.....	7
Araştırma Modeli.....	7
Evren ve Örneklem.....	7
Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	8

BÖLÜM II

EŞİTSİZLİKLERİN TARİHSEL KÖKENLERİ VE ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ.....	9
--	---

A. BÜYÜK DÖNÜŞÜM: SANAYİ DEVRİMİ'NDEN ENFORMASYON ÇAĞI'NA DÜNYA.....	11
--	----

1. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI SİYASAL VE SOSYO-EKONOMİK ORTAM.....	14
--	----

2. EMPERYALİZM VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK MÜCADELELERİ.....	16
3. İKİ KUTUPLU DÜNYADA ULUSLARARASI EŞİTLİK VE DENG ARAYIŞLARI.....	19
Az gelişmişlik.....	20
Modernleşme Kuramı.....	24
Bağımlılık Kuramı.....	26
Merkez-Çevre Kuramı.....	28
Kültürel Emperyalizm.....	31
Medya Emperyalizmi.....	33
4. İLETİŞİM ALANINDA ULUSLARARASI DENGESİZLİK TARTIŞMALARI.....	35
5. ULUSLARARASI İLETİŞİM DENGESİZLİĞİ KONUSUNDA TEMEL BELGE: MAC BRIDE KOMİSYONU RAPORU.....	44
5.1. Özgür Haber Dolaşımı.....	46
5.2. Tek Yönlü Haber Dolaşımı.....	48
5.3. İçeriğin Çarpıtılması.....	50
5.4. Kuzey-Güney Farklılığı.....	52
B. YENİDEN ŞEKİLLENEN DÜNYA: TEK KUTUPLU SİYASAL ORTAM VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER DÖNEMİ.....	57
1. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI İLETİŞİMDE YENİ YÖNELİMLER VE DENGESİZ HABER AKIŞI TARTIŞMALARI.....	59

2. HABER KAVRAMI VE HABER DEĞER KURAMLARI.....	69
3. DIŞ HABER KAVRAMI VE AJANS HABERCİLİĞİ.....	75
4. ULUSLARARASI HABER AJANSLARI.....	78
4.1. Associated Press (AP).....	80
4.2. Thomson Reuters.....	85
4.3. Agence France Presse (AFP).....	87
4.4. United Press International (UPI).....	88
5. ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ TARTIŞMALARININ TÜRKİYE’DEKİ YANSIMALARI.....	91

BÖLÜM III

IRAK’TA KİTLE İMHA SİLAHLARININ VARLIĞINA İLİŞKİN İDDİALARLA İLGİLİ HABERLERİN ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ.....	99
--	-----------

A. IRAK SAVAŞI.....	99
----------------------------	-----------

1. IRAK TARİHİ VE COĞRAFYASI.....	99
-----------------------------------	----

Bereketli Hilal’de Irak’ın Kuruluşu ve Otoriter Rejimler.....	100
---	-----

Saddam ve Körfez Savaşı Sonrası Irak.....	102
---	-----

2. IRAK SAVAŞI’NIN NEDENLERİ VE SONUÇLARI.....	103
--	-----

Irak Savaşı'nın Başlamasında Dezenformasyonun ve Manipülasyonun Rolü.....	106
Irak Savaşı'nın Bölgedeki Etkileri ve Sonuçları.....	113

B. TÜRK DIŞ POLİTİKA BASININDA IRAK'TA KİTLE İMHA SİLAHLARININ VARLIĞINA İLİŞKİN İDDİALARLA İLGİLİ HABERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....114

1. ARAŞTIRMA MATERYALİNİN ANALİZİ.....114

İçerik Analizi.....	114
Türk Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Sayısı Açısından Değerlendirilmesi.....	115
Türk Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Alanı Açısından Değerlendirilmesi.....	120
Türk Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Konumu Açısından Değerlendirilmesi.....	125
Türk Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Aktörleri Açısından Değerlendirilmesi.....	135
Türk Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Kaynakları Açısından Değerlendirilmesi.....	139

SONUÇ.....150

GRAFİKLER LİSTESİ.....	158
TABLolar LİSTESİ.....	161
KAYNAKÇA.....	164
EKLER.....	181

GİRİŞ

Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Uluslararası Haber Dengesizliği ve Türk Dış Politika Basınında Irak Savaşı adlı bu çalışmayla, günümüz iletişim dünyasının en fazla rağbet gören ürünü haber, gerek kavramsal gerekse kuramsal açıdan çok yönlü olarak ele alınmış, uluslararası iletişim dengesizliğinin en çok görüldüğü ve dikkat çektiği bu alanda, uluslararası haber ajanslarının tek yönlü haber akışındaki rolü ve konumu incelenmeye çalışılmıştır.

Günümüzde dünya haber dolaşımını yönlendiren ve bu akışı elinde tutan Batılı dört büyük haber ajansının varlığı bilinen bir gerçektir. Associated Press (AP), Thomson Reuters, Agence France Presse (AFP) ve eskiye göre etkinliğini yitirmiş de olsa United Press International (UPI) dengesiz haber akışı konusundaki eleştirilerin odak noktası haline gelmiştir. Bu eleştirilerin sözü geçen ajanslar üzerinde yoğunlaşması Batılı oluşlarında ve kuzey yarımkürede yer alışlarında aranabilir. Zaten 1970’li yıllarda ortaya çıkan bu tartışmanın tarafları da az gelişmiş ülkelerle, uluslararası haber akışını elinde tutan bu haber ajanslarının yer aldığı gelişmiş Batı ülkeleri özellikle de Amerika Birleşik Devletleri’dir. Bu arada dünya üzerindeki haber dolaşımı konusunda Rus menşeli TASS Ajansı’na da değinmek gereklidir. Sovyetler Birliği zamanında ideolojik açıdan ve büyüklüğü bakımından fazlasıyla önem arzeden bu ajans, haber dengesizliği konusunda yapısı ve sahipliği açısından farklı oluşuyla bu yönde eleştirilerle karşılaşmamıştır.

Bu çalışmada yukarıda sözü edilen ajanslar, haber kavramı ve uluslararası haber dengesizliği konusundaki tartışmalara yer verilerek incelenmiş, bunun yanında uluslararası haber dengesizliğine yönelik eleştirilere ve konuyla ilgili girişimlere de değinilmiştir.

1960’lı yıllarda sömürge durumundan yeni kurtulan devletlerin dünya siyaset sahnesinde belirmesiyle eski Sovyetler Birliği önderliğindeki Sosyalist Blok’un

başlattığı girişimler sonucu “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen” ile birlikte “Yeni Uluslararası İletişim Düzeni” kavramları da uluslararası ilişkiler literatürüne girdi. Yeni Uluslararası İletişim Düzeni dünya haber dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi arzusunu dile getirmekteydi. Bu çalışmada da uluslararası haber akışındaki dengesizliği ortaya koymaya çalışan ve bu yöndeki çabalara önderlik eden uluslararası konferanslar ve tartışmalar ele alındı. Özellikle günümüze kadar konuya ilişkin yapılan ve ‘Modern toplumda iletişim sorunlarının tamamını gözden geçirmesi ve uluslararası iletişimin daha iyi ve etkili olmasını sağlayacak yollar önermesi’ beklentisiyle hazırlanan Mac Bride Komisyonu Raporu, uluslararası haber dengesizliği, nedenleri ve sonuçlarını içeren kısımlarıyla etraflıca incelendi.

Bu çalışmada temel amaç, gelişmiş ve Kuzey ülkelerinde yer alan uluslararası haber ajanslarından gelişmekte olan ya da diğer bir söyleyişle azgelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen tek yönlü haber akışını ve uluslararası haber dengesizliği konusunu ele almak, ajans haberciliği ve haber kavramını etraflıca tartışmaktır. Yine bunun yanında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Irak Savaşı’nın gerekçelerinden biri olarak gösterilen kitle imha silahlarının Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’ta varlığı iddialarıyla ilgili haberlerin Türk dış politika basınında hangi kaynaklardan yararlanılarak oluşturulduğu içerik analizi yöntemiyle incelenmiş ve buradan elde edilen nicel ve nesnel verilerden hareketle Türkiye’deki basının dış haber kullanımında ne denli bağımlı olduğu uluslararası iletişim dengesizliği tartışmaları üzerinden yorumlanarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın uluslararası iletişim literatürüne katkısı, konuya ilişkin tartışma, kavram ve fenomenlerin biraraya getirilmesi yanında, Türk basının Irak Savaşı’ndaki dış haber kaynaklarını da ortaya koyması olmuştur. Gelişmekte olan bir ülke durumundaki Türkiye’de basının durumu; tek yönlü haber akışı, haber dengesizliği ve bağımlılık tartışmaları etrafında değerlendirilerek Türk dış politika basınının Irak Savaşı’ndaki tutumu ve kitle imha silahlarının Irak’taki varlığına ilişkin haberlerin hangi kaynaklardan yararlanılarak verildiği açıkça ortaya konmuştur.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN TEMEL UNSURLARI

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE AMACI

1. PROBLEM

İkinci Dünya Savaşı ardından yeniden şekillenmeye başlayan dünya, 1960'lı yıllarda sanayileşmiş ülkelerin sömürgesi olan topraklarda yeni devletlerin kurulmasına sahne oldu. Bu yeni ve az gelişmiş ülkeler Sovyetler Birliği'nin ve Sosyalist Blok'un öncülük ettiği "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" ve "Yeni Uluslararası İletişim Düzeni" yaklaşımlarıyla dünya ekonomisinin sömürgeci yapıdan arındırılmasını ve dünya haber dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi isteklerini ortaya koydular. 1970'li yıllarla birlikte bu yöndeki talepler UNESCO öncülüğünde düzenlenen konferanslara dönüştü.

Bu konferanslarda yapılan tartışmalar ve araştırmalar neticesinde dünyadaki iletişim dengesizliği ve sorunları ortaya kondu. Az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere kendilerine doğru tek yönlü haber akışı olduğu iddiaları uluslararası geçerlik kazandı. Batılı dört büyük haber ajansı (AP, UPI, Reuters, AFP) uluslararası haber dengesizliğinin sorumluları olarak gösterildi ve dünyadaki haber akışını ellerinde tuttukları gerekçeyle eleştirildi.

İki kutuplu dünya Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle tek kutuplu hale geldi. Dünya siyaset sahnesinde öteden beri bu tür tartışma ve konferanslara basın özgürlüğünü ve liberal ekonomik yaklaşımlarını gerekçe göstererek karşı çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) tek süper güç haline gelmesiyle, uluslararası haber dengesizliği tartışmaları iyiden iyiye dünya gündeminden düşürüldü.

Ancak bu dengesizliğin günümüzde de varlığını güçlenerek sürdürdüğü bir gerçek, çalışmamızın problemi de bu noktada ortaya çıkıyor. Gelişmekte olan bir ülke durumundaki Türkiye de uluslararası haber dengesizliğinden, tek yönlü haber akışından ne ölçüde etkileniyor? Türkiye'nin de içinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyasında, yaşanan Irak Savaşı'na gerekçe olarak gösterilen, Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı iddiası Türk basınında hangi kaynaklardan yararlanılarak ne ölçüde kullanılmıştır? Uluslararası haber akışını elinde tutan üç büyük haber ajansının Türk basınında yer alan bu konuyla ilgili haberlerdeki payı hangi boyutlardadır?

2. AMAÇ

Bu çalışmayla dünya üzerindeki haber akışını elinde tutan ve bu döngünün devamında önemli rolü olan haber ajanslarını incelemek, haber kavramını çeşitli boyutlarıyla ele alarak ajans haberciliğini irdelemek ve tarihsel yapılanmaları içinde haber ajanslarının uluslararası haber dengesizliğindeki rolünü ortaya koymak hedeflenmektedir.

Bu çalışmada uluslararası haber dengesizliğinin devamında; teknolojik yetersizlik, altyapı eksikliği, mali ve siyasi yapıdaki istikrarsızlık gibi nedenlerin mi, yoksa gelişmekte olan ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin savunduğu gibi sömürgecilik sonrası devam eden ekonomik ve kültürel bağımlılığın mı daha çok rol oynadığı, konuya taraf ülkelerin tepkileri, sorunu anlamaya ve gidermeye yönelik uluslararası çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır.

II. Dünya Savaşı ve sömürgelerin tasfiyesi sonrasında mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik durumu açıklamak için geliştirilen kuramlar incelenerek, Türk basınında, ABD'nin Irak Savaşı'na gerekçe olarak ileri sürdüğü, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığı iddiasının, hangi kaynaklardan ne ölçüde verildiği içerik analizi yöntemi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3. ÖNEM

Bu çalışma, uluslararası haber dengesizliği konusundaki mevcut yaklaşımları derinlemesine incelemesi ve analitik bir yaklaşımla konuyu ele almasının yanında haberi kavramsal ve kuramsal olarak da değerlendirmesiyle önem taşımaktadır. Çalışmanın bir diğer önemi ise, içerik analizi yöntemi uygulanarak, ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için gerekçe gösterdiği Irak'ta kitle imha silahlarının varlığı iddialarının Türk basınında hangi kaynaklardan ne ölçüde yer aldığını nicel ve nesnel verilere dayanarak ortaya koyabilecek olmasıdır.

4. VARSAYIMLAR

Bu çalışma şu varsayımlardan yola çıkmaktadır:

1) Gelişmiş ülkelerden az gelişmiş olanlara doğru tek yönlü bir haber akışı mevcuttur. Uluslararası haber dengesizliği olarak nitelendirilen bu durumun ortaya çıkışında ve devamında Batılı üç büyük haber ajansının büyük rolü vardır. Bu ajansların tecimsel birer kuruluş olarak mevcut dünya ekonomik düzeni içerisinde bu döngüyü değiştirmeyeceği ve bu durumun hâlâ sürmekte olduğu görülmektedir.

2) Türkiye de tek yönlü haber akışından olumsuz etkilenen ülkelerdendir. Türk dış politika basını büyük ölçüde Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlıdır. Türk dış politika basınında yer alan, ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için gerekçe olarak gösterdiği Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı iddiasıyla ilgili haberler, büyük ölçüde Batılı basın yayın organları ve dünya genelinde haber dolaşımını elinde tutan haber ajansları kaynaklıdır.

5. SINIRLILIKLAR

Bu çalışmamın sınırlılıkları şöyledir: Öncelikle araştırmanın yapılacağı evren 2003 yılında Türk basınında yayımlanan gazeteler olarak belirlenmiştir. Söz konusu gazetelerden, gerek dönemin siyasi yelpazesini gerekse kamuoyu oluşturmada etkin rol oynayabilecek olanları seçilerek, araştırma bu gazeteler üzerinde sürdürülmüştür. Bu gazeteler Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleridir. Çalışmanın zaman aralığını ise 79 günlük bir dönem oluşturmaktadır. Bunun nedeni, bir konunun medya gündeminden halkın gündemine geçmesi için iki aydan altı aya kadar bir sürenin geçmesi gerekliliğidir.¹

ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için gerekçe olarak gösterdiği; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberler, araştırma kapsamındaki gazetelerin dış haber sayfalarında inceleme altına alınmıştır.

6. TANIMLAR

Bu çalışmada sıkça kullanılan ve açıklanmasına gerek görülen bazı kavramlarla tanımları şöyledir:

İletişim: İletişim, bilginin, duygunun ya da düşüncelerin en az iki kişi arasında paylaşılması eylemi olduğu kadar, kişi ya da grupların tutum ve davranışlarını etkilemeye yönelik de bir eylemdir.²

Haber: Tarihin herhangi bir anında, politikacının tanıttığı, haber kuruluşlarının ürettiği, teknolojinin aktardığı ve insanların tükettiği şey.³

¹ Erkan Yüksel, **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001, s. 69

² Ahmet Halûk Yüksel, **İkna Edici İletişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1994, s. 161

³ W. Lance Bennett, **Politik İllüzyon ve Medya**, çev. Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yayınları, 2000, s. 63

Haber Ajansı: Haber ajansı, günün 24 saati, haberin yanı sıra, fotoğraf, film, bant, kaset, cd, grafik, tablo, karikatür, resimli roman, köşe yazısı, eleştiri, dizi yazı, röportaj, doküman vs. gibi haber malzemeleri toplayan ve de üreten, bunları üyelerine, paydaşlarına, abonelerine ve müşterilerine dağıtan ya da satan kuruluştur.⁴

İçerik Analizi: İçerik analizi, haberin görünür/açıktaki içeriğinin objektif, sistematik, ve kantitatif bir biçimde tanımlanmasını sağlayan bir araştırma tekniğidir.⁵

7. YÖNTEM

Bu çalışmada yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasındaki amaç; nicel ve nesnel veriler elde edebilmek, yorum yaparken objektif olabilmektir. Böylece, haber metinlerinin içeriklerinden sosyal gerçeğin boyutlarına yönelik olabilecek çıkarımlar yapabilmek mümkün olmaktadır. Ayrıca bu yöntemle elde edilen verilerin ölçülebilir ve doğrulanabilir olması da çalışmada bu metodun kullanılmasına önemli bir nedendir.

7. 1 Araştırma Modeli

Çok sayıda örnek üzerinde çalışma olanağı bulunmadığından, kesit alma yolu ile elde edilen verilerin genellenebilirlik olasılığının daha yüksek olması, zaman ve maliyet kazanımı gibi nedenlerden dolayı Genel Tarama Modelleri'nden Kesit Alma Modeli çalışmanın araştırma modeli olarak uygulanmıştır.

7. 2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın sınırlılıklarında ve amaçlarında belirtildiği gibi Türkiye'de yayımlanmakta olan günlük gazetelerin konu olarak ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak

⁴ Atilla Girgin, **Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve A.A.**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 95

⁵ Glenn Sparks, **Media Effects Research, A Basic Overview**, Belmont CA Wadsworth/Thomson Learning, 2002, s. 20

için gerekçe olarak gösterdiği, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaların yer aldığı dış haber sayfaları çalışmanın evreni olarak belirlenmiştir.

Bu bağlamda bu tür haberlere yer veren ve Türkiye'de yayınlanan günlük ulusal gazeteler (ki bunlar alfabetik sıra ile Akşam, Cumhuriyet, Damga, Evrensel, Gözcü, Güneş, HaberTürk, Hürriyet, Milli Gazete, Milliyet, Ortadoğu, Özgür Gündem, Posta, Radikal, Sabah, Star, Takvim, Tercüman (Dünden Bugüne), Tercüman (Halka ve Olaylara), Türkiye, Vakit, Vatan, Yeni Çağ, Yeni Şafak, Zaman) çalışmanın evrenini oluşturmaktadır.

Örneklelimiz ise dış haberlere; yüzde 23 oranında yer veren Cumhuriyet, yine yüzde 23 oranında yer ayıran Hürriyet ve yüzde 13 oranında sütun açan Yeni Şafak gazeteleridir⁶. Bu üç gazetede ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için gerekçe olarak gösterdiği, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberler taranmış ve içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

7. 3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu süreç yaklaşık 12 aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. İlk 6 ay veriler toplanmış, sonraki 6 ay ise çözümleme ve yazım aşaması gerçekleştirilmiştir. Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberlerin dış politika sayfalarında incelendiği, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri; Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda taranmıştır.

⁶ Atilla Girgin, "Yaygın (Ulusal) Basında Haber, Fotoğraf Sayıları ve Konuları Üzerine Bir Araştırma", İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2004, s.46

BÖLÜM II

EŞİTSİZLİKLERİN TARİHSEL KÖKENLERİ VE ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ

İnsanoğlunun boylar halinde örgütlenmesi ve yerleşik düzene geçmesiyle ilkel dönem sona erer. Artık yeni bir düzen kurulmuş; kasabalar, kentler kurulmaya başlanmıştır. Toprağı işleyenler başka bir düzen bilmedikleri için eski toplum düzenini sürdürmeye çalışırlar. Ama yeni ekonomik koşullar yeni bir toplum düzeni gerektirmektedir. Bu yüzden eski toplum düzeni yavaş yavaş çözülmeye başlamış, o zamana kadar birlik halinde bulunan toplum, sınıflara ayrılmaya yüz tutmuştur. Kentlerin kurulmaya başlamasını ticaretin gelişmesi izler, özel mülkiyet, kolektif mülkiyetin yerini alır.

Yoksul tabakalar, yok olmaya yüz tutmuş bulunan eski kolektif mülkiyet düzenine ve bu düzenin kendilerine sağlamış olduğu eşitliğe dört elle sarılırlar. Tevrat'taki ilk yeryüzü cenneti tasviri ve insanın cennetten kovuluşunun öyküsü; Eski Yunan ozanı Hesiodos'un şiirlerinde anlattığı Altınçağ ve bu çağın yok oluşu hep bu düşüncenin ve yitirilen bolluk karşısında duyulan üzüntünün belirtileridir.⁷

İlkçağ'ın siyasal ve ekonomik hayatında ilk göze çarpan, yetkin iş araçları ve makinelerin yokluğudur. Eski dünya, köleliğe dayanan, çoğunlukla tarımsal toplumlardan oluşmuştu. Üretim zanaatkarlığa ve el emeğine, ticaret de kıyı gemiciliğine dayanıyordu.⁸ Bu durum çok fazla değişmeden Ortaçağ'ın sonuna kadar devam etmiştir. Denizcilik alanındaki gelişmeler, yeni ticaret yollarının ve Amerika Kıtası'nın keşfi, ticaretle uğraşan kentli bir sınıfın burjuvazinin doğmasına yol açmıştır. Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yükselen burjuvazi için yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle

⁷ Max Beer, **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi**, çev. Galip Üstün, İstanbul, Can Yayınları, 1989, s.14-15

⁸ Raimondo Luraghi, **Sömürgecilik Tarihi**, çev. Aydın Emeç, İstanbul, Sosyalist Yayınlar, 1994, s. 14

ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak metaların artışı, ticarete, gemiciliğe sanayiye o güne dek görülmemiş bir atılım ve böylelikle çöküş halinde olan feodal toplumdaki devrimci unsura da hızlı bir gelişme sağladı. Sınai üretimin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi, yeni pazarlar açıldıkça durmaksızın büyüyen gereksinmelere artık yetmiyordu. Onun yerini manüfaktür sistemi aldı. Lonca ustaları imalatçı orta sınıf tarafından bir kenara itildiler; farklı lonca birlikleri arasındaki iş bölümü, tek tek her atelye içindeki iş bölümü karşısında yok oldu.

Bu arada, pazarlar durmaksızın büyüyor, talep durmaksızın yükseliyordu. Manüfaktür bile artık yeterli değildi. Tam bu sırada buhar ve makine, sınai üretimi devrimcileştirdi. Manüfaktürün yerini modern büyük sanayi, sanayici orta sınıfın yerini sanayici milyonerler, tüm sınai orduların önderleri, modern burjuvazi aldı. Modern sanayi, Amerika'nın keşfiyle hazırlanan dünya pazarını yarattı. Dünya pazarı, ticarete, gemiciliğe, kara ulaştırmacılığına olağanüstü bir gelişme kazandırdı. Bu gelişme de, sanayinin yayılmasını etkiledi; ve sanayinin, ticaretin, gemiciliğin, demiryollarının genişlemesine orantılı olarak, burjuvazi de aynı oranda gelişti, sermayesini artırdı ve ortaçağdan kalma bütün sınıfları geri plana itti.⁹ Sanayi Devrimi dünya üzerindeki eşitsizlikleri iyiden iyiye artırdı.

Eski kolektif mülkiyet düzenine ve bu düzenin kendilerine sağlamış olduğu eşitliğin yok oluşuna yas tutan Eski Yunanlılar bu duruma çare arayan ilk topluluk oldular. Eski Atina bilgelerinden başlayarak, demokrasi insanoğlunun düşünce gündeminden hiç eksik olmadı. Kelimeyi ilk kullanan eski Yunanlılardır, “demos” (halk) ve “kratos” (iktidar) kelimelerinden oluşan demokrasi “halk iktidarı” anlamına gelir. Perikles eşitliğe vurgu yaparak demokrasinin gerçekleşebilmesi için; kanunların herkes için aynı olması (isonomia), sitenin işlerine katılmakta (isegoria), siyasal iktidara katılmakta (isocratia) eşitlik olması gerektiğini ifade eder. Bundan asırlar sonra burjuva demokrasisinin fikir babalarından Rousseau, insanların önceleri doğal bir yaşam

⁹ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Sömürgecilik Üzerine**, çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yayınları, 1997, s. 11-12

sürdüklerini, o zaman özgür ve mutlu olduklarını ama artık doğal yaşama dönmenin söz konusu olmadığını söyler. O halde ne yapılmalı sorusuna ise, bugün hükümleri bozulmuş “toplum sözleşmesi”ne eski değerini ve gücünü vermeli. Bu olasıdır ve yolu da yönetimi halka vermektir. “Egemenlik halkındır” çünkü şeklinde cevap verir.¹⁰ Bugün bilinen ölçüleriyle Batı demokrasisi bu fikri altyapıya dayanır ve burjuva devrimlerinin sonucu olarak görülür. Sanayi Devrimi’yle ortaya çıkan işçi sınıfının mücadelesi de bir yandan sosyalizmi ve onun demokrasisini gerçekleştirme çabası bir yandan da burjuva demokrasisinin sınırlarının genişletilmesi uğraşıdır.

20. yüzyıla gelindiğinde işçi sınıfının büyük ölçüde siyasi örgütlenmesini tamamladığı ve Sanayi Devrimi’nin bir sonucu olan iki paylaşım savaşından da en karlı çıkan Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) karşısına Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) önderliğinde çıktığını görüyoruz. Bizim çalışmamızın bu bölümünde de iki kutuplu dünyada sömürgecilikten yeni kurtulmuş bağımsızlıklarına henüz kavuşmuş ulus devletlerin iletişim alanındaki eşitlik mücadelelerine, emperyalizmin kültürel tahakkümünün eleştirisine yer verilecektir. Yine bu bölümde SSCB’nin yıkılmasıyla tek kutuplu hale gelen dünyada, çok uluslu şirketlerin egemenliğine, küreselleşmeye ve yeni emperyalizm kavramlarına yer verilecek. İletişim alanındaki eşitsizlikler; uluslar arası haber dengesizliği, gelişmiş olan ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru tek yönlü haber akışı, uluslararası haber ajanslarıyla bağlantılı olarak değerlendirilecek ve bu konudaki tartışmaların Türkiye’deki yansımaları ele alınacaktır.

A. BÜYÜK DÖNÜŞÜM: SANAYİ DEVRİMİ’NDEN ENFORMASYON ÇAĞI’NA DÜNYA

Sanayi Devrimi öncesi ve sonrasında, yaşam biçimindeki değişim, insanlığın yaşadığı en köklü dönüşüm süreciydi. Sanayi Devrimi’yle ortaya çıkan yeni

¹⁰ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996, s. 35

teknolojiler, yeni bir üretim ortamı ve yaşam biçimi yaratmıştı. Sanayi Devrimi bir seri teknolojik yeniliğin üretim alanında kullanılmasının, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlara yansımaları kapsayan bir süreç olarak gerçekleşti. Bununla birlikte James Watt'ın 1765'de buhar makinesini bulması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması, teknolojik açıdan; Adam Smith'in 1776'daki "Milletlerin Serveti" adlı eseri, ekonomi bilimi açısından; 1789 Fransız Devrimi, politik gelişmeler açısından belirleyici dönüm noktaları ve tarihler oldu. Böylece Sanayi Devrimi, İngiltere'de başlayan teknolojik ekonomik devrimle, Fransa'da gerçekleşen politik devrimin ortak ürünü olarak gerçekleşti. Başka bir deyimle Sanayi Devrimi, bir ayağı teknolojik ekonomik temele; diğer ayağı politik-ideolojik temele dayalı çifte devrim sonucunda tüm sosyal ve kültürel yapıyı sararak ve yeniden şekillendirerek gerçekleşti.¹¹ Sanayi Devrimi sonrası meydana gelen toplumsal yapıya sanayi toplumu dendi. Sanayi toplumunun başlıca özellikleriyse şöyledir:

- 1) Sanayi toplumları, üretimin büyük işletmelerde gerçekleştiği toplumlardır.
- 2) İşletme, kesinlikle aile çevresinden ayrılmıştır.
- 3) Sanayi işletmeleri ve toplumları akılcı hesap kavramı üzerine kuruludur.
- 4) Sanayi toplumlarında işyerlerinde büyük bir işçi yoğunlaşması bulunmaktadır.¹²

Sanayi toplumu; tarıma dayalı geleneksel toplumu geride bırakarak; teknolojisi, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleri tamamen eskisinden farklı yeni bir toplum yapısı yaratmıştı. Bu yeni toplum yapısı, durağan değildi. İçerdiği teknoloji ve ortaya çıkan yenilenmelerle birlikte kendi içinde sürekli gelişip, değişiyordu. Zaman içinde tarımsal üretimin milli gelirde ve istihdamdaki ağırlığı, başlangıçtaki yüzde 80 dolayındaki payından yüzde 3-5'lere kadar düşmüştü. İlk aşamada sanayi üretiminin payı artıyor ve yüzde 50'lere kadar çıkıyordu. Ancak, sanayi toplumunun son

¹¹ Mehmet Özçağlayan, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 1998, s. 21

¹² Baykan Sezer, **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, Ankara, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s. 53

döneminde sanayinin payı yüzde 50'ler dolayından yüzde 40'ların altına düşerken, hizmetler sektörünün payı yüzde 60'ların üzerine çıkıyordu.¹³ Bu da yeni bir toplum yapısı ve yeni bir dönem demektir.

Bu yeni döneme enformasyon çağı adı verilecekti. 1960'lar ve 1970'lerde Machlup ve Porat tarafından saf ekonomik terimlerle tanımlanan "enformasyon ekonomisi" kavramı, Mac Luhan'ın elektronik iletişim teknolojisinin sanayileşmemiş tüm bölgeleri ilerlemeye iten gücü ve izleyenleri katılımcı kılan özelliğine vurgu yapılarak ortaya attığı "elektronik çağ" ve "küresel köy" kavramları, Masuda'nın "küresel enformasyon toplumu" ve Bell'in "endüstri sonrası yeni toplumsal düzen" kavramları, 1980'lerde enformasyon toplumu tartışmalarının zeminini oluşturdu.¹⁴ Bu yeni toplumu tanımlamak için geliştirilen kavramlar; "sanayi sonrası", "kapitalizm sonrası", "ideoloji sonrası" ve "protestanlık sonrası" gibi nitelendirmeleri içermektedir. Ne tür bir tanımlamaya başvurulursa vurulsun, bu geçiş olayının en önemli özelliği, enformasyon olarak nitelendirilen kaynağın uygunluğunun sürekli artıyor olmasıdır. Enformasyon toplumunda bu kaynak, tüm süreçlerin temel dayanağıdır. Enformasyon toplumu tezini savunanlar insanlık tarihinin tümüyle farklı bir evresine girmekte olduğumuzu ileri sürmektedirler. Enformasyon toplumu bir toplum sonrasındır. Bu bir önceki tarihsel evredeki değerlerin, toplumsal düzenlemelerin ve üretim biçimlerinin kırılması köklü bir değişime uğraması anlamına gelmektedir.

Enformasyon toplumunun ekonomik, siyasal ve kültürel üç boyutu vardır. Ekonomik boyuta göre; enformasyon toplumu kapitalist ve endüstriyel üretimle birlikte gelen, merkezileşmenin, yayılmacılığın, standartlaşmanın, eş zamanlı yığınsal üretimin ve sömürünün sona ermesine tanıklık edecektir. Siyasal boyuta göre ise; enformasyon toplumu, katılımcı bir siyasal yapı öngörmektedir. Gerçek demokratikleşme sürecine doğru bir dönüşümün yaşandığı bir yapı önerecektir. Kültürel boyuta gelince;

¹³ Özçağlayan, **op. cit.**, s. 22

¹⁴ Funda Başaran, **İletişim ve Emperyalizm Türkiye'de Telekomünikasyonun Ekonomi-Politigi**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2000, s. 35

enformasyon toplumunda, sanayi toplumunun yığın kültürü, yerini insanların kültür ürünlerini, üretildikleri yerde ve zamanda seçmelerine olanak sağlayabilecek bireyci kültürel tüketime terk edecektir.¹⁵

Enformasyon toplumu yaklaşımına en iyi eleştiriyi Hamelink getirir. Hamelink; Enformasyon toplumunun ekonomik boyutuna getirdiği eleştiride, bugünkü toplumlarda kullanılan ve sürekli planlı olarak gelişen enformasyon tekniklerinin, kapitalist üretim biçimini hakim kılarak sonsuzlaştırma çabasının kusursuz araçları olduğunu savunur. Nitekim 1990'ların başında SSCB'nin yıkılmasıyla, liberalizmin zaferi ilan edilecek ve Francis Fukuyama "tarihin sonu"nun geldiğini ileri sürecektir. Siyasal boyut eleştirisine göre ise; enformasyon teknolojisinin gelişimi, merkezileşmemiş faaliyetlerde, merkezileşmeye dayalı denetim sistemini önceki uygulamalarla karşılaştırılmayacak denli kolaylaştırmaktadır. Hamelink, enformasyon teknolojisindeki gelişmelerin; özerk, özgün ve farklı kültürel oluşumlara olanak tanımadığını aksine dünya çapında egemen, başat ve tek bir kültürün oluşumuna katkıda bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁶ Çalışmamızın bu kısmında da yukarıda kısaca değinildiği gibi Sanayi Devrimi sonrası gelişmeler, yayılcı ve kültürel boyutlarıyla emperyalizm ve iletişim alanında uluslararası eşitlik mücadeleleri yer alacak.

1. SANAYİ DEVRİMİ SONRASI SİYASAL VE SOSYO-EKONOMİK ORTAM

15. yüzyılın ikinci yarısı, Avrupa kıtası için, son iki yüzyılın iktisadi çöküş ve veba, açlık gibi felaketlerinden yavaş yavaş çıkış dönemidir. Tarımsal üretim, nüfus, madencilik, teknoloji gibi konularda çeşitli ilerlemeler bu dönemde meydana gelir. Ayrıca feodal üretim tarzına özgü sınıfsal ilişkiler yavaş yavaş çözülüp soyluluğun toplumsal konumu gerilerken, siyasal planda mutlak monarşiler ortaya çıkmaya

¹⁵ Cees J. Hamelink, "Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürecektir mi?", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s. 13

¹⁶ Ibid, s. 21

başlamıştır. Bir diğer önemli gelişme ise ateşli silahlar ve savaş tekniğindeki yeniliklerdir. Bu yenilikler denizaşırı fetihlerde belirleyici bir rol oynamıştır. 15. yüzyılın ortalarından itibaren Portekiz ve aynı yüzyılın sonlarından itibaren de İspanyol imparatorluklarının başını çektiği bir denizaşırı fetihler dalgasıyla, Avrupa merkezli sömürgecilik ortaya çıkmış ve dünya üzerinde giderek daha geniş alanlara yayılmaya başlamıştır. Ticarete ve ticaret yollarının denetimine büyük önem veren Portekiz İmparatorluğu, 15. yüzyıl itibarıyla özellikle denizcilik ve gemi yapımı gibi konularda çok ilerlemiştir. Portekiz, Afrika kıtasında çeşitli kıyı bölgelerini ele geçirdikten sonra, 1497’de Ümit Burnu’nu dönerek Hint Okyanusu’na açılmış, böylece geniş bir imparatorluk ve ticaret şebekesi oluşturmuştur. Amerika kıtasının 1492’de keşfedilmesiyle başlayan bir sömürgeci – yayılmacı hareket, üçyüz yıl kadar sürmüş ve bu dönemde çok büyük sömürge imparatorlukları ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik Batı Avrupa’da kapitalizmin gelişimi için önemli bir itilim sağlamış ve ilksel sermaye birikimi sürecinin bir boyutunu oluşturmuştur.¹⁷

19. yüzyılın başında, Avrupa ve başta İngiltere ekonomilerinin endüstriyel dönüşümlerine başlamışlardı.¹⁸ Önce 1776’da Birleşik Devletler’in bağımsızlık ilanı, ardından 1810-1825 yılları arasında Latin Amerika ülkelerinin siyasal bağımsızlıklarını kazanmalarıyla, eski tarz sömürgecilik açıkça gerilemeye başladı. Sanayi Devrimi üretim güçlerinin insanlık tarihinde görülmemiş nitelikte gelişmesine olanak verirken, 1789 Fransız Devrimi temel siyasal birim olarak ulus devletin yükselişinin ifadesi oldu. Sanayileşme iki aşamalı olarak gerçekleşmiş bir olgudur ya da iki ayrı sanayi devriminden söz edilebilir. 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan sınai gelişmeyi makine devrimi, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ise teknolojik devrim olarak adlandırabiliriz. 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılın ortalarına kadar süren sanayileşme sürecine, demir ve kömürün asıl enerji kaynağı ve hammaddeyi oluşturduğu makineleşme çağı denebilir. Temel ve ayırıcı özelliği, makine kullanımının

¹⁷ Özgür Öztürk, “Emperyalizm ve Kalkınma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 15

¹⁸ Edward W. Said, “Yeats ve Sömürgeleştirme”, **Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın**, Terry Eagleton vd., çev. Ş. Kaya, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 1993, s. 69

yaygınlaşması sonucu, büyük fabrikaların ortaya çıkmasıdır. Böylece, Avrupa’da temelde tarım işçilerinin toplumundan, fabrikalarda eşya üreten nüfusa doğru düzenli bir değişim olmuştur. Sanayi Devrimi’nin ilk aşamasında, buhar, kömür ve demirin bileşimi, önemli siyasal, ekonomik ve toplumsal sonuçlarıyla birlikte, demiryolu çağını açtı. Demiryolları, eskiden hem ticareti hem de savaşı kısıtlamış olan kötü karayollarının yerini almaya, ticareti canlandırıp savaşı hızlandırmaya başladı.¹⁹

1870’lerle birlikte Sanayi Devrimi nitelik değiştirdi. Bilimsel buluşlar ve bunların üretime uygulanması, pratik zekalı tek tek bireylerin birbirinden ayrı çalışmalarına bağlı olmaktan kurtulmuş, devletin tüm olanaklarıyla desteklediği, gerektiğinde örgütlediği büyük ve zengin kuruluşların eline geçmiştir. Böylece, doğal kaynaklar ve bilim el ele vererek, yeni ve kitle halinde mal üretimine yönelmiştir. Sanayileşme sürecinin bu ikinci aşaması, ilkinde göre toplumsal etkilerinden daha şiddetli, sonuçlarında daha şaşırtıcı ve halkın yaşamını değiştirmede daha etkilidir. Demir, Sanayi Devrimi’nin ilk aşamasında büyük ama başat olmayan bir rol oynamıştır. İkinci aşamasında çelik tam anlamıyla her alana egemendir. En önemli yararı ise demiryollarında görülür. Demiryolu 1870 sonrasında yaşamın her alanını etkilediği gibi, siyasal ve ekonomik bakımdan güçlü merkezi devletlerin de kurulmasını sağladı. 19. yüzyılın değişiklik güçleri olan liberalizm, milliyetçilik ve sanayileşmenin sonuçları Avrupa çapında ulusal birliklerin kurulması, dünya çapında ise emperyalizmdir.²⁰

2. EMPERYALİZM VE ULUSAL BAĞIMSIZLIK MÜCADELELERİ

Sanayi Devrimi’nin Avrupa açısından en önemli sonucu Alman ve İtalyan ulusal birliklerinin kurulması olmuştur. Bu devrimin en önemli sonucu ise; sömürgeciliğin emperyalizm biçimine dönüşmesidir. Emperyalizm, bir devletin egemen siyasi-ekonomik çıkar gruplarının, kendi zenginliği uğruna, başka bir halkın toprağına,

¹⁹ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 211

²⁰ Ibid, s. 217

emeğine, hammaddelerine ve pazarlarına el koyduğu bir süreçtir.²¹ Özellikle Alman ve İtalyan ulusal birliklerinin kurulmasından sonra sömürgecilik eski yüzyıllara oranla büyük bir hız kazanmıştır. Sömürgeciliğin hızlanmasını ve emperyalizmin doğuşunu etkileyen ekonomik unsurlar; Avrupa’da biriken sermaye fazlasına yeni yatırım olanak ve alanları açma, makineleşmenin ürünü olan üretim fazlasına yeni pazarlar yaratma, Avrupa’da nüfus artışına bir çare olarak yeni yerleşim alanları bulma ve üretim sürecinin esası olan hammadde elde etme isteğidir. Siyasi açıdan bakıldığında ise 1870’lerden sonra, sömürge sahibi olmanın, büyük devlet olmanın gereği olarak görüldüğü söylenebilir. O dönemde geniş sömürgelere sahip olmayan ülkeye “büyük devlet” sıfatı verilmiyordu. Ekonomik ve askeri bakımdan ne kadar güçlü olursa olsun, büyüklük tutkusu içindeki Avrupa’da “büyük” olmanın yolu sömürgelerden geçmekteydi. 1884-1885 yıllarında Berlin’de düzenlenen uluslararası bir konferans, özellikle Afrika’nın sömürgeleştirilmesini hızlandırmıştır. Sömürgeleştirmede fiili işgal ilkesi benimsenmiş, herhangi bir devletin belirli bir toprak parçasında egemenlik iddia edebilmesi için o toprağı askeri bakımdan denetim altına alması gerektiği ifade edilmiştir. Böylece, Avrupa devletleri Afrika’da mümkün olduğu kadar geniş toprak parçalarını hızla işgal etme yarışına girişmişlerdir.²² 1875 yılında Afrika’nın Avrupa sömürgeciliğine konu olan kısmı kıtanın 1/10’i kadardır. 1895 yılında Afrika’nın batı sömürgeciliğine konu olmayan kısmı 1/10’idir.²³ Genel olarak 1900’den önceki otuz yılda Avrupa’nın büyük devletleri dünya topraklarının hemen hemen beşte biri ve nüfusunun da muhtemelen onda biri kadar olan, on milyon mil kareden fazla toprak ve yaklaşık 150 milyon insanı, denizaşırı doğrudan siyasal denetimleri altına almıştır. Sömürgecilik yarışı ve nüfuz alanlarının paylaşılmasıyla, 19. yüzyıl sonu itibariyle dünyanın hemen hemen tamamı kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmiştir. Söz konusu bütünleşme; gelişmiş sanayi ülkelerinin mamul mal, azgelişmiş ülkelerin ise tarım ürünü ve hammadde ihracında uzmanlaştıkları bir uluslararası “işbölümü” yaratmıştır. Bugün aşına olduğumuz gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler arasındaki temel

²¹ Michael Parenti, **İmparatorluğa Karşı**, çev. Özcan Buze, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996, s. 11

²² Sander, **op.cit.**, s. 230

²³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I: 1914 – 1980**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 80

ayrışma da bu dönemde ortaya çıkmıştır.²⁴ Tüm dünyanın sömürgeler ve nüfuz alanları biçiminde paylaşılmış olması yeni gelişen kapitalist güçler açısından elverişsiz bir durumdur. Özellikle Almanya'nın 1880'lerden itibaren sömürgeci yayılmacılığa başvurmakla elde ettiği kazanımlar, diğer sömürgeci ülkelerle karşılaştırıldığında sınırlı kalmıştır. 20. yüzyılın başında Alman sanayi çevreleri, dünya ölçeğinde daha etkin rekabet edebilmek için daha fazla sömürgeye ihtiyaç duyduklarını ifade etmeye başlamışlardır. Bu durumun sonucu iki büyük paylaşım savaşıdır. I. Dünya Savaşı'nın ardından doğrudan sömürgeciliğin ne kazandırdığı ne kaybettirdiği tartışılmaya fayda-maliyet analizleri yapılmaya başlandı. II. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğindeyse, emperyalist metropollere egemen olan düşünce, doğrudan sömürgeciliğin bir yük, gelişmeyi frenleyen bir engel olduğu biçimindeydi.²⁵

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, dünya nüfusunun dörtte birinden fazlası, yani yaklaşık 600 milyon insan halen İngiliz İmparatorluğu'nun siyasal egemenliği altında bulunuyordu. Savaşı izleyen birkaç yıl içinde, ilkin Asya'da Hindistan, Pakistan, Seylan ve Burma; Ortadoğu'da Irak ve Mısır; ardından Ürdün ve Filistin'in paylaşılmasından sonra da İsrail, İngiliz denetiminden koptu. 1956-1957'de Sudan ve Gana'ya bağımsızlık tanındı. Fransız İmparatorluğu'nun kaderi de aynı oldu. Önce Suriye, Lübnan ve Hindiçini bölgesi sonra, 1956'da Tunus ve Fas, 1958'de Gine, 1960'da Fransız Afrikası'ndaki topraklar ve Madagaskar, 1961'de de Cezayir imparatorluktan koptu. Yine aynı dönemde en önemlilerini saymak gerekirse; Etiyopya, Libya ve Somali İtalya'dan, Endonezya, Hollanda'dan, Zaire, Burundi ve Ruanda Belçika'dan, Ekvator Ginesi İspanya'dan ve en son olarak, Angola Portekiz'den çeşitli yollarla koptular. II. Dünya Savaşı'ndan sonra 50'den fazla ülke siyasal bağımsızlığını elde etti.

Bağımsızlık talebinin güçlü biçimde dile getirildiği bir ortamda emperyalist ülkeler açısından klasik tipte sömürgeciliği sürdürmenin ekonomik ve sosyal maliyetleri katlanılamaz olmuştu. Bunun yanında, II. Dünya Savaşı sırasında emperyalist ülkelerin

²⁴ Öztürk, **op.cit.**, s. 26

²⁵ Fikret Başkaya, **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1997, s. 15

kendi aralarındaki çekişmenin ön plana çıkması, savaştan galibiyetle çıkan SSCB'nin kısmen bir güvence olarak görülmesi, keza Çin Devrimi'nin savaşın hemen ardından başarıya ulaşması, üçüncü dünya ülkelerinde ulusal bağımsızlık mücadelelerinin güçlü bir şekilde yürütülmesini ve zaferle sonuçlanmasını sağıladı. Smrgeciliğın tasfiyesiyle kapitalist birikimin başlıca siyasi birimi olarak ulus devletin nceliğı belirgin hale geldi. Bununla birlikte, geleneksel smrgeciliğın son bulmasının fiiliyatta pek bir şeyi değıştirmediğı kanısı hakimdi; böylece, yeni dönem 'yeni sömürgecilik' olarak adlandırıldı. Bu bağılamda bağımsızlığını yeni kazanan üçüncü dünya ülkelerinden Gana'nın devlet başkanı Kwame Nkrumah'ın tanımı yaygın biçimde kabul gördü: "Yeni smrgeciliğın özü şudur ki; buna tabi olan devlet kuramda bağımsızdır ve uluslararası planda egemenliğın bütün dışsal belirtilerine sahiptir. Gerçekte ise; ekonomik sistemi ve dolayısıyla i politikası dışarıdan yönetilmektedir".²⁶

3. İKİ KUTUPLU DÜNYADA ULUSLARARASI EşİTLİK VE DENGE ARAYIşLARI

II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası yapının başlıca özelliğı, iki kutuplu oluşuydu. SSCB önderliğindeki sosyalist blokla ABD liderliğindeki kapitalist blok, 20. yüzyıl politikalarının başlıca belirleyicileriydiler. Bunun yanında II. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığına kavuşan ve iki blokta da yer almayan üçüncü dünya ülkeleri de bu dönem dünya siyasetinin önemli aktörleridir.

nc dünya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte emperyalizmin sona erdiğı düşünülebilirdi; oysa bu olay, gerçekte kültür emperyalizmi ya da kültürel bağımlılık olarak nitelendirilebilecek yeni bir dönemin başlangıcıydı. Sömürgecilerin doğırudan kendilerinin yönettikleri, sömürdükleri ülkelerin hükümetlerin ve ekonomilerin yönetimlerinden ellerini çekmeleri, üçüncü dünya ülkelerindeki

²⁶ ztrk, **op.cit.**, s. 84

nüfuzlarının sona ermesi anlamına gelmiyordu. Sömürgeciler, sömürdükleri ülkeleri terk ederken arkalarında bir Avrupa dili bırakmışlardı ve bu dil, yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerdeki yönetici elit kesim tarafından ortak konuşma dili olarak benimsenmişti. Yine Avrupalılar, arkalarında kendi değer ve davranışlarını, dinlerini, günlük toplumsal yaşamı düzenleme yöntemlerini, siyaset anlayışlarını, eğitim biçimlerini, mesleki eğitim yollarını, giyim kuşam stillerini ve diğer kültürel alışkanlıklarını bırakmışlardı. Bütün bu toplumsal ve ideolojik gelişmeler, sömürgecilerin daha önceki doğrudan siyasal egemenlikleri sona erdikten sonra da etkilerini sürekli artırarak devamedegeldi ve ardından yeni-sömürgecilik olarak adlandırılan, yeni bir egemenlik biçiminin ve döneminin doğmasına önayak oldu. Yeni sömürgecilik, batılıların üçüncü dünya ülkelerindeki kalıcı kültürel ve ekonomik etkilerini yok etmeye yönelik yeni bir mücadelenin başlamasına neden oldu.²⁷

3.1. Azgelişmişlik

Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın yoksul ülkeleri, "üçüncü dünya" diye adlandırılır. Bunun amacı, bu ülkeleri sanayileşmiş Avrupa ve Kuzey Amerika'nın oluşturduğu "birinci dünya"yı komünist devletlerin "ikinci dünya"sından ayırt etmektir. "Gerikalmışlık" olarak adlandırılan üçüncü dünya yoksulluğu, Batılıların çoğu tarafından özgün bir tarihsel durum olarak ele alınmaktadır.²⁸ Azgelişmiş ülke kavramı Max Weber'in ideal tipinden aranje edilerek yapılan karşılaştırmayla saptanmıştır. İdeal tip de, kültür olarak, Protestan iş ahlakı ve anlayışının (yani kapitalist ideolojinin) gelişmiş tip olarak alınıp sunulmasıdır. Bu ideal tipe göre Protestan iş ahlakına sahip olmayan ve kapitalist bireyciliğin ve teknolojinin gelişmediği her yer, daha doğrusu Kuzey Avrupa'nın ve Amerika'nın dışındaki bütün ülkeler, geri kalmış ülkelerdir. Bazen azgelişmiş ülke yerine, küçültücü olduğu için gelişmekte olan ülke gibi sözcükler kullanılmaya başlanmıştır. Bazen de geri kalmış ülke kavramı kullanılır. Azgelişmişlik,

²⁷ Ali Mohammadi, "Kültür Emperyalizmi ve Kimlik Sorunu", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s. 327

²⁸ Parenti, **op.cit.**, s. 16.

geri kalmışlık kavramları belli bir ideolojik pratiğin belli bir üretim biçimini haklı ve üstün çıkarmasını sağlayan düşünsel araçlardır. Sahipliği meşrulaştıran ve üstünlük olarak niteleyen bir ilişki biçiminin beraberinde getirdiğidir. Mülkiyetin değerinin tasdikidir.²⁹ 1955 yılında Paris’te Institut National d’Etudes Demographique’de Georges Balandier’in yönetimindeki çalışma grubu tarafından Batı’daki Endüstri Devrimi karşısında Doğu’nun durumuna açıklık getirme ve o güne kadar yapılan tanımlamalara resmiyet kazandırma amacıyla girişimlerde bulunulmuş, “azgelişmişlik” tanımlanmak istenmiştir.³⁰ Batılı bakış açısına göre, bir ülkenin gelişmesini değerlendirmek için kullanılan başlıca üç ölçüt; o ülkedeki yaşam yılı ortalaması, çocuk ölümleri ve okur-yazar oranıdır.³¹ Dünya Bankası ve benzeri örgütlerin yaptığı yayınlarda, azgelişmişliğin başlıca özellikleri şöyle özetlenmiştir:

EKONOMİK - Genel

- 1) İlkel bir eğitim sistemi ve halk arasında okur-yazar olmayan nüfus oranının genellikle yüksek olması.
- 2) Tarımdaki mutlak aşırı nüfus, yani tarımda çalışanların sayısı azalsa da, aynı üretimin elde edilme olasılığı.
- 3) Oldukça önemli miktarlara varan gizli işsizlik oranı ve tarım dışı istihdamın azlığı.
- 4) Kişi başına sermayenin çok az olması.
- 5) Kişi başına düşen gelirin çok düşük olması.
- 6) Büyük nüfus kitleleri için tasarrufun sıfır düzeyine yakın olması.
- 7) Mevcut tasarrufun sanayi ya da ticarete yatmayan, büyük arazi sahipliğinin sağladığı tasarruflar olması.
- 8) Başlıca faaliyetlerin (tarım, ormancılık ya da madencilik gibi) istihdam kategorileri olması.

²⁹ İrfan Erdoğan, **Dünyanın Çarpık Düzeni Uluslararası İletişim**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995, s. 53

³⁰ Sezer, **op.cit.**, s. 46

³¹ Hıfzı Topuz, **Kara Afrika’da İletişim**, İstanbul, Yön Yayınları, 1987, s. 12

- 9) Tarımda üretimin daha çok protein oranı oldukça düşük olan tahıllardan oluşması.
- 10) Gıda ve ihtiyaç maddelerine yapılan harcamaların çok büyük bir oran tutması.
- 11) Dışsatımın gıda maddeleri ve hammaddelere dayanması.
- 12) Kişi başına ticaretin küçük hacimli olması.
- 13) Kredi ve pazarlama kolaylıklarının çok zayıf olması.
- 14) Konut koşullarının çok kötü olması.

Tarımda Temel Özellikler

- 1) Her ne kadar arazi üzerinde düşük bir yatırım söz konusuysa da, mevcut yatırımlar da, tarlalar ve işletmelerin sayısının çok düşük olması yüzünden, kendiliğinden ekonomik olmaktan çıkmaktadır.
- 2) Tarımdaki teknik düzey son derece düşük, araç-gereçler sınırlı ve ilkelidir.
- 3) Birçok geri kalmış ülkede modern türde bir tarım yalnızca yabancı pazarlar için yapılmaktadır.
- 4) Küçük işletmelerin ve küçük çiftçilerin en kısa dönemli krizlerde bile olumsuz iklim koşullarına direnci azdır.
- 5) Gelir ve mal varlığına oranla çok yüksek bir borçlanma düzeyi egemendir.
- 6) İç Pazar için üretim yöntemleri genellikle eski moda ve yetersizdir.
- 7) İşletmelerin küçük ve tarlaların parçalanmış, çeşitli büyüklükte olması yüzünden duyulan arazi gereksinimi en dikkat çeken özelliktir.³²

DEMOGRAFİK

- 1) Genellikle binde 40'a yakın yüksek doğurganlık oranı.
- 2) Yüksek ölüm oranı ve düşük yaşama ihtimali

³² Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1997, s. 88

- 3) Yetersiz beslenme ve beslenme bozuklukları
- 4) İlkel hijyen, halk sağlığı ve temizlik koşulları
- 5) Kırsal alanda aşırı kalabalıklaşma

KÜLTÜREL VE SİYASAL

- 1) Eğitimin ilkel ve okur-yazar oranının çok düşük olması
- 2) Çocuk işgücünün yaygın bir şekilde hakim olması
- 3) Orta sınıfın genel olarak zayıf olması ya da hiç bulunmaması
- 4) Kadınların hak ve konumlarında eşitsizlik olması
- 5) Halkın büyük kısmının geleneksel olarak belirlenmiş tavırlarının olması

TEKNOLOJİK VE DİĞER ÖZELLİKLER

- 1) Birim başına düşük verim
- 2) Teknik eğitim için hiç olanak bulunmaması ya da çok yetersiz olması
- 3) Özellikle kırsal alanlarda yetersiz ve ilkel ulaşım ve taşıma olanakları
- 4) İlkel teknoloji³³

Batılıların az gelişmişliğe bakışları, genelde mevcut durumun görünen yüzünü ortaya koymak, bu durumun kökenlerine inmeden söz konusu yapının bu toplumlara özgü olduğunu ileri sürmek şeklindedir. Lacoste; açlık, nüfusun kötü durumu, eğitimsizlik, az istihdam, milli entegrasyon yokluğu, dış pazarlara bağımlılık, ekonomik sektörler arasındaki iletişimsizlik, bazı doğal engeller, sermaye ve teknolojik donanım yetersizliği, ayrıcalıklı azınlığın yetkileri gibi nedenlerin az gelişmiş ülkelerin gelişmesini engellediğini söyler ve az gelişmişliğin temel nedenini ayrıcalıklıların aşırı yetkilerine bağlar.³⁴ Başkaya ise geri kalmışlık, az gelişmişlik, kalkınma gibi

³³ Ibid, s. 89

³⁴ Yves Lacoste, **Sınıf Açısından Az gelişmişlik**, çev. Sevil Avcıoğlu, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1996, s. 84

kavramların İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya atıldığını, Batı üstünlüğünün ortaya çıktığı dönem sonrasında Avrupa merkezli zihniyet ve bakış açısının bu kavramları ürettiğini ve içeriğini oluşturduğunu söyler. Başkaya'ya göre; kalkınma kavramı yeni sömürgeciliğin etkin bir ideolojik aracı ve sömürgeciliğin yeni adıdır.³⁵

II. Dünya Savaşı ve sömürgelerin tasfiyesi sonrasında mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik durumu açıklamak için birçok kuram geliştirildi. Bunların başlıcaları ve çalışmamızla ilgili olanları Modernleşme kuramı, Merkez – Çevre kuramı ve Bağımlılık kuramıdır.

3.2. Modernleşme Kuramı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir gelişme, özellikle Afrika ve Asya'da bulunan, eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucu çok sayıda yeni ulus devletin dünya sahnesinde yerini almasıdır. Bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle aralarındaki açığı kapatmalarının yolu olarak onlar gibi “modernleşmeleri” önerilmiştir. Bu süreç toplumbilimlerinde modernleşme kuramları olarak bilinir.³⁶ Batı dışındaki ülkelerin, gelişmiş sanayileşmiş ülkelerin daha önceden geçtiği aşamalardan geçerek modernliğe ulaşabilecekleri düşüncesi modernleşme teorisinin hareket noktasıdır.³⁷ Modernleşme kuramına göre; gelişmemiş uluslar henüz Sanayi Devrimi deneyimini yaşamadıkları için, gerekli maddi birikimi sağlayarak ve çeşitli alanlarda yatırım yaparak endüstriyel gelişmişlik düzeyine sıçrayabilirler. Yatırım sürecinin işleyebilmesi için doğru adımların atılması önemli; doğru adımları atabilmek içinse Batılıların sanayileşme sürecinde uyguladıkları, benzer ekonomik ve siyasal yapılanmaların gerçekleştirilmesi zorunludur.³⁸ Bu kalkınma modelinin örtük varsayımları şöyle özetlenebilir:

³⁵ Fikret Başkaya, “Kalkınmanın Olanaksızlığı Üzerine”, Yves Lacoste, **Sınıf Açısından Azgelişmişlik**, çev. Sevil Avcıoğlu, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1996, s. 9

³⁶ Haluk Geray, **İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2003, s. 57

³⁷ Gönül İçli, “Küreselleşme ve Kültür”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:25 No:2, 2001, www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/47.pdf, s.167

³⁸ Mohammadi, **op.cit.**, s.330

- 1) Modernleşme sürecinin benzeri aşamaları takip edeceği varsayılıyordu
- 2) Çeşitli kurumlar bir kez çekirdek olarak bile kurulsa, diğer çevrelerde ve kurumlarda ve genel olarak kalkınma çizgisinde geri çevrilemeyecek gelişmelere yol açacağı düşünülüyordu.
- 3) Modernleşme yukarıdan aşağıya, şehirlerden köylere doğru olacaktı.
- 4) Azgelişmişliğin nedeni ülke içindedir. Diğer ülkelerle olan ilişkilerinin bir etkisi yoktur.³⁹

Modern sözcüğü, içinde bulunulan zamana uygun olan anlamındadır. Sözcüğün kökeni, eski Latince'deki modernus sözcüğünden alınmıştır. Modernus, modo'dan türetilmiş bir sözcüktür. Modo, eski Latince'de hemen şimdi demektir. Böylece modern toplum, günümüzdeki toplum anlamına gelmektedir. İnsanlığın gelişiminin nesnel ölçütü olarak teknolojiyi ve teknolojinin toplumdaki belirtisini ise endüstrileşme düzeyi olarak kabul edenlere göre, günümüzde en ileri düzeyde endüstrileşmiş olan toplumlar modern toplumlardır. Modernleşme kuramı iletişim alanında da etkili olmuştur. Modern toplum tipinin karşısına geleneksel toplum tipini koyan Lerner, modernleşmenin temelinde akılcı ve pozitivist bir ruhun benimsenmesinin yattığını söylemektedir. Lerner'a göre, çağdaşlaşma süreci yeni kitle iletişimiyle, halkı yeni davranış biçimlerine özendiren yeni düşüncelerin, yeni haberlerin yayılışıyla başlamaktadır. Yeni kitle iletişim araçları doğrudan doğruya kişisel çıkarların yeniden biçimlenmesine yol açacak ve böylece yeni toplumsallaşma sağlanacaktır.⁴⁰ Lerner, tüm gelişmekte olan ülkelerin asgari bir kitle iletişim altyapısına sahip olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre, kitle iletişim araçları, sözde geri ve birbirleriyle bağlantısı kopuk kırsal bölgelerde yaşayan, durağan ve geleneksel değerlere sahip insanların ekonomik tüketim alışkanlıkları kazanması ve politik katılımın yaygınlaşması için uygun mesajları taşımalıdır.⁴¹

³⁹ Geray, **op.cit.**, s. 57

⁴⁰ Nurçay Türkoğlu, **Kitle İletişimi ve Kültür**, İstanbul, Naos Yayınları, 2003, s. 70

⁴¹ Mohammadi, **op.cit.**, s. 331

Mohammadi, modernleşme kuramını eleştirirken; insanların davranışlarında, beklentilerinde ve değer yargılarında öngörülen değişikliklerin, geleneksel kültürlerle saldıran Batılı ülkelere karşı, tepkiyle ve kuşkuyla değil, olumlu ve memnuniyet verici bir şekilde yaklaşılmasına neden olacağını ileri sürmektedir. Modernleşme kuramını savunanlara göre geleneksel kültürde değerli olduğu varsayılan öğeler, Batılıların kapitalist yatırımlarını engellemeyecek nitelikte olanlardı. Kültürel olarak değiştirilmesi gereken öğelerse modernleşme sürecine engel olmayacak yanlardır.⁴² Bu durum da ulusların kültürel kimliklerini tehdit etmekte ve kültürel emperyalizmin bir türü olmaktadır. Bu kurama karşı çıkan eleştirel yaklaşımlar, öncelikle modernleşme kuramının her yerde ve her dönemde aynı gelişme çizgisini izleyeceği görüşüne ve gelişmemiş olmanın nedeninin yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin içlerindeki özelliklere bağlanması eğilimini eleştirirler.⁴³

3.3. Bağımlılık Kuramı

Küresel sistemdeki gelişmeleri neo-marksist açıdan değerlendiren bir kuramsal yaklaşımın sonucunda biçimlenen⁴⁴ bağımlılık okulu başta olmak üzere, eleştirel okullar, bir bölüm ülkenin gelişmiş ülkelerden daha geri düzeyde bulunmasını, uluslararası sistemin yapısal özelliklerine ve bu yapısal özelliklerin gelişmekte olan ülkelere içselleşmesine dayandırmışlardır.⁴⁵

Bağımlılık teorisi, 1960'ların sonu ve 1970'li yıllarda Latin Amerika'da kısmen otoriter sağ hükümetlere ABD'nin artan desteği kısmen de eğitilmiş elit kesim arasında yaygınlaşan modernleşme yaklaşımlarının başarısızlığı düşüncesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bağımlılık teorisinin temeli, çoğunlukla kuzey ülkelerinde yerleşik çok uluslu şirketlerin, kendi hükümetlerinin desteğiyle global ticaretin kurallarını koyarak yani

⁴² Ibid, s. 331

⁴³ Geray, **op.cit.**, s. 58

⁴⁴ Semra Akdemir, "Küreselleşme, İletişim ve Normatif Kavramlaştırma Süreci", Kurgu Dergisi, sayı: 21, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 43

⁴⁵ Geray, **op.cit.**, s58

üretim, doğal kaynak, işgücü ve pazarları kontrol ederek, azgelişmiş ülkeler üzerinde kontrol sağladıkları düşüncesine dayanmaktadır.⁴⁶ Kısaca bağımlılık, bağımlı ülkelerin dünya pazarı içinde, seçimlerinin, gereksinmelerinin ve alternatiflerinin, pazara egemen olan merkez güçler tarafından sınırlanması ve belirlenmesidir.⁴⁷ Çevre ülkelerin kapitalist yolla gelişip ekonomik bağımsızlıklarını kurmalarının mümkün olduğunu söyleyen modernleşmeci kuramlara karşı özellikle 1970'lere doğru yoğun eleştirilerini yöneltten bağımlılık kuramcılarının temel çıkış noktasını ECLA oluşturur. 1948 yılında Şili'nin Santiago kentinde bir grup ekonomist tarafından oluşturulan Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA), geleneksel ekonomi kuramının gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işleyiş biçimiyle azgelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmede bir rol oynayamayacağını savundu. Temel ilkelerini Raul Prebisch'in geliştirdiği ECLA, dünya ticaret sistemindeki eşitsiz işleyiş ve dağılımı Latin Amerika ülkelerinin azgelişmişlik nedeni olarak görmüştür. ECLA'ya göre eşitsiz değişim ilişkilerinin ana nedeni, sanayileşmiş ekonomilerin ulaştığı tekelci yapı, yani çok uluslu şirketlerdir.⁴⁸

Andre Gunder Frank başta olmak üzere, bağımlılık kuramcıları, azgelişmiş ülkelerin gittikçe bir dünya sistemi olarak ortaya çıkan kapitalizmin yükselmesinde özellikle geri bırakıldıklarını savunurlar. Bağımlılık Okulu, özellikle de Frank ve izleyicileri, kapitalizmi, çevre formasyonların geri kalmışlığının, çarpık ve deforme olmuş ekonomik gelişmelerinin ana nedeni olarak görmüşlerdir. Buna göre, 'çevre'de normal kapitalist gelişme olanaksızdır. Günümüzde artık kapitalist üretim tarzının varlığı bu formasyonlarda geri kalmışlığı yaratmakta, yerleştirmekte ve yeniden üretmektedir. Bu teze göre; azgelişmişlik denen olgunun gelişmesi, çevre ile merkez ülkeler arasında var olan ve 'bağımlılık ilişkisi' diyebileceğimiz bir sömürü zincirinin ürünüdür.⁴⁹ Azgelişmişlik dünya kapitalist sisteminin bir türevi olarak varlığını

⁴⁶ Serdar Kaypakoglu, **Küresel Medya ve Kültürel Değişim**, İstanbul, Naos Yayınları, 2004, s.14

⁴⁷ Doğu Ergil, "Bağımlılık Olgusu ve Merkez-Çevre Sisteminin Evrimi", A.Ü. SBF Dergisi, Cilt:29, Sayı:3-4, Ankara, 1974, s. 168-169'dan aktaran Zafer Akturan, "Bağımlılık ve Uluslararası İletişimde Haber Alışverişi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 32

⁴⁸ Zafer Akturan, "Bağımlılık ve Uluslararası İletişimde Haber Alışverişi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992, s. 19-21

⁴⁹ Ibid, s. 22

sürdürmekte ve günümüzde de merkez-çevre ya da metropol-uydu kavramlarıyla tartışılmaktadır.

3.4. Merkez – Çevre Kuramı

Samir Amin ise kapitalist yayılmanın az gelişmiş denilen çevre ülkelerde ve bu ülkelerin ekonomilerinde aşırı düzeyde bir çarpıtma, biçimsizleştirme ve eklemsizleştirme yarattığını savunur. Amin'e göre, kapitalizmin bu ülkelere doğru genişlemesi, iç yapıyı çarpıtarak içe dönük, kendine ait eklemlenmesi olan iç bütünlüğü ve tutarlılığı olan bir ekonomik yapının oluşmasını engellemekte ve gelişmenin yolunu tıkamaktadır. Dolayısıyla dışa dönük bir büyüme olmaktadır. Bu tür ilişkiler ortamı geçerliyen, az gelişmiş denilen sosyal formasyonların dünya sisteminin çevresinde yer almaları sonucu ortaya çıkmakta ve bu durum sürekli olarak yeniden üretilmektedir.⁵⁰

Wallerstein ise; dünyadaki genel durumu kendi geliştirdiği dünya sistemleri kuramıyla açıklamaya çalışmıştır. Kullandığı terminoloji bağımlılık kuramcılarının genel olarak kullandıklarına benzemektedir. Wallerstein dünyanın üç önemli aşamadan geçtiğini söyler. Bunlar; mini sistemler, dünya imparatorlukları ve dünya ekonomileridir. Mini sistemleri küçük toplumsal gruplar halinde yaşayan, sınırlı bir yapının bulunduğu ve yönetsel yapının da dar olduğu sistemler olarak tanımlamaktadır. Dünya imparatorluklarını ise M.Ö. 8 bin ile M.S. 1500 yılları arasında büyük imparatorlukların bulunduğu dönemi kapsadığını söylemektedir. Bu toplumların kültürel ve idari açıdan çok gelişmiş olduklarını ve ekonomilerinin belli bir merkezde toplandığını ifade eder. Bundan sonra dünya ekonomilerinin başladığını ve daha geniş siyasi ve kültürel örgütlerle devletlerin oluştuğunu belirten Wallerstein, böyle bir yapıda

⁵⁰ Egegelisim.org., “Bağımlılık Kuramları ve Bağımlılık Kuramlarına Yapılan Eleştiriler”, <http://www.egegelisim.org/bagimlilik-kuramlari-ve-bagimlilik-kuramlarina-yapilan-elestiriler/>, Erişim: 10.05.2008

amacın, artı değerin tekelci bir ekonomik ortam kurmayı başaranlarca daha kolay çekilip alınması olduğunu savunur. Wallerstein üç tür sistem varlığından söz eder: Güçlü bir devlet ile artı değerin çekildiği merkez ülkeler, geleneksel tarıma dayalı üretim yapan ve düşük ücretle üretilen malları ihraç eden çevre ülkeler ve aracı görevini üstlenen tampon yarı çevre ülkeler.⁵¹

Galtung da dünyanın gelişmiş merkez devletleri ile azgelişmiş çevre devletlerinden oluştuğunu savunur. Bunun yanında her merkez ve çevre devlette bir çekirdek -çok gelişmiş bir bölge- ve çevre -daha az gelişmiş bir bölge- bulunduğunu söyler. Galtung, merkez ülkelerin çekirdek kesimleri ile çevre ülkelerin çekirdek kesimlerinin, ortak çıkarları için köprübaşlarını tutarak karmaşık bir iktidar biçimi oluşturduklarını söyler. Bu ilişkide merkez ülkede çekirdek kesim ile çevre ülkedeki çekirdek kesim arasında bir çıkar birliği vardır. Başka bir ifadeyle gelişmiş ülkelerin elit kesimleri ile azgelişmiş ülkelerin elit kesimleri, tutum ve değerler açısından kendi ülkelerindeki diğer gruplarla olduklarından daha yakındırlar. Merkez-çevre ülke ilişkileri ekonomik faaliyetlerin devam etmesi ve enformasyon akışı ile sürdürülmekte ve güçlendirilmektedir.⁵² Enformasyon akışındaki dengesizlik, merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde varlığını daha belirgin olarak gösterir. Hamelink, merkezdeki ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Batı Avrupa, Japonya, Avustralya gibi zengin, sanayileşmiş ülkelerden oluştuğunu, ekonomik açıdan çevre olarak nitelendirilen ülkelerin ise; insanların büyük bir bölümünün kırsal bölgelerde yaşadığı Afrika, Asya ve Latin Amerika kıtasındaki genel olarak üçüncü dünya ya da güney ülkeleri olarak da bilinen yoksul ülkelerden meydana geldiğini söyler. Dünyada enformasyon üreten, işleyen ve taşıyan araçların ezici çoğunluğu, merkez ülkeler olarak adlandırılan gelişmiş Batı ülkelerindedir. Yine bu araçların tasarımını, üretimini ve geliştirilmesini sağlayan teknoloji sanayileşmiş ülkelerin elinde

⁵¹ Ibid

⁵² Kaypakoğlu, **op.cit.**, s. 17

bulunmakta ve bu teknoloji bu ülkeler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kontrol edilip kullanılmaktadır.⁵³

Uluslararası enformasyon akışının son derece dengesiz bir yapısı vardır. Çünkü enformasyon genellikle tüm dünyada gelişmiş merkez ülkeler arasında dolaşıp durmaktadır. Çevre ülkelerle merkez ülkeler arasındaki enformasyon akışı, çok daha az boyutlardadır ve tek yönlü bir görünüm arz etmektedir. İletişim uzmanları, merkezdeki ülkelere çevre ülkelere yöneltilen haber akışının, çevreden merkeze yöneltilen haber akışından 100 kat daha fazla gerçekleştirildiğini ileri sürmektedirler. Bilimsel ve teknik enformasyon alanında da aynı eşitsizlik ve dengesizlik söz konusudur. Dünyadaki kalkınma ve araştırma çabalarının sadece yüzde 3'ü çevre ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Tüm dünyadaki enformasyon akışı, gerek yön, gerek hacim, gerekse nitelik açısından eşit olmayan ve dengesiz bir görünüm sergilemektedir. Gerekli enformasyonu üretme, dağıtma ve elde etme kapasitesi açısından, tüm dünya ülkeleri arasında ciddi bir eşitsizlik söz konusudur. Merkezdeki ülkeler, tüm dünya çapında üretilen enformasyonun denetlenmesi konusunda, çevredeki ülkelerle karşılaştırılamayacak boyutlarda söz sahibidir.⁵⁴ İletişimin her alanında kendini gösteren bu tek yönlülük olgusu ile az çok türdeş bir tüketim kültürü yaratılmakta; az gelişmiş ülke halklarının kapitalist sistem dışındaki ülkelerle ilişkileri önlenmekte; sorunları ve gelişmeleri Batı'nın gözüyle görmeleri, dünyayı öylece algılamaları sağlanmaktadır.⁵⁵ Enformasyon dengesizliği, merkezdeki ülkelerin kitle iletişim araçları aracılığıyla sürekli kendi kültürlerini yaygınlaştırmaya çalışmaları, çevredeki ülkelerin merkezden lanse edilen bu kültürle bütünleşmesine yol açmaktadır. Enformasyon alanındaki bu korkunç dengesizlik, çevre ülkelerin kültürel kimliklerini korumalarını zorlaştırmaktadır.⁵⁶ Zamanın Fransa Kültür Bakanı Jack Lang, bu olguyu “Kültürel emperyalizm, doğal olarak, ulusların topraklarını tehdit etmiyor. Ama bilinçlerini,

⁵³ Cees Hamelink, “Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s. 259

⁵⁴ Ibid, s. 267

⁵⁵ Zafer Özcan, **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler**, Ankara, Dayanışma Yayınları, 1983, s. 39

⁵⁶ Hamelink, **op.cit.**, s. 274

düşünme, yaşama ve düşündüklerini uygulama biçimlerini tehdit ediyor”⁵⁷ sözleriyle somut bir şekilde ortaya koymuştur.

3.5. Kültürel Emperyalizm

Kroeber ve Kluckhohn adında iki antropolog 1950’li yıllarda kültür sözcüğüne ilişkin İngiliz ve Amerikan kaynaklarından yüz ellinin üzerinde tanım derlemişlerdir. Kültür o kadar geniş ve kapsamlı bir kavramdır ki, bu tanımların hepsine uymaktadır. İngiliz antropolog Tylor’ın çok sık atıfta bulunulan tanımına göre “Kültür, insanın bir toplumsal birey olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, gelenek, diğer yetenek ve adetlerinin hepsinin oluşturduğu bütündür”.⁵⁸ Kültür kavramı, Latince’de ekme, yetiştirme, koruma ve onur anlamları taşıyan “colere” kelimesinden gelir. İlk kullanımı ürünlere ve hayvanlara bakma anlamındayken sonradan “düşünceyi besleme” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹ Kültür sözcüğünün, doğaya hakim olma iddiasıyla gerçekleştirilen ziraata (cultivation) dayanan kökeni de sürekli tanımlanma savaşlarına konu olmuştur. İdeal insanlığı temsil ettiklerine ve insanın doğayla, insanla, toplumla savaşımını kontrol altında tutabileceklerine inanan soylular ve misyonerler, sömürge ülkelerindeki “yabanıl” insan karşısında kendilerini iyi yetiştirilmiş yani “kültürlü”, ötekileri kültürsüz olarak adlandırıyorlardı. Doğal olan kirli, kaba, hayvani, kaotik, çocuksu iken kutsal, otorite, insani ve yetişkin, kültüre dair kavramlar olarak kabul ediliyordu.⁶⁰

Kültür, insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçekliktir. İnsan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkelerini,

⁵⁷ Milliyet Sanat Dergisi, Sayı:55, 1982, s. 28’den aktaran Zafer Özcan, **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler**, Ankara, Dayanışma Yayınları, 1983, s. 39

⁵⁸ John Tomlinson, **Kültürel Emperyalizm Eleştirel Bir Giriş**, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, s. 17

⁵⁹ Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara, Erk, 2005, s. 327

⁶⁰ Türkoğlu, **op.cit.**, s. 110

isteklerini nasıl düzenlediğidir.⁶¹ Kültür, hem sanat -söz sanatları ve ötekiler- hem bilim, hem de düşün -felsefe, dünya görüşleri- alanlarında çalışmalar ve yaratmalardır.⁶² Kültür, insanların yaşamlarını yeniden nasıl ürettikleriyle birlikte incelenmesi gereken bir kavramdır. İnsanın yaşamını yeniden üretmesi ise, fiziksel varlığını sürdürmek isteyen insanın günlük faaliyetleri sürekli olarak yeniden yapması demektir. Yaşamak isteyen birey yemek yemek, su içmek, dinlenmek, giyinmek, barınmak gibi temel gereksinimlerini yerine getirir. İşte bu yeniden üretim biçimi sırasında kültürü de ortaya çıkacaktır. Bireyin neyi nasıl yaptığı onun kültürüdür. Kendini ifade edişidir, dünyayı anlamlandırışı ve kendini yaşam içinde nasıl bulduğudur.⁶³ Raymond Williams kültürün modern kullanımında üç tane geniş aktif kategori olduğunu söyler: a) entelektüel, ruhsal ve estetik bir gelişme sürecinin tanımı; b) bir halkın, dönemin, grubun veya genel olarak insanlığın özgün bir yaşam tarzına işaret eden bir olgu; c) entelektüel ve özellikle de sanatsal faaliyetin yarattığı eserler ve pratiklere yapılan atıf. Kültürel emperyalizm söyleminde daha çok kullanılan, ikinci ve üçüncü kullanımlardır.⁶⁴

Kültür emperyalizmi, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki bağımlılığın yapısal ilişkilerinin kaçınılmaz bir sonucudur.⁶⁵ Kültürel emperyalizm kuramı gelişmiş ülkelerin egemen kültür ve değerlerinin kitle iletişim araçları yardımıyla gelişmekte olan diğer ülkelere empoze edildiği varsayımından yola çıkar.⁶⁶ Amerikalı enformasyon toplumu teorisyeni Schiller'e göre, ekonomik ilişkilerde Batı'nın egemenliği, önlenemez şekilde kültürel egemenlik biçimlerine yol açmaktadır.⁶⁷ Schiller kültürel emperyalizmi, bir toplumu modern dünya sisteminin içine sokan süreçlerin tümü ve onun yönetici tabakasını hayran bırakma, baskı ya da baştan çıkarma yoluyla toplumsal

⁶¹ Nermi Uygur, **Kültür Kuramı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 17

⁶² Pertev Naili Boratav, **Kültür Emperyalizmi**, İstanbul, Ataç Kitabevi, 1967, s. 8

⁶³ Çilem Tuğba Akdağ, "Popüler Kültür Alanındaki Tanım Karmaşası Üzerine", **Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim**, Metin Işık ve Ayhan Erdem (ed.), Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008, s. 227

⁶⁴ Tomlinson, **op.cit.**, s. 18

⁶⁵ Zeynep Oktay, "Uluslararası İletişimin Sosyo-Kültürel Etkileri", **Uluslararası İletişim**, der. Gürsel Öngören, İstanbul, Der Yayınları, 1995, s. 78

⁶⁶ Metin Işık, **Kitle İletişim Teorilerine Giriş**, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008, s.99

⁶⁷ Nick Stevenson, **Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, çev. Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008, s. 299

kurumları sistemin egemen merkezinin değerlerine ve yapılarına uygunlaştırmaya razı etme ya da onun öncülerini yapma biçimi olarak tanımlar.⁶⁸ Schiller; siyasal, ekonomik ve askeri yapıları, uluslararası şirketleri, kitle iletişimlerini hem üretim biçimi ve ilişkileri hem de kültürel ve ideolojik bağlamlarda ele alıp inceledi. Amerika'yı devlet (Pentagon ve Washington) ile özel teşebbüsün el ele sömürdükleri ve bunun Amerikan ordusunun güvencesi ve desteği altındaki uluslararası şirketler yoluyla bütün dünyaya uzatılmasını araştırdı. Bu araştırmalarında Batı'nın az gelişmiş ülkelerle olan ilişkisini, iletişim bağlamında "kültürel emperyalizm" olarak niteledi. Schiller'in kültürel emperyalizm anlayışı bağımlılık kuramının ötesine giderek, sorunu sadece emperyalist güçlerin pervasız ve tek taraflı baskıcı ve yayılmacı girişlerine indirgememiştir.⁶⁹ Schiller'in deyimiyle, kültür emperyalizmi a) belli süreçler toplamıdır, b) bu süreçlerle bir toplum modern dünya sistemine getirilir, c) bu getirme süreçleriyle, o ülkenin egemen tabakası dünyadaki egemen sisteme cazibeyle, baskıyla, zorla ve bazen de rüşvetle çekilir, d) bu çekme ile o ülkenin sosyal örgütlerinin biçimi dünya sisteminin egemen merkezinin kültürel değerlerine ve yapısına benzetilir.⁷⁰ Görüleceği gibi kültürel emperyalizmde zorlama, baskı, istekle katılma, katılmaya teşvik ve gönüllü işbirliği gibi unsurlar vardır. Günümüzde kültürel emperyalizm, uluslararası güçlerle ulus içindeki siyasal, kültürel ve ekonomik güçlerin daha çok çıkarıcı işbirliğiyle yürütülmektedir. Kültürel emperyalizm egemen kültürün karakterlerine az gelişmişin kendini uyarlaması ve özdeşirmesi biçimindedir.⁷¹

3.6. Medya Emperyalizmi

Lee'ye göre, neo-marksistler daha geniş anlamdaki kültürel emperyalizm terimini kullanırlar, çünkü medyanın oynadığı rolü daha bütünsel bir bakış içerisinde ele alırlar; medyayı, daha geniş bir tahakkümün parçası olarak görürler. Marksist

⁶⁸ Armand Mattelart ve Michele Mattelart, **İletişim Kuramları Tarihi**, çev. Merih Zıllıoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 92

⁶⁹ Alemdar ve Erdoğan, **op.cit.**, s. 397

⁷⁰ Erdoğan, **op.cit.**, s. 258

⁷¹ Alemdar ve Erdoğan, **op.cit.**, s. 397

olmayanlar ise, her şeyi kapsayan kültürel emperyalizm yerine medya emperyalizmi terimini tercih ederler. Çünkü, zımnen ifade edilen daha geniş tahakküm fikrini ve medya emperyalizminin bunun içerisinde yer aldığını önsel olarak kabul etmezler.⁷² Boyd-Barrett'e göre, medya emperyalizmi bir ülkedeki medya içeriğinin veya sahipliğinin, yapı ve dağıtımının, bir diğer ülke veya ülkelerin medya çıkarları tarafından önemli dış baskılara tabi tutulması sürecidir.⁷³

Medya emperyalizmi kavramı, konuya kültürden çok diğer faktörlere (ekonomik tabana, üretim ilişkileri, üretimin örgütlenmesi ve günlük işleyişine) eğilerek yaklaşır. Medya emperyalizmi uluslararası bir süreci ifade eder. Bu süreçte; medya teknolojisi, bu teknolojinin yapısı, sahipliği, üretim ve dağıtımı, içeriği, ulusal sistemler ve sistemler arası ilişkilerle bu ilişkiler biçiminin sürdürdüğü etki ve egemenlik düzeni öncelikle söz konusudur. Medya emperyalizmi medya araç ve ürünlerinin üretimi, dağıtımı ve tüketimi ilişkilerinde belli güçlerin diğerleri üzerinde egemenliğidir. Medya emperyalizmi genel güç kaynaklarının dengesiz bir şekilde bölüşüldüğü bir dünya düzeninin sonucudur.⁷⁴ Boyd-Barrett, medya emperyalizmi kavramı bağlamında kitle iletişimine yönelik etkinin gelişmiş ülkelerden görece olarak gelişmekte olan ülkelere doğru yayıldığını belirtmekte ve bu etki sürecinin dört kanaldan gerçekleştiğini ileri sürmektedir.⁷⁵ Bu yönde ilk kanal, tüketici açısından belirli bir teknoloji ve bir dizi tipik iletişim içeriğini ifade eden iletişim araçları biçiminin dünya ölçeğinde standartlaşmasıdır. Bu standartlaşma da teknolojik bağımlılık yaratmakta ve diğer ülkeler açısından büyük önem taşıyan standart ürünlerin üretiminin ABD gibi sayılı birkaç ülke tarafından gerçekleştirilmesiyle söz konusu ülkeleri bu gibi ürünlerin ithaline bağımlı kılmaktadır. İkinci kanal ihracat ve dağıtım etkinliklerine konu olan organizasyon ve finans yapısına ilişkin olarak endüstriyel düzenlemeler dizisidir. Bu yönde diziyi oluşturan halkalar, sırasıyla medya finansına yönelik ihracatın temelini

⁷² Tomlinson, **op.cit.**, s. 41

⁷³ İrfan Erdoğan, **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1997, s. 336

⁷⁴ Erdoğan, **op.cit.**, 1995, s. 264

⁷⁵ Semra Soyer Akdemir, "Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s. 132

teşkil eden çokuluslu şirketler, mülkiyet söz konusu olmadan sermaye yardımı ve oluşum fikri verme yoluyla yeni kitle iletişim sistemlerinin yapısal denetimi ve reklâmcılıktır. Üçüncü kanal, haber seçimlerinde uyguladıkları ölçütlerle hizmet ettikleri pazarın toplumsal karakterini yansıtan haber ajanslarıdır. Dördüncü ve son kanal da kitle iletişim içeriğinin ihracıdır. Az sayıda ülkenin diğer ülkeler üzerindeki egemenliği özellikle filmlerde, televizyon programlarında, albümlerde, haberlerde, kitaplarda ve dergilerde görülür.⁷⁶ Medya emperyalizminde çok uluslu şirket ve medya devlerinin pazar kaygısının etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Medyanın kitleselliği ve günümüzdeki vazgeçilmezliği konuyu daha da önemli hale getirmektedir. Hegemonik yapıyı korumak, sürdürmek, verili yapıya destek sağlamak günümüzde medya sayesinde daha kolay hale gelmiştir.⁷⁷ Medya ve kültür emperyalizmi eleştirisi günümüzde çok yönlü bir sorunsal olarak durmaktadır. Kültürel yayılmacılıkta medyanın hem başat kültürü taşıma hem de yerel kültürü aşındırarak başat kültürün yerleşmesine zemin hazırlayarak bir ortam sağlama işlevi gördüğü söylenebilir.⁷⁸

4. İLETİŞİM ALANINDA ULUSLARARASI DENGESİZLİK TARTIŞMALARI

İletişim, Latince'deki communis kelimesinden türetilmiş communication kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Türkçe'deki karşılığı yabancı dillerdeki anlamının en önemli kısmını dışarıda bırakmaktadır. Birey ile birey ya da bireyler arasında yapılan anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden gönderimi, yeniden alımı ve yeniden işlenimi süreci olarak ifade edilen iletişim terimi, communication sözcüğünün temelindeki toplumsallaşma anlamını ifade edememektedir. Oysa Latince'deki anlamı, communa, de communis, communicare gibi kelimelerden anlaşılacağı gibi, bir ortaklığı, toplumsallaşmış olmayı, birlikteliği, katılımcı olmayı kapsamakta; dolayısıyla, iletişimi hem bireyler arasında bir süreç olarak hem de bunlar

⁷⁶ Ibid, s. 133

⁷⁷ Orhan Baytar, "Medya ve Kültür Emperyalizmi İlişkisine Eleştirel Bakış", **Medya Üzerine Çalışmalar**, der. Gülbuğ Erol, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007, s. 286

⁷⁸ Ibid, s. 292

aracılığıyla toplumsal düzeyde bir süreç olarak ifade edebilmektedir.⁷⁹ İletişim, insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur. İletişim, yalnızca sözel bir süreç değildir. İnsan ile insanın karşılaştığı, ilişki kurduğu her yerde, her durumda, her mekanda ayrı bir dil biçimi içinde kodlanmış iletişim süreci yaşanır.⁸⁰ Erdoğan ve Alemdar da iletişimin insan etkinliklerinin tamamlayıcı bir parçası olduğuna vurgu yaptıktan sonra şöyle devam ederler: Nerede bir insan etkinliği varsa orada iletişim vardır. İletişim insan ilişkilerinin bir zorunluluğu, ayrıcalığı önceliğidir. İletişim kısaca ileti alışverişi ise de ileti, malların üretimi ve dağıtımı, paranın dolaşımı, pazar ilişkileri aynı zamanda düşüncenin ve deneyin üretimi, dağıtımı ve alışverişi, iletişim demektir. İletişim insan ilişkilerinin süregiden bir sürecidir; gerçek zaman ve gerçek uzayda yer alır; toplumsal bir olgudur. Bu nedenle iletişimi, toplumsal ve ekonomik, siyasal ve tarihsel koşullar içinde anlamaya çalışmak gerekir.⁸¹

Kitle iletişimi ise; toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumda olduğu, kitlelere yönelik iletişimdir.⁸² İletilerin kitlelere ulaştırılmasını sağlayan teknolojilerin bulunuşu ile kitlesele kullanım alanlarına kavuşan kitle iletişimine, kaynağın kitleler halindeki hedefine ulaşma amacı nedeniyle bu ad verilmiş ve iletişimin gerçekleşmesini sağlayan teknolojik araçlara da kitle iletişim araçları denilmiştir.⁸³ Kitle iletişim araçları iletişimin sanayileşmiş araçlarıdır. İletişim teknolojisi verilerin üretilmesi, dağıtımı, çoğalması, saklanması, gösterilmesi ya da alımında yardımcı olan her tür araç, kitle iletişim araçları için kullanılmaktadır.⁸⁴ McQuail'e göre kitle iletişim araçları; toplumda etki, denetim ve yeniliklerin potansiyel araçları olarak güç kaynağı; çoğu toplumsal kurumun çalışması için gerekli bilgilerin

⁷⁹ Ünsal Oskay, **XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 310

⁸⁰ Ünsal Oskay, **İletişimin ABC'si**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994, s. 9

⁸¹ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990, s. 170

⁸² Emir Turam, **Medyanın Siyasi Hayata Etkileri**, İstanbul, İrfan Yayımcılık, 1994, s. 45

⁸³ Yüksel, **op.cit.**, 2001, s. 4

⁸⁴ Ersin Erkan, "Yeni Medya Düzeni ve Kültürel Küreselleşme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 2

kaynağı ve aktarım aracıdır. Ulusal ve uluslararası toplumsal yaşamın yer aldığı bir konum, bir arena görünümündedirler. Toplumsal gerçekliğin imgeleri ve tanımları için referans olarak kullanılır. Toplumun ve grupların değerlerinin oluşturulduğu, saklandığı ve açıkça görünür kılındığı temel bir kaynaktır.⁸⁵

Kitle iletişimi, bilgi işlem ve uzaktan iletişim tekniklerini yoğun bir biçimde kullanan Batılı şirketlerin en yoğun etkisi, Üçüncü Dünya ülkelerinin üzerinde hissedilmektedir. Bu gibi ülkelere ilişkin ekonomik bilgiler, yönetsel işlevler ve karar alma yetkisi, sınırlar ötesi bilgi akışı kanalıyla kuzey yarım kürede toplanan bu şirketlerin karar alma merkezlerinde birikmektedir. Bu ise siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel değişmelerin yönünü etkileyebilme kapasitesini zaafa uğratarak söz konusu ülkelerin ulusal egemenliklerine zarar vermektedir.⁸⁶ Bu durum uluslararası iletişim alanında da başta enformasyon dengesizliği olmak üzere çok sayıda eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Uluslararası iletişim adlandırması, esasen soğuk savaşın, ulus devletleri ideolojik bloklar görünümünde karşı karşıya getiren iki kutuplu dünyasında öne çıkmış ve uluslararası hukuk, uluslararası politika ve uluslararası ekonomi gibi makro ölçekli alanlardan biri olarak, ancak bunlardan daha az belirgin bir tanım aralığı içinde, güncellik kazanmıştır. Savaş sonrası dönemin yoğun olarak yürütülen propaganda savaşları ve izleyen dönemin ideolojik içerikli enformasyon tartışmaları, kavrama daha çok hegemonya sorunsalı etrafında gelişen ve çatışma, müzakere ve uzlaşma dengelerinden örülen bir diyalog olma özelliği kazandırmıştır.⁸⁷ Başta Kuzey Afrika'da olmak üzere pek çok ülkenin 1960'larda siyasal bağımsızlığını kazanmasının ardından siyaset bilimcileri, bir yandan bu devletlerin yapısını tartışırken, diğer yandan da uluslararası iletişim düzenindeki dengesizlikleri incelemeye başladılar.⁸⁸ 1970'lerde dünyadaki çeşitli siyasi ve sosyal gelişmeler ile yeni ortaya

⁸⁵ Türkoğlu, *op.cit.*, s. 36

⁸⁶ Semra Akdemir, "Enformasyon Egemenliği", *Kurgu Dergisi*, sayı:19, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 241

⁸⁷ Semra Akdemir, "Akademik Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İletişimi Tanımlamak", *Kurgu Dergisi*, sayı:15, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 2

⁸⁸ Murat Zeytinli, *Uluslararası Haber Dengesizliği*, İstanbul, Rebel Yayıncılık, 1997, s.72

çıkan anlayışlar iletişim konusundaki düşünceleri etkiledi, tartışmalara temel oluşturdu.

Bunlar:

- a) Halklar ve uluslar arasında karşılıklı bağımlılık fikri
- b) Sınırlı kaynakların geliştirilmesi
- c) İnsanlığın genel mirası fikri
- d) Demokratik katılım konusunda geniş fikirler
- e) İnsan haklarına uluslar arası bakışlar
- f) İletişim ve enformasyonla ilgili sorunların siyasi gündemde önemli yer işgal etmesi
- g) Bağımsızlık konusunda yeni duygular
- h) ABD'nin dünya kitle iletişim araçları üzerindeki büyük etkisi şeklinde sıralanabilir.⁸⁹

Sovyet Bloku'nun 1970'lerin başında başlattığı girişimler sonucunda, uluslar arası gündeme iki yeni kavram girdi. Bu kavramlar yeni ekonomik düzen ve yeni uluslararası haberleşme düzeni kavramlarıydı.⁹⁰ Yeni ekonomik düzen kavramı, uluslar arası ekonomik yapının sömürgecilikten kurtarılmasını ifade ediyordu. Yeni uluslar arası iletişim düzeni ise dünya haber dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi arzusunu dile getirmekteydi.⁹¹ Enformasyon dengesizliği, bazı ülkelerin diğer bazı ülkelere daha fazla yararlı bilgiyi ellerinde bulundurması olayıdır, ayrıca bazı ülkelerin diğer ülkelere enformasyon üretme, kaydetme, işleme ve dağıtım açısından daha fazla olanaklara ve kapasiteye sahip olması anlamına gelmektedir.⁹² Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO) düşüncesi, siyasal olarak bağımsızlığına kavuşan üçüncü dünya ülkelerinin, dünya düzeninin hâlâ eski sömürgeci ülkelerle, onların müttefikleri tarafından kontrol edilmekte olduğunu anlamaya başlamalarından sonra doğmuştur. Enformasyon ve iletişim alanında yeni bir dünya düzeni arayışı ve

⁸⁹ Ibid, s. 73

⁹⁰ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981, s. 30

⁹¹ Zeytinli, **op.cit.**, s. 73

⁹² Hamelink, **op.cit.**, s. 258

tartışmalarının kökeninde üçüncü dünya ülkelerinin, adaletsiz bir yapı ve görünüm sergileyen dünya ekonomik sistemine teknolojik ve kültürel açıdan bağımlı olması yatmaktadır.⁹³ Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni, enformasyonun içeriğinde ve akışında daha eşit ve adaletli bir denge kurulmasını, ulusal iletişim politikalarının ulusal düzlemde gerçekleştirilebilme hakkının sağlanmasını ve son olarak da gelişmekte olan ülkelerin beklentilerini ve olaylarını daha doğru ve çarpıtmadan yansıtabilecek, uluslararası düzeyde iki yönlü enformasyon akışının gerçekleştirilmesini olanaklı kılmaya çalışan evrensel bir süreçtir.⁹⁴ NWICO'nun amacı, tüm dünyadaki insanların ve ulusların iletişim olanaklarından çok-yönlü, çok-boyutlu ve eşit bir şekilde yararlanmalarını sağlayacak uluslararası enformasyon ve iletişim sistemleri kurma sürecini başlatmak olarak belirlenmiştir. NWICO'nun hedeflerinden biri de dünyadaki ülkeler arasında kültürel ilişkileri pekiştirmek, dengeli enformasyon akışını sağlamak amacıyla bir konsensus oluşmasını teşvik etmek; dengesiz ve tek yönlü enformasyon akışının, sonuçta kültür emperyalizmi ya da başka bir deyişle kültürel tekdüzeleşme olarak adlandırılan oluşumlara neden olmasını önlemeye çalışmaktır.⁹⁵

Nordenstreng, 70'li yıllardan başlayarak dünyadaki temel siyasal stratejiler ve iletişim politikaları alanında kısmen birbirinin içine geçmiş en azından dört farklı dönem belirlemiştir. Bunlardan ilki, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmiş Batılı ülkelere karşı atağa geçerek dünyanın iletişim yapısındaki dengesizliklere karşı çıktıkları 1970-1976 dönemidir. İkinci dönem, Batılı devletlerin kendilerini savunma amacıyla karşı atağa geçtikleri 1976-1977 yıllarını kapsar. Üçüncü dönem 1978'de başlayan ve 1980'li yıllara kadar uzanan "uzlaşma ruhu içinde taktik manevralar" dönemi olarak adlandırılan bir dönemdir. Dördüncü dönem ise; 1981 yılıyla birlikte, ABD politikasının artan ölçüde sertleşmesine paralel olarak, Batılı ülkelerce yeniden başlatılan ve 1985 yılında ABD'nin UNESCO'dan ayrılmasıyla noktalanmış bir

⁹³ Paul Ansah, "Uluslararası İletişimde Haklar ve Değerler Mücadelesi", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s. 203

⁹⁴ Thomas McPhall, "Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni", **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s.142

⁹⁵ Ansah, **op.cit.**, s. 205

kutuplaşma sürecini kapsar.⁹⁶ Bu yıllar arasında uluslararası iletişimdeki dengesizliklerin giderilmesi ve tek yönlü iletişimin getirdiği sorunları tartışmak amacıyla Üçüncü Dünya ülkelerinin çabası ve UNESCO'nun katkısıyla birçok uluslararası toplantı düzenlenmiştir. Tüm bu çabalar ve girişimler kronolojik sırayla şöyledir⁹⁷:

-1968 Ljubljana. Haberleşme Araçları Sempozyumu. İlk kez iletişimin dengesiz dağılımına dikkat çekildi.

-1969 Montreal. Toplum ve İletişim Araçları Uzmanlar Toplantısı. Uzmanlar serbest haber akışının gerçek bir haber değiş tokuşundan çok, tek yönlü bir haber akışı olduğunu ileri sürdüler.

-1970 UNESCO 16. Genel Kurulu. Bazı ülkelerin delegeleri serbest haber akışının iki yönde de gerçekleşmesini istediler.

-1972 UNESCO 17. Genel Kurulu. Birçok konuşmacı gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki kültürel egemenliğine değinerek, gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yeni bir haber değişimi düzeni kurma zorunluluğundan bahsetti.

-1973 Mayıs Tampere/Finlandiya. Televizyon programlarının tek yönlü akışıyla ilgili bir kollokyum düzenlendi.

-1973 Eylül Cezayir. Bağlantısız Ülkeler Devlet ya da Hükümet Başkanları 4. Konferansı. Toplantıda haber akışındaki dengesizlik ve dengesizliğin ters etkileri açık bir biçimde ortaya kondu. Konferansta katılımcı ülkeler tarafından, kitle iletişimini ilgilendiren sorunlara yönelik olarak, düşüncelerin değişimi ve ulusal başarılarla ilişkin

⁹⁶ Akdemir, **op.cit.** 1993, s. 94

⁹⁷ Yazgülü Aldoğan, "Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı ve Sorunları Üzerine", **1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları Dış Politika Basımı ve Basında Dış Politika**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, 1984, s. 78

haberlerin çeşitli haberleşme araçları yoluyla dolaşımı için bir kanal oluşturma hedefi çerçevesinde ortak bir eylem alanı hazırlama gereği belirtildi. Ayrıca, bağlantısız ülkelerin haberleşme hizmetlerinin tüm yönlerine ilişkin olarak sahip oldukları deneyimlerin değişimini sağlamak üzere bir program oluşturmaları gereği de yine konferans sırasında biçimlenen görüşlerden biri olarak ortaya çıktı.⁹⁸

-1975 Ocak. Bağlantısız ülkeler haber ajansları kendi aralarında yeni bir değiş tokuş sistemi kurmaya karar verdiler. Yugoslav Tanjug haber ajansı üye ajansların haberlerini toplama ve bütün dünyaya dağıtma görevini üstlendi. Böylece bir deneme niteliğinde Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansları Birliği kurulmuş oldu.

-1976 Mart. Tunus. Bağlantısız Ülkeler Arasında Haberleşmeyi Geliştirme Uluslararası Sempozyumu. Bu sempozyumun sonuç raporuna göre, “Gelişmiş ülkeler, kitle haberleşmesi, kültür ve eğlence araçlarının tekeline sahip olarak kendi uygarlık biçimlerini diğer ülkelere empoze ettiler. Bu da bazı ulusların kendi ulusal karakterlerine uymayan bir uygarlık modelinin hayranlık ve etkisi altına girmelerine yol açtı. Oysa siyasal ve ekonomik bağımsızlık ancak kültürel bağımsızlıkla birlikte tamamlanabilir ve gelişir.”

-1976 Mayıs Meksika. Yeni haberleşme düzeni içinde haberleşmenin rolü konulu seminer. İlk kez bilimsel olarak serbest haber akışının gerçekte ne anlama geldiği burada tartışıldı.⁹⁹

-1976 Temmuz Yeni Delhi. Bağlantısız Ülkeler Haberleşme Bakanları ve Haber Ajansları Yönetmenleri Konferansı 62 ülkenin katılımıyla yapıldı. Konferans sonunda yayımlanan siyasal bildirgede, enformasyon ve kitle iletişim araçlarını kapsayan yeni bir uluslararası düzenin oluşturulmasının, yeni uluslararası ekonomik düzenin

⁹⁸ Secretariat of State for Information, The New World Order for Information, Tunus, 1977, s. 12’den aktaran Semra Soyer Akdemir, “Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s. 95

⁹⁹ Aldoğan, **op.cit.**, s.78

oluşturulması kadar önemli olduğu vurgulandı. Konferans çerçevesinde ayrıca, Bağlantısız Ülkeler Basın Ajansları Birliği için önerilmiş tüzükler kabul edildi, uydu iletişiminin işleyişini düzenleyecek bir uluslar arası yasanın oluşturulması yolunda ortak bir görüşe varıldı ve diğer uluslararası forumlarda birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi bir gereklilik olarak benimsendi.¹⁰⁰

-1976 Temmuz San Jose/Kostarika. Latin Amerika ve Karayipler’de haber politikası üzerine hükümetlerarası konferans. Bu konferansta alınan kararlar içinde en önemlisi, uluslararası alandaki haber akışına ilişkin gereksinme ve önceliklerin tam bir bağımsızlık içinde belirlenebilmesi için yeni ulusal politikalara ihtiyaç olduğunun belirtilmesidir.

-1976 Ağustos Kolombo. Bağlantısız Ülkeler 5. Zirve Toplantısı. Konferansın sonunda yeni evrensel haberleşme düzeni üzerinde duruldu. Sömürgeci geçmişten miras kalan iletişim kapasitelerinin yetersizliği nedeniyle; birçok ülkenin çarpıtılmış, önyargılı haberleri pasif bir biçimde almak zorunda kaldığı vurgulandı.

-1976 Kasım Tunus. 1. Avrupa-Arap Haber Ajansları Konferansı.

-1976 Kasım Nairobi. UNESCO 19. Genel Kurulu. Serbest ve dengeli bir haber akışının sağlanması için etkin çarelerin bulunması karara bağlandı.¹⁰¹ Modern toplumda iletişim sorunlarının tamamını gözden geçirmesi için ve uluslararası iletişimin daha iyi ve etkili olmasını sağlayacak yollar önermesi beklentisiyle bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Daha sonra uluslararası iletişim dengesizliği konusunda temel belgelerden biri durumuna gelecek ünlü raporu hazırlayan komisyon Başkan Sean MacBride’a atıf yapılarak MacBride Komisyonu diye anılmaya başlandı.¹⁰²

¹⁰⁰ Secretariat of State for Information, **op.cit.**, s. 19-20

¹⁰¹ Aldoğan, **op.cit.**, s. 75

¹⁰² Zeytinli, **op.cit.**, s. 74

-1977 Mart Trablusgarp. Afrika-Arap Haber Ajansları Müdürleri 2. Konferansı.

-1977 Nisan Floransa. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında serbest ve dengeli haber değişimi üzerine UNESCO'nun uluslararası kolokiyumu.

-1978 Paris. UNESCO 20. Genel Kurulu. MacBride Komisyonu ara raporunu açıkladı.

-1979 Şubat Kuala Lumpur Haberleşme Politikaları 2. Konferansı.

-1979 Eylül Havana. Bağlantısız Ülkeler Zirvesi.¹⁰³

-1980 Belgrad. UNESCO 21. Genel Konferansı. İletişimin Geliştirilmesi için Uluslararası Program (IPDC) kuruldu. MacBride Komisyonu raporunu sundu. IPDC'nin kuruluşunu onaylayan, Belgrad'daki UNESCO Genel Konferansı'nın 21. oturumu, 1970'lerin büyük tartışmasının tüm kavramsal ve siyasal boyutlarını da beraberinde getirdi. Oturumda yeni enformasyon düzeniyle özellikle ilgili iki karar alındı. Kararlardan ilki, MacBride Raporu ve bu rapor üzerinde genel direktör ve Genel Konferans'ın tümü tarafından yapılan eleştirel yorumlarla ilgiliydi. İkinci karar ise, Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni'ne ilişkin ilkelerin güçlendirilmesi için gerekli çalışmaların başlatılmasına ilişkin konuları kapsamaktaydı. Bu gibi kararlara Batı'nın tepkisi bir hayli olumsuz oldu. Bu gibi gelişmelerin sonunda, Batılı kitle iletişim sektörü bir tartışma ve uzlaşma forumu olarak UNESCO'ya olan inancını yitirdi.¹⁰⁴

ABD Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen bir kararda, UNESCO'nun gazetecileri ve yayınları izin sistemine bağlayıcı, ülkeler içinde ve ülkeler arasında özgür haber dolaşımını sansür veya bir başka benzer yöntemle kısıtlayıcı sonuçlar

¹⁰³ Aldoğan, **op.cit.**, s. 75

¹⁰⁴ Akdemir, **op.cit.**, 1993, s. 103

doğurabilecek ya da gazeteciler için zorunlu ahlak yasaları oluşturacak kurallar ya da politikaları kabul etmesi durumunda ABD'nin teşkilat bütçesine yaptığı katkıların kesileceği belirtiliyordu.¹⁰⁵

-1983 Temmuz. ABD, UNESCO'ya katılımını yeniden değerlendirmeye karar verdi.

-1983 Kasım. ABD, UNESCO'nun 1985-1986 bütçesine olumsuz oy veren tek ülke oldu.

-1983 Aralık. ABD, UNESCO'dan çekilmeye karar verdi.¹⁰⁶

Nihayet, ABD 1978 yılının başlarında yapmış olduğu tehdidi yerine getirdi ve 1985 yılında UNESCO'dan ayrıldı. Bir yıl sonra ise, en yakın Avrupalı müttefiki İngiltere de UNESCO'dan çekildi.¹⁰⁷

5. ULUSLARARASI İLETİŞİM DENGESİZLİĞİ KONUSUNDA TEMEL BELGE: MACBRIDE KOMİSYONU RAPORU

1976 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi'de düzenlenen UNESCO 19. Genel Konferansı'nda, iletişim sorunlarının daha ayrıntılı ve sistematik bir şekilde incelenmesi kararlaştırılmıştı. Konferanstan birkaç ay sonra iletişim sorunlarının tümünü inceleme işi İrlanda eski Dışişleri Bakanı, Nobel ve Lenin Barış ödülleri sahibi Sean MacBride başkanlığında bir uluslararası komisyona verildi. Komisyon üyeliklerine o yılların en ünlü yazar ve iletişim uzmanları arasından Le Monde gazetesi kurucusu Hubert Beuve-Mery, Amerikalı Profesör Eli Abel, ünlü Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez, Tunus eski Haberleşme Bakanı Mustafa Masmudi gibi kişiler seçildiler.¹⁰⁸ Komisyona verilen görev belli başlı dört noktada toplanıyordu:

¹⁰⁵ Ibid, s. 104

¹⁰⁶ Aldoğan, **op.cit.**, s. 75

¹⁰⁷ Akdemir, **op.cit.**, 1993, s. 105

¹⁰⁸ Hıfzı Topuz, "Yeni İletişim Düzensizliği İçinde Türk Basını", Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 1, Sayı: 11, 1996, s. 480

a) İletişim ve enformasyon alanında varolan durumu incelemek, ulusal düzeyde yeni bir eylem ve uluslararası düzeyde de bütünsel ve uyumlu bir yaklaşım gerektiren sorunları belirlemek. Günümüz dünyasında iletişimin durumunu ve özellikle enformasyon sorunlarını, sosyo-ekonomik koşulların gelişmişlik düzeylerini ve türlerini de dikkate alarak incelemek.

b) Genel Konferans kararlarına uygun olarak, dünyada özgür ve dengeli enformasyon dolaşımı sorunlarına gelişmekte olan ülkelerin özgün gereksinmelerine özel bir dikkat göstermek.

c) Yeni bir ekonomik düzen kurulması ve yeni bir dünya iletişim düzeninin kurulmasını kolaylaştırmak için yapılacak girişimler ışığında iletişim sorunlarını çeşitli görünüşleri altında çözümlmek.

d) Dünyanın karşı karşıya bulunduğu büyük sorunlar üzerinde kamunun bilinçlenmesinde iletişimin oynayabileceği rolü belirlemek, onu bu sorunlara karşı duyarlı hale getirmek ve bunların ulusal ve uluslar arası düzeyde planlı eylemlerle çözümüne yardımcı olmak.¹⁰⁹

Komisyon, 1978 yılında Paris'te yapılan UNESCO 20. Genel Konferansı'nda geçici bir rapor sundu. Bu rapor üzerine Genel Konferans, Uluslararası İletişim Komisyonu'nun görevini belirgin hale getirip genişleterek, komisyondan, daha adil ve etkili bir dünya enformasyon düzeninin kurulmasına götürecek somut ve pratik önlemleri incelemesini ve önermesini istedi.¹¹⁰ Komisyon birbuçuk yıllık bir çalışma sonunda MacBride Raporu diye adlandırılan bir rapor hazırladı ve bu rapor, 1980 Kasımı'nda UNESCO Genel Konferansı'nda oybirliğiyle kabul edildi.¹¹¹ MacBride Komisyonu, yeni düzen tartışmaları çerçevesinde batılı ülkeler ile gelişmekte olan

¹⁰⁹ MacBride Komisyonu Raporu, **Birçok Ses Tek Bir Dünya İletişim ve Toplum Bugün ve Yarın**, Ankara, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1993, s. 46

¹¹⁰ Ibid, s. 46

¹¹¹ Topuz, **op.cit.**, s. 480

lkeler arasındaki görüş ayrılıklarını dengelemeye yönelen ılımlı bir yaklaşıml benimsedi. Komisyonun hazırladığı sonuç raporunda, kitle iletişim araçlarının güçlenmesi ve eitlenmesiyle daha uygun bir nitelik kazanan haberleşme özgürlüğünün hem bireysel hem de toplumsal bir niteliğe sahip olduğu belirtildi ve zgr haber akışı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne dayalı olarak haberleşme özgürlüğünün doğal bir uzantısı olarak ele alındı. Raporda mevcut uluslararası koşullarda zgr haber akışının; fiziksel şiddet, baskıcı yasama, sansür, yayınları yasaklama, bürokratik engellemeler, sınırlayıcı mesleki uygulamalar gibi açık engellerle, kamusal, özel ya da uluslararası tekeller, yetersiz altyapılar, dar kapsamlı haber tanımları, mesleki eğitim ve deneyim yetersizliği gibi açık olmayan engeller tarafından kesintiye uğratıldığına dikkat çekildi.¹¹² Buna karşılıklı uluslararası alanda güçlü ülkeler ile güçsüz ülkeler, diğer bir deyişle zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki zgr akışın sonuncular aleyhine bazı olumsuz sonuçlar yaratması durumuna da işaret edilen¹¹³ raporda, bu konuda ortaya çıkan belli balı sorunlar ortaya kondu. Bu sorunların başında haber dolaşımındaki gelimi ülkelerden az gelimilere doğru kuzey-güney eksenli tek yönlü haber akışı gelir. Yine haber içeriğinin çarpıtılması konusu uluslararası haber dengesizliği ve eşitsizlikler penceresinden bakıldığında komisyon raporunun çalışmamız açısından önem arzeden sorunsallarındandır.

5.1. Özgür Haber Dolaşımı

Schiller, haberin serbest dolaşımını, bir slogan olarak niteler ve bu slogandan ABD'de çok büyük üretim kapasitesine sahip olan medya kuruluşlarının ürettikleri filmleri, tv programlarını, dergileri, günlük gazeteleri serbestçe diğer ülkelere ulatırmasının, sokmasının anlaşılmaması gerektiğini söyler. Schiller'e göre, "Haberin serbest dolaşımı diye bir şey yoktur ve şimdiye kadar haber hiçbir zaman için serbestçe dolaştığı izlenimini uyandırmamıştır. Bu konuyla ilgili fikirlere 20. yüzyılın ilk yarısında rastlamak mümkündür. Ancak Amerikan emperyalizminin temel rgtleyici

¹¹² Akdemir, **op.cit.**, 1993, s. 124

¹¹³ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 155

prensibi olarak 1940'larda ortaya çıkmıştır.”¹¹⁴ UNESCO'nun 1946 yılındaki ilk genel konferansında, ABD heyeti, örgütün diğer uluslararası kurumlarla birlikte, enformasyon ve fikirlerin serbestçe dolaşımının önündeki engelleri değerlendirmesini ve rapor hazırlamasını istedi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında haber ve enformasyonun serbestçe dolaşımını savunmak, ABD dış politikasının bir parçası haline geldi.¹¹⁵ 1970'li yıllarda sömürge durumundan yeni çıkmış devletlerin uluslararası arenada boy göstermesiyle özgür haber akışı kavramına yönelik eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmaya başladı. UNESCO çatısı altında, dünyada egemen olan uluslararası enformasyon akışının uluslar arası ilişkilerin gereksinimlerine ve yönelimlerine uymadığı savunuldu ve ABD'nin ve Batı'nın egemenliğine karşı değişiklikler önerildi. Bu önerileri dile getirenlerin ileri sürdüğüne göre; uluslararası enformasyon akışına geri bırakılmış ülkeler kısmen katkıda bulunabiliyorlardı. Fakat enformasyon akışı gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru tek yönlü bir akış halindeydi ve bunun dengeli bir hale getirilmesi gerekiyordu.¹¹⁶ Özgür haber dolaşımı doktrinini savunanlar ise; gelişmekte olan ülkeler tarafından iddia edildiği gibi doktrinin, sanayileşmiş Batılı ülkelerin iletişim tekellerinin özgürlüğüne hizmet ettiği savını reddediyor, bu özgürlüğün kötüye kullanıldığı iddialarının geçersiz olduğunu ileri sürüyorlardı. Batılı müttefiklere göre, sorun, gelişmekte olan ülkelerin iddialarının aksine, bir içerik sorunu değil, bir teknolojik eşitsizlik sorunuymuş ve gelişmekte olan ülkelerin iletişim altyapılarının geliştirilmesiyle çözümlenebilirdi.¹¹⁷ ABD, sorunun teknolojinin daha fazla ve yaygın olarak kullanımıyla çözümlenebileceğini ileri sürüyor, 1980'lerin sonunda Birleşmiş Milletler'de egemenliği tekrar ele geçirmesiyle, Birleşmiş Milletler'in ve UNESCO'nun politikasını bu yönde biçimlendirmeye çalışıyordu. Yeni iletişim düzeni çabaları engellendikten sonra, ABD'nin ve gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere iletişim altyapılarının ve kapasitelerinin geliştirilmesi için yardımda bulunacağı belirtildi ve uluslararası iletişimde haber akışındaki dengesizlik konusu yalnız teknolojiye sahip olma ve

¹¹⁴ Oğuz Adanır, “Herbert Schiller ile Haberin Serbest Dolaşımı Üstüne Bir Söyleşi”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991, s. 391

¹¹⁵ Nurdoğan Rigel, **İleti Tasarımında Haber**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 70

¹¹⁶ Erdoğan, **op.cit.**, 1995, s. 270

¹¹⁷ Oktay, **op.cit.**, s. 91

kullanma sorununa indirgendi. Erdoğan bu durumu şöyle eleştirmekteydi: “Bugünün egemen teknolojisi ve bu teknolojinin kullanılışı sadece kültürel egemenliğin etkililiği ve yaygınlaşması için bir enstrüman değil, aynı zamanda bu egemenliğin vücutlaştırılmasıdır. Bu teknolojinin kendisi ve kullanılışı sosyal ve kültürel iletişimin temel altyapısını etkiler. Teknoloji beraberinde önceden kurulmuş, hazırlanmış, tespit edilmiş örgütsel yapılar, süreçler, belli ilişki tarzları getirir. Teknoloji, havadan düşmemiştir, sosyal bir yapıdır/inşadır ve kontrol eden güçlerin hizmetindedir.”¹¹⁸ Herkesin, düşünce ve ifade hakkına sahip olduğu, bu hakkın müdahale olmaksızın istediği düşünceye sahip olmak ve sınır tanımaksızın ve her türlü araçla, bilgi ve fikirleri araştırma, alma ve yayma özgürlüğünü de kapsadığı¹¹⁹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 19. maddesinde yer almaktadır. 1948 yılında yayımlanan bu bildirge II. Dünya Savaşı’ndan galip çıkan ABD’nin basın ve fikir özgürlüğü konusundaki temel felsefesinin uluslararası bir yansımasıdır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, MacBride Komisyonu, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki görüş ayrılıklarını dengelemeye yönelik ılımlı bir yaklaşım benimsemişti. Özgür haber akışı kavramını Batılı görüşe yakın bir şekilde yorumlayan komisyon, 1969 yılında Montreal’de yapılan Toplum ve İletişim Araçları Uzmanlar Toplantısı’nın nihai raporuna atıfta bulunarak özgür haber dolaşımının çoğu zaman gerçek bir haber alış verişinden çok tek yönlü bir dolaşım olduğunu da ifade etmiştir.¹²⁰

5.2. Tek Yönlü Haber Dolaşımı

Özgür dolaşım ilkesinin uygulanması tek yönlü dolaşım adı verilen dengesiz bir dolaşıma yol açmıştır. Bu, büyük ülkelerden küçüklere, güç ve teknik imkânları elinde tutanlardan bunlardan yoksunlara, gelişmiş ülkelere, gelişmekte olan ülkelere doğru haberlerin, verilerin, iletilerin, programların, kültürel ürünlerin akışı demektir.¹²¹ Başka bir deyişle, bilgi alışverişi, enformasyonun dağılımı bakımından göze çarpan özellik,

¹¹⁸ Erdoğan, **op.cit.**, 1995, s. 272

¹¹⁹ Oktay, **op.cit.**, s. 91

¹²⁰ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 155

¹²¹ Ibid, s. 158

dünyanın çeşitli bölgeleri yönünden tek yönlü olarak bir akışın egemenliğidir. Tek yönlü akış gerek nicelik gerekse de nitelik açısından hemen farkedilmektedir. Gelişmiş ülkelerden azgelişmiş ülkelere yönelen, nitelik ve nicelik açısından tek yönlü olarak gerçekleşen bu tür haberleşmeye dengesiz haberleşme adı verilmektedir.¹²² Buna karşılık, özgür ve dengeli haber akışı kavramı ise, klasik liberalist basın özgürlüğü kavramına bir alternatif olarak ortaya çıkan ve iletişimdeki dengesizlikleri körükleyen mevcut statüko lehine işleyen başıboş özgürlük modelinin yerine gerçek bir iletişim özgürlüğünü, eşitlikçi ve demokratik bir çalışma modelini getirecek bir sorumluluk düzenine geçişi sağlayacak bir anlayışı ifade eder.¹²³ Özgür ve dengeli haber akışının gerçekleşmesine engel olan mevcut durum, varolan altyapıların ve uluslararası iletişimde yer alan değişik aktörlerin oynadıkları rolün doğal bir sonucudur. Dengesizlik konusunda tartışma, her şeyden önce uluslararası haber akımları ve haberlerin toplanma ve yayılmasında ulusaşırı büyük ajansların egemenlikleri konuları çerçevesinde netleşmektedir. Bütün dünyayı kapsayan çalışma alanlarının sağladığı uluslararası haberlerin yayımındaki tekele yakın konumlarıyla tüm dünya haberlerin yüzde 80'ini Londra, New York ve Paris aracılığıyla almaktadır. Haberlerin dolaşımında dengesizlik, her şeyden önce sanayileşmiş ülkelerden gelişme yolundaki ülkelere ve bunlardan sanayileşmişlere yönelik haberlerde görülmektedir.¹²⁴ Mevcut durumu düzeltme çabası neticesinde başlatılan Bağlantısız Ülkeler Basın Ajansları'nın ortaklığı (Pool) ya da Inter Press Service gibi girişimler, bir ölçüde, sanayileşmiş ülkelerin duyarsızlığı ve bunların sunduğu haber ve radyo hizmetlerini reddetmeleri nedeniyle cesaret verici olmamıştır. Çok sayıda gelişmekte olan ülke kaynaklı haber, sanayileşmiş ülkelerin kitle iletişim araçlarında kolayca yer bulamamaktadır.

Tek yönlü haber akışı, yoksul ülkelerin zenginlere bağımlılığını korumaya ya da güçlendirmeye yönelik dünyada egemen durumdaki siyasal ve ekonomik yapıların bir yansımasıdır. İletişim, insanların yaşadıkları psikolojik ve sosyal çerçeveleri derinden

¹²² Tokgöz, **op.cit.**, s. 26

¹²³ Oktay, **op.cit.**, s. 92

¹²⁴ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 159

etkilediğinden, nicel bir dengesizlik aynı zamanda düşünce ve ruh hallerini etkileyen ve koşullandırma olarak tanımlanan niteliksel bir dengesizlik yaratmaktadır.¹²⁵

5.3. İçeriğin Çarpıtılması

Haber içeriklerinin çarpıtılması konusunda da, uluslararası haber ajansları başlıca sorumlu olarak gösterilmektedir. Uluslararası ajansların geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak sadece doğal afet veya askeri darbe haberleri vererek, bu ülkelerin dünya kamuoyunda yanlış tanınmasına neden oldukları bu ülkelerin imajlarını çarpıttıkları, bu ülkelerdeki olumlu gelişmelere çok az önem verdikleri yolundaki iddialar UNESCO toplantılarının en önemli konusunu oluşturmuştur. Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler, haber trafiğini denetleme imkânına sahip ülkelerin, kasıtlı olarak kendi imajlarını çarpıttıklarını, aleyhlerine kamuoyu oluşturduklarını öne sürmektedirler.¹²⁶ Gelişmekte olan ülkelere göre, haber anlayışı, sadece olayları değil, tüm süreçleri de kapsayacak biçimde geniş tutulmalıdır. Örneğin, su baskını bir olaydır ama su baskınlarını önlemeye çalışmak bir süreçtir. Gelişmekte olan ülkeler, haber ölçütlerindeki genelleştirilmiş anlayışı, normalden uzaklaşan haberlere gereğinden fazla önem verdiği, buna karşın olumlu haberlere daha az eğildiği için eleştirmektedirler.¹²⁷

Haberlerin çarpıtılması, ya yanlışlık ya da sahte kesinlemeler gerçek olayların yerini aldığı, ya da haber yanlış bir yorum haline bağlandığında, örneğin küçültücü sıfatlar ve stereo tipler kullanıldığında, ortaya çıkar. Gerçekten önemli olmayan haberlere önem ve öncelik verildiğinde ve yüzeysel ya da asılsız haberlerle gerçekten haber değeri olan haberler birbirine karıştırıldığında, derme çatma haberleri bir bütün gibi sunarak ya da kısmi gerçeklikler tüm bir gerçeklikmiş gibi verildiğinde, olaylar yanlış yoruma yol açacak biçimde sunulduğunda ve kamunun bu doğrultuda yapacağı

¹²⁵ Ibid, s. 163

¹²⁶ Zeytinli, **op.cit.**, s. 46

¹²⁷ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 173

yorumlar bireysel çıkarlara uygun düştüğünde, bireyleri hatta toplumları, hükümetleri etki altına alıp, koşullandırma amacıyla, olaylar kuşku ya da korku yaratacak biçimde verildiğinde, kamuoyunda ilgi uyandırmayacağı belli olay ve olgular üstünkörü geçirildiğinde de, çarpıtma söz konusu olmaktadır.¹²⁸

Çarpıtmanın nedenleri ulusal çıkarları koruma kaygısından, konuyla ilgili bilgisizliğe kadar geniş bir yelpaze içinde ele alınabilir. Çarpıtmalar diğer uluslar hakkında önyargılar oluşturmakta, ulusların birbirleriyle iyi ilişkiler kurmalarını barış içinde yaşamalarını engelleyen unsurlardan biri durumuna gelmektedir.¹²⁹ Çarpıtma, dış politika basınında sıklıkla görülmekte, medya, haber içeriklerini ülkenin dış politikasının ve uluslararası çıkarlarının paralelinde oluşturmakta ve sunmaktadır. Michael Parenti, *Inventing Reality (Gerçeğin Keşfi)* adlı kitabında çarpıtma konusunda özellikle ABD medyasının tutumunu ele almakta ve dikkat çekici örnekler vermektedir. Bunlardan birinde Parenti, soğuk savaş dönemi ABD medyasından, Çin ve Sovyetler Birliği konusunda çarpıtmaya ilişkin örnekler verir. Parenti'ye göre, Vietnam ve Laos gibi yerlerdeki askeri müdahalelere haklılık kazandırmak için ABD, Sovyetler Birliği'nin yanında bir büyük kırmızı tehdit daha bulur. Çin Halk Cumhuriyeti'ni Asya Komünizmi diye anılan bir rejimin taşıyıcısı olmakla suçlar. 1960'larda müthiş nükleer silahlara sahip bölgede ve dünyada baskın olmayı amaçlayan "korkunç dev Kızıl Çin", ABD'nin bir numaralı halk düşmanıdır. Bu görüntü, Pekin'in yaptığı açıklamalarla daha da güçlenir. Sovyet liderleri, yorulmak bilmez şekilde barış içinde bir arada yaşamayı savunur ve Üçüncü Dünya devrimleri konusunda göreceli olarak az konuşurken Çin, ulusları özgürlük savaşlarına çağrı yapar ve ABD'yi emperyalistlikle suçlar. Böylece, ABD'nin resmi politikasına koşut olarak ABD medyası Çin'i yüz milyonlarca komünist fanatiğin bulunduğu aşırı bir tehdit olarak tanımlamaya başlar. 1960'ların başında gazetelerdeki Kruşçev karikatürleri ortadan kalkar, yerlerini Kızıl Çin ile ilgili politik karikatürler alır. 1970'lerin ortalarında Hindicini, Angola ve Mozambik'teki geri çekiliş

¹²⁸ Ibid, s. 174

¹²⁹ Murat Zeytinli, "Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları", Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 2, Sayı: 12, 1996, s. 1105

ve ülkedeki bunalım yüzünden ABD'deki siyasi karar alıcılar, Sovyetler Birliği'ni yeniden ABD'nin güvenliğine büyük bir tehdit olarak göstermeye başlarlar. Buna karşın Çin artık tehditkar bir dev değildir ve ABD medyası tarafından, masa tenisi oynayan, soda yudumlayan, hatta aşık olabilen ve dans edebilen insanların yaşadığı bir ülke olarak gösterilir.¹³⁰

5.4. Kuzey – Güney Farklılığı

MacBride Komisyonu Raporu'na göre, kuzey ile güney arasındaki ayrılık, sömürgeci bir geçmişin yansıması ve mirasıdır. Günümüz dünyası bu nedenle; siyasi ekonomik ve kültürel alanda hâlâ bir bağımlılık dünyasıdır. Dünya çapındaki bu dengesizliğin bir yansıması olarak, gelir ve kaynaklardan en büyük payı küçük bir azınlık alıyor. Birkaç zengin ülke büyük ölçekte tüketim yaparken, yüz milyonlarca insan açlık çekiyor. Hammadde kaynaklarına sahip olanlar, endüstriyel üretime ancak marjinal düzeyde girebiliyorlar. Çoğunluğun azınlığa bağımlılığı daha belirgin hale geliyor. Esas olarak kuzey yarımkürede yer alan gelişmiş ülkeler ile çoğunlukla güney yarımkürede bulunan gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu farklılık, uluslararası iletişim sisteminde de dengesizlikler ve eşitsizlikler yaratıyor.¹³¹ Bütün bunlar haber akışının Kuzey-Güney yönünde kanallı olmasına neden olup, gelişmekte olan ülkeler arasında neredeyse hiç olmayan mübadelelerin artışıını engelliyor. Doğu-Batı yönünde Kuzey Amerika ile Avrupa arasında bir haber seli bulunmasına karşın, Kuzey-Güney arasındaki tek yönlü akışa, mevcut dengesizliğin boyutları nedeniyle mübadele demek bile mümkün olamıyor.¹³² Haber akışı merkezden çevreye uluslararası haber ajansları aracılığıyla gerçekleşiyor. Bunun sonucu olarak Güney ülkeleri komşularındaki olayları çoğunlukla, gelişmiş Batı'nın bakış açısıyla filtre edilmiş olarak öğrenebiliyor. Ayrıca Güney ülkeleri Kuzey ülkelerinden yoğun biçimde haber alırken, diğer Güney

¹³⁰ Rigel, **op.cit.**, s. 78

¹³¹ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 201

¹³² Ibid, s. 159

lkelerinden daha az haber edinebiliyorlar.¹³³ MacBride Komisyonu Raporu'nda Kuzey-Güney arasındaki dengesizlik konusunda son tahlilde Őunlar söyleniyor: "Kuzey-Güney arasındaki farklılık, sadece zamansal bir sorun, bir gecikme sorunu değildir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin, geliŐmiŐlerden aldıkları mali ve teknik yardımlarla onlara yetiŐmeleri beklenemez. Gerçekte, farklılıklar giderek büyümekte ve daha ciddi boyutlar kazanmaktadır. Bu da yardım gereksinimini aşan, başka gereksinimlerin olduğunu gösteriyor: adil olmayan ve baskıcı yapıların kaldırılması, varolan işgücü bölüŐümünün yeniden gözden geçirilmesi ve yeni uluslararası ekonomik düzenin kurulması gibi."¹³⁴

MacBride'in baŐkanlıęındaki Uluslararası İletişim Komisyonu'nun görevini sona erdirmesinin onuncu yıl dönümü nedeniyle Güney Afrika Gazeteciler Federasyonu, Bağımsız lkeler Medya Vakfı (NAMEA) ve Uluslararası Gazeteciler rgt 27-28 Ekim 1989'da Zimbabwe'nin başkenti Harare'de Birinci MacBride Yuvarlak Masa Toplantısı'nı düzenlediler.¹³⁵ Bundan bir sene sonra 1990 yılında Çekoslovakya'nın başkenti Prag'da İkinci MacBride Yuvarlak Masa Toplantısı yapıldı. Her iki toplantının sonunda yayınlanan bildirilerde, MacBride Komisyonu Raporu'nun temel ilkeleri ve önerilerinin hâla geçerli olduğu belirtilerek, yeni uluslararası iletişim düzeninin kavramsallaŐtırılması bakımından önemli rol oynayan UNESCO'nun, uluslararası iklim deęiŐirken, iletişim alanında yeni düşünce ve eylemlerle katalizör rolü oynaması isteniyordu.¹³⁶ çnc MacBride Yuvarlak Masa Toplantısı da 21 Haziran 1991'de İstanbul'da yapıldı. Toplantı sonunda yayımlanan bildirgede iletiŐimcilerin giderek artan bir kaygı ile izledikleri ulusal kültürlerde ve dünya kültüründe hızla artan bir yoęunlaŐma ve homojenlik olduğu ve militarizasyon eğilimlerinin gözlemlendiği belirtildi. Bu toplantıda üzerinde durulan konular Şöyleydi:

¹³³ Kaypakoğlu, **op.cit.**, s. 17

¹³⁴ MacBride Komisyonu Raporu, **op.cit.**, s. 203

¹³⁵ Hıfzı Topuz, "1989'dan Bu Yana Birçok Ses Tek Bir Dünya", MacBride Komisyonu Raporu, **Birçok Ses Tek Bir Dünya İletişim ve Toplum Bugün ve Yarın**, Ankara, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1993, s. xiii

¹³⁶ Akturan, **op.cit.**, s. 49

-Enformasyon ve eğlendirme ürünlerinin seçiminde, üretiminde ve pazarlanmasında dünya çapındaki ortaklıklar tekerci konumlar kazanmıştı.

-Askeri koruma altında çokuluslu medya kompleksleri gelişmektedir

.

-Devletlerarası çok yanlı ilişkiler ve uluslararası örgütler zayıflamaktadır.

-Kaynakların dağıtımında haksızlıklar artmıştır.

-Medyalar arasında yeni bağlantılar kurulmakta, kitle iletişim araçları merkezi bir biçimde üretilmekte, bunlar sembolik ve kültürel bir çevre ile bütünleşmektedirler.¹³⁷

MacBride Yuvarlak Masa Toplantıları'nda ortaya çıkan sonuçlar ise şu şekildeydi:

- Uluslararası iletişim düzeni, gelişmekte olan ülkeler aleyhinedir.

-Ortaya atılan Yeni Uluslararası Haberleşme ve İletişim Düzeni'ni ulusal ve uluslararası boyuttaki ekonomik yapıdan ayrı düşünmek mümkün değildir.

-Gelişmiş ülkeler, iletişim endüstrisini ellerinde tutmaya devam ediyor. Azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, bu teknoloji üretiminin dışında kalıyor ve bu alanda da bağımlı durumdadırlar.

-Gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklar yanında, bir ülkenin kendi iç sisteminden kaynaklanan farklılıklar da söz konusudur.

¹³⁷ Topuz, **op.cit.**, 1993, s. xiv

-Uluslararası haber alışverişi çoğunlukla, tek yönlü ve dengesiz olarak sürüyor. Bu açıdan çoğunlukla tekel durumundaki haber ajansları ve radyo televizyon kuruluşları haber akışında egemenliklerini sürdürüyorlar.

- Böylece çift yönlü haber alışverişine dayanan dengeli bir uygulama ortaya çıkmıyor.¹³⁸

Öte yandan 7 Ekim 1988’de Associated Press’in (AP) haberine göre, UNESCO’nun yeni İspanyol Genel Direktörü F. Mayor, Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Sovyet Bloğu tarafından ileri sürülen yeni dünya enformasyon düzeni düşüncesini reddettiğini söylüyordu. AP’nin aktardığına göre Mayor şöyle diyordu: “Burası (UNESCO) özgürlük evidir, ve biz asla, enformasyonun serbest akışını garantileyen anayasamıza karşı gelemeyiz”. Washington Post ise 25 Şubat 1989’da Mayor’un, Yeni Dünya Enformasyon Düzeni’nin UNESCO’da artık yer almadığını belirttiğini yazıyordu. Böylece UNESCO Amerikan tezi ve pozisyonunun savunucusu oluyordu. Amerikan tezine göre, uluslararası iletişim düzeninde Üçüncü Dünya ülkelerine; daha çok enformasyon akışı, daha çok teknoloji transferi, daha çok yardım ve daha çok eğitim gerekiyordu.¹³⁹ SSCB’nin dağıldığı, ABD’nin ve neo-liberalizmin zaferini ilan ettiği tek kutuplu dünyaya geçişin arifesinde, Peru’nun başkenti Lima’da 1990 yılında yapılan ve Latin Amerika’nın dört bir yanından iletişimcileri bir araya getiren toplantının sonunda yayımlanan bildirge ise, yeni dünya iletişim düzeni arayışlarının her şeye rağmen sürdüğünü gösteriyordu. Bildirgenin 3. maddesi Yeni Dünya İletişim ve Enformasyon Düzeni (YDİED) konusundaki büyük tartışmayı şöyle değerlendiriyordu: “YDİED’in soylu idealleri dünyaya sunulduğunda, hemen Doğu-Batı çatışmasının haince hazırlanmış bir sayfasına dönüştürüldüler. Aslında söz konusu olan Kuzey-Güney arasında yapısal bir çatışmaydı. Bu çatışma devam ediyor. Hatta, Soğuk Savaş’ın resmen ortadan kalkması ve neo-liberal düşüncenin görünüşte evrenselleştirilmesinden

¹³⁸ Akturan, **op.cit.**, s. 50

¹³⁹ Erdoğan, **op.cit.**, 1997, s. 333

sonra daha bile keskinleşti.”¹⁴⁰ Bildirgede daha sonra, çokuluslu şirketlerin daha da güçlendikleri, kültürel zenginliğin ve çeşitliliğin büyük tahribata uğradığı belirtilerek şöyle deniyor: “Küresel durumun on yıl öncesine kıyasla kötüleştiğinin farkındayız. Ulusüstü holdingleşme süreci hem yatay hem de dikey olarak, farklı medya sahipleri arasında daha da güçlendi. Teknoloji transferinin kontrolü ve tek yönlü pazarların sayısı arttı, yabancı mesaj kaynaklarına bağımlılık, kültürel zenginliği ve çeşitliliği amansızca ezip geçen bir silindir gibi ilerledi. Evrensel beğeni en düşük düzeyde birörnekleşiyor. Tüm belirtiler gösteriyor ki; yeni bir düzen üzerimize çökmek üzere, tüm insanlığın üzerine yüklenen bu düzen, kendine özgü mantığı, ekonomik kârlılık, izleyici istatistikleri, reklâm ve insanlar arasında tek yönlü küresel iletişim gibi öğelerden oluşuyor.”¹⁴¹

¹⁴⁰ Haluk Şahin, **Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü**, İstanbul, Basın Konseyi, 1991, s. 76

¹⁴¹ Ibid, s. 76

B. YENİDEN ŞEKİLLENEN DÜNYA: TEK KUTUPLU SİYASAL ORTAM VE ÇOKULUSLU ŞİRKETLER DÖNEMİ

“Kutupluluk, uluslararası sisteme kaç blok ya da devlet kümesinin etki yaptığıdır.”¹⁴² İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Avrupa’nın güç merkezi olmaktan çıkıp üstünlüğü, ABD ve SSCB’ye kaptırmasının ardından dünya iki kutuplu bir nitelik kazandı. Doğu Avrupa devletleri Sovyetler Birliği’nin, Batı Avrupa devletleri de Amerika’nın tarafında yer aldı. Bu kampaşma, iki süper güç etrafında kümelenme durumu, dünyanın birçok yerinde kendini gösterdi.¹⁴³ Ne var ki, bu iki kutuplu dünya da devam edemedi. ABD ile silah yarışında geri kalmamak için SSCB ve çevresindeki ülkelerin yapmak zorunda olduğu ağır silahlanma harcamaları tüketim mallarında kıtlıklar yaratırken, giderek daha iyi eğitim görmüş halk kitlelerinin artan tüketim talepleriyle ciddi çelişkiler doğurdu; ağır siyasi baskılar özgürlükleri kısırkken özgürlük talepleri de karşılanmadı. Bunlara, SSCB’ye dahil çok sayıda farklı halklar kadar Doğu Avrupa’nın bağımsızlaşma talebi, SSCB’nin elektronik devriminde geri kalmış olmasının askeri sanayilerde görelî gerilemeyi getirmesi eklendi. Bu etkenler neticesinde, Doğu Bloku dağıldı, SSCB’nin dağılması da onu izledi.¹⁴⁴ Böylece çift kutuplu dünya ABD’nin önderliğinde ve egemenliğinde tek kutuplu hale geldi. Bu sürecin yürütücüsü ise çok uluslu şirketler oldu ve olmaya da devam ediyor. Bu kuruluşlar, üretimde yenilik tekeliğini ellerinde bulunduruyorlar ve üretim yeri seçiminde, dağıtım ve serviste büyük bir esneklik sergiliyorlar. Dünya toplam ticaretinin çok büyük bir bölümünü bu şirketler yürütüyor.¹⁴⁵ Birkaç ülkede birden üretim ve pazarlama kolaylıklarına sahip küresel girişimlere çokuluslu ya da ulusaşırı şirketler denmekte.¹⁴⁶ Bugün, şubeleriyle birlikte 38 bin çokuluslu şirket dünya ticaretinin üçte ikisini

¹⁴² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1996, s. 182

¹⁴³ Mustafa Yılmaz, “Kore Savaşı’nın Türk Basını’nda Gündemde Kalmasının Haber Değer Kuramları Açısından İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s. 12

¹⁴⁴ Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 31

¹⁴⁵ Ceyda Ilgaz, **Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Basınına ve Toplumuna Yansıması**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2000, s. 18

¹⁴⁶ Tümetekin ve Özgüç, **op.cit.**, s. 38

yönetiyor ve en güçlü 86 girişimin toplam satışları nerdeyse şu anki uluslararası toplumu oluşturan ulus devletlerin ihracatından daha fazla.¹⁴⁷ Bunların dünyanın çeşitli ülkelerindeki şube veya temsilciliklerinin sayısı da 450 bine ulaşıyor. Dünya Bankası'nın 1970 yılında yaptığı bir araştırma çokuluslu şirketlerin çeşitli ülkelerdeki firmaları aracılığıyla yaptığı üretimin dünyanın toplam gayri safi hasılasının yüzde 4,5'ine ulaştığını saptamıştı. 1990'lı yılların sonunda bu oranın yüzde 9'a yükseldiği hesaplanıyor. Bankalar ve mali kuruluşlar hariç, çokuluslu en büyük yüz şirket, 6 milyon kişi çalıştırıyor ve dünyadaki satışların yüzde 30'unu gerçekleştiriyor. 1996 yılında bu satışlar, Çin, Hindistan, Güney Kore, Malezya, Singapur ve Filipinler'in gayri safi milli hasılları toplamını aşıyordu. Birçok ülkede yabancı şirketlerin üretimdeki payı dikkat çekecek kadar fazla. Örneğin imalat sanayinde 1991 yılı itibariyle Kanada'daki üretimin yüzde 49'u, Fransa'dakinin yüzde 26,9'u, İngiltere'dekinin yüzde 25,5'i, ABD'dekinin yüzde 14,8'i ve Almanya'dakinin yüzde 13,8'i yabancı firmalar tarafından gerçekleştirildi. ABD ile Japonya arasındaki ticaretin yarısı, İngiltere'nin imalat sanayi ihracatının yüzde 80'i bu çokuluslu şirketlerin kendi yurtdışı kuruluşları ile yaptıkları ticaretten kaynaklanıyor.¹⁴⁸

Çokuluslu şirketler genellikle ağırlıklı olarak bir ülkenin (örneğin ABD) sermayesinden oluşmakta ve özellikle iktisaden az gelişmiş ülkelerdeki dış yatırımlarında kendi ülke hükümetlerinin aracılığıyla etkinlik sağlamaya çalışmaktadırlar.¹⁴⁹ Ulusötesi pazarlara, Avrupa ve ABD'nin çokuluslu şirketleri aracılığıyla girilmektedir. 2001 verilerine göre, çokuluslu şirketlerin yüzde 79'u ABD ya da Avrupa merkezlidir. Japonya ile birlikte bu oran yüzde 91'e ulaşmaktadır. 2006 verilerine göre ise mevcut durum adı geçen ülkeler lehine devam etmektedir. İlk ona giren şirketler; ABD, İngiltere, Almanya, Danimarka, Japonya merkezli çokuluslu şirketlerdir. En büyük ilk yüz şirketin dağılımı incelendiğinde eski ekonominin, sanayi,

¹⁴⁷ Oswaldo de Rivero, **Kalkınma Efsanesi 21. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri**, İstanbul, Çitlenbik Yayınları, 2003, s. 40

¹⁴⁸ Onur Öymen, **Geleceği Yakalamak Türkiye'de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 43

¹⁴⁹ Numan Kurtulmuş, **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996, s. 116

finans, enerji, motor, mühendislik şirketlerinin ilk sıralarda olduğu görülür. Çokuluslu şirketlerin tümü merkezden yönetilmekte, yatırım ve yönetim kararları merkezde alınmakta ve kârlar da merkez ülkeye aktarılmaktadır. Çokuluslu şirketler merkez dışındaki ülkelerde yalnızca mal veya hizmet üretimi yapmakta, tüm diğer faaliyetlerinde merkeze bağlı kalmaktadırlar.¹⁵⁰ ABD'nin öncülüğünde Merkez artık Çevre ülkelerini de serbest pazar, özelleştirme, serbest sermaye hareketlerine katılma baskısı altına almış durumda. Günümüzde sayısı 200 civarındaki devletin sadece 25 kadarı Merkez'de yer alıyor, gerisi çok farklı gelişmişlik düzeylerinde olsalar da Çevre'nin üyeleri¹⁵¹ ve yukarıda da belirttiğimiz gibi çokuluslu şirketlerin yüzde 91'i de Merkez ülkeler orijinli.

1. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI İLETİŞİMDE YENİ YÖNELİMLER VE DENGESİZ HABER AKIŞI TARTIŞMALARI

Yeni teknolojilerle birlikte sosyo-politik değişimler ve dünya çapında benzeşen tüketici alışkanlıkları farklı ekonomilerin giderek bütünleşmelerine ve küreselleşmeye yol açıyor. Küreselleşme sürecinde ulusüstü şirketlerin ana motor rolünü oynadıklarını hem sağ hem de soldaki düşünürler kabul ediyorlar. Armand Mattelart ve Herbert Schiller gibi Marksist kökenli düşünürler, küreselleşmenin aslında tüm dünyayı sınırlı sayıda ulusötesi şirketin pazarı haline getirme sürecinin son evresi olduğunu öne sürerlerken, bu şirketlerin yöneticileri sınırların ortadan kalkmasının tüm insanlığın tek bir aile haline dönüşmesi ülküsünün somutlaşması olarak idealize ediyorlar.¹⁵² Tomlinson'a göre, küreselleşme en genel ve tartışma götürmez ifadesiyle dünya genelinde toplumlar, kültürler, kurumlar ve bireyler arasında hızla gelişen ve karmaşık yapıları karşılıklı ilişki biçimleridir.¹⁵³ Küreselleşme terimi, temel olarak iletişim teknolojilerinde meydana gelen göz kamaştırıcı gelişmelere bağlı olarak dünyanın

¹⁵⁰ Semra Atılğan, "Küreselleşme Aldatmacası", Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007, s. 37

¹⁵¹ Kazgan, **op.cit.**, s. 32

¹⁵² Şahin, **op.cit.**, s. 16

¹⁵³ Peter Monge, "Küreselleşme Sürecinde İletişim", çev. Cem Pekman, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 11, İstanbul, 2001, s. 53

küçüldüğü, ulusal sınırların anlamını yitirdiği ve dünyanın daha evrensel değerlere doğru yol aldığı yolundaki yenilenmiş liberal tezlerle dayandırılmaktadır.¹⁵⁴

Ulagay da küreselleşmenin ortaya çıkmasında belirleyici ögenin teknolojiye çarpıcı gelişme olduğunu söyler. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin, üretim süreçlerini mesafe kavramını ve hayatı bu denli değiştirmesinin gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi olumsuz sonuçlara da yol açtığını ifade eden Ulagay şu örneği verir: “Sanayi Devrimi’nin henüz filizlendiği XIX yüzyıl başlarında zenginliği simgeleyen Batı Avrupa’da kişi başına gelir, yoksul Hindistan’dakinin ya da Afrika’dakinin ancak yüzde 30 üzerindeydi, 1870 yılında en zengin ülkedeki kişi başına gelir en yoksul ülkedekinin 11 katına tırmandı, günümüze gelindiğinde ise bu fark yüz katın üzerine çıkmış bulunuyor.”¹⁵⁵ Falk’a göre küreselleşme, her tür eşitsizliği sergileyen ve böylelikle büyümenin faydalarını toplumlar içi ve arasındaki zaten avantajlı kesimler üzerinde yoğunlaştıran ve en kötü durumdaki kesimlerin göreceli ve mutlak halini ise daha da kötüleştiren bir uluslararası düzendir.¹⁵⁶ Küreselleşme, bir avuç kişinin refah yolunda hızla ilerlediği, çoğunluğun ise sefalet ve umutsuzluk içinde yaşamaya mahkum olduğu bir kazanalar ve kaybedenler dünyası yaratmıştır.¹⁵⁷ Aydın’a göre ise; aslında iki şey küreselleşmektedir: “sermaye ve yoksulluk”. Sermaye, özel olarak finansal sermaye, 1980 sonrası dönemde elde ettiği kazanımlar sayesinde, hiç kimseye hesap vermeksizin, gezegenin bir köşesinden diğer bir köşesine giderek kendini yeniden üretebilmektedir. Bununla birlikte yoksulluk ve işsizlik, sermaye faktörüne dünya ölçeğinde hareket serbestisi kazandırılmasının doğal bir sonucu olarak yaygınlaşmaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Gülseren Adaklı, **Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006, s. 46

¹⁵⁵ Osman Ulagay, **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, İstanbul, Doğan Kitap, 2000, s. 93

¹⁵⁶ Richard Falk, **Yırtıcı Küreselleşme Bir Eleştiri**, çev. Ali Çaksu, İstanbul, Küre Yayınları, 2005, s. 174

¹⁵⁷ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2000, s. 27

¹⁵⁸ M. Kemal Aydın, **Sermayenin Küreselleşmesi Kapitalizmin Altın Dönemi’nden Neoliberal Dalga’ya Uzanan Süreç**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2003, s. 17

Amin'e göre, tüketilebilecek olandan fazla üretme eğilimi taşıyan kapitalizmin günümüzdeki formu yani fiilen varolan şekli küreselleşmiş kapitalizmdir. Küreselleşmiş kapitalizm, dünya ölçeğinde merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında, eşitsizliği yeniden üretme eğilimlidir. Düşük yoğunluklu demokrasi rejiminde yürüyen küreselleşmiş kapitalizm, dünya ölçeğinde bir düzenliliğe değil, küresel düzensizliğe ve dünya ölçeğinde eşitsiz gelişmeye yol açar. Kısacası Amin, küreselleşmenin dünya ölçeğinde merkez ülkelerin / kapitalist emperyalist egemen güçlerin çıkarına işlediğini söyler ve onun dünyada yeni bir düzene değil sadece kaosa kaynaklık ettiğini ileri sürerek, küreselleşme yönelimli yapıyı kaos imparatorluğu olarak nitelendirir.¹⁵⁹ Bourdieu'ya göre ise küreselleşme, Batı'nın ekonomik çıkarlarına yönelik bir düzen inşa eden bir süreçtir. Küreselleşme, refah devletine karşı bir saldırdır. Kısaca küreselleşme, Bourdieu'nun düşün yönelimi çerçevesinde, vahşi kapitalizmin restorasyonudur.¹⁶⁰

Boratav'a göre, küreselleşme, bazılarının ileri sürdüğü gibi, yeni bir olgu değildir. Sadece yeni bir terimdir. Ancak terimin değişmesi, ideolojik bir amaç içeriyor. Bu, emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır.¹⁶¹ Emperyalizm, dönemsel olarak Meszaros'un yaklaşımı ile üç dönemde incelenebilir. İlki eski modern sömürgecilik, ikincisi emperyalizmin Lenin tarafından tanımlanan –kapitalizmin en yüksek aşaması- klasik aşaması ve son olarak yeni emperyalizm olarak da adlandırılan hakim gücünü ABD'nin oluşturduğu küresel egemen emperyalizm.¹⁶² Küreselleşme kavramı da aslında yeni çağın emperyalizmine gönderme yapmaktadır. Küreselleşme Marksist ekonomi politik açısından bakıldığında kapitalizme içkindir ve kapitalizmin varoluşunu ve devamını sağlayan temel belirleyenlerdendir. Sermayenin yayılımı ve tüm dünyayı kaplayan bir eğilimde oluşu üretim süreçlerini yeniden biçimlendirmesi süreci tüm diğer süreçlerden bağımsız

¹⁵⁹ Sezgin Kızılcılık, **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2001, s. 49

¹⁶⁰ Ibid, s. 50

¹⁶¹ Korkut Boratav, "Ekonomi ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, der. Işık Kansu, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997, s. 22

¹⁶² Barış Çoban, "Yeni Emperyalizm Çağında Yeni Medya: Küreselleşme Sürecinde Medya Eleştirisi", Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006, s. 272

değildir. Bu anlamda yeni iletişim teknolojileri de aslında yeni emperyal yapının gelişiminin ürünü ve üreticisidir. Küreselleşme, günümüzdeki koşullar altında, özellikle güç ve iletişim ilişkilerinin dünya üzerinde yayılması, zaman ve uzayın (yerin) daraltılması ve sosyal ilişkilerin yeniden biçimlendirilmesi olarak anlamlandırılır.¹⁶³

Petras ve Veltmeyer'e göre de, küreselleşme, yekpare bir küresel pazar içerisindeki uluslararası ticaret, sermaye, teknoloji ve bilgi akışlarının genişletilmesi ve derinleştirilmesi anlamına gelir. Kavram, kapitalist gelişme dinamikleri tarafından üretilen değişimler bütünü ve bu gelişmeye eşlik eden değerlerin ve kültürel pratiklerin yayılmasını ifade eder.¹⁶⁴ Schiller, küreselleşmenin esas kaynağını ulusötesi holdinglerin kültürel hâkimiyetinin oluşturduğunu söyler.¹⁶⁵ Mattelart'a göre, küreselleşme öncelikle, rekabet ortamının giderek karmaşıklaşmasına karşı kazancını mümkün olduğunca artırmak ve pazar payını sağlamlaştırmak amacıyla tüm bilgi ve yeteneklerin kullanılmasını ve yenilerinin edinilmesini evrensel düzeyde gerçekleştiren bir şirket işletmesi modelidir.¹⁶⁶ Bu modeli en iyi uygulayanlar da çokuluslu şirketlerdir. Ulusal ekonomilerin gerilediği, finansal ve sınai alanların artan şekilde çokuluslu şirketlerce kontrol edildiği süreçte, çokuluslu holding toplulukları (conglomerate) bir yandan dünya ekonomisine yön verirken öte yandan iletişim, telekomünikasyon, bilişim alanlarında, satış hacmi yüksek gelirler elde etmekte ve ulusal yapıya sahip medya sistemlerini temelden değiştirerek küresel medya pazarlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Küresel anlamda egemenliği ellerinde tutan dev şirketler, dünya çapında dağıtım yapılan ticari kültür ürünlerini tekellerinde tutmakta ve bu anlamda kitle kültürünün küreselleşmesine sebep olmaktadır.¹⁶⁷ Tanilli bu durumu şöyle özetliyor:

¹⁶³ Ibid, s. 273

¹⁶⁴ James Petras ve Henry Veltmeyer, **21. Yüzyılda Emperyalizm Maskesi Düşürülen Küreselleşme**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul, Mephisto Yayınları, 2006, s. 11

¹⁶⁵ David Morley ve Kevin Robins, **Kimlik Mekanları Küresel Medya Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997, s.32

¹⁶⁶ Armand Mattelart, **İletişimin Dünyasallaşması**, çev. Halime Yücel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 99

¹⁶⁷ Betül Pazarbaşı, "Küreselleşme Sürecinin Medya Endüstrilerine Yansıması", **İletişim Yansımaları Gerçekler ve Uygulamalar**, Vedat Demir ve Pınar Eraslan Yayınoğlu (ed.), İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2007, s. 176

“Gezeganimizin bir ucundan ötekine, aynı yaşam biçemi kendisini dayatıyor; medya bunu yayarken, kitle kültürü de durup durup tekrarlayarak kafalara kazıyor. La Paz’dan Uagadugu’ya, Kyoto’dan St.Petersburg’a, Oran’dan Amsterdam’a aynı filmler, aynı televizyon dizileri, aynı haberler, aynı şarkılar, aynı reklam sloganları, aynı nesneler, aynı giysiler, aynı arabalar, aynı şehircilik, aynı mimarlık, çoğu kez birbirine benzer biçimde dayanıp döşenmiş aynı apartman daireleri... Büyük kentlerin gönençli mahallelerinde, farklılık zevki, standartlaşmanın, tekdüzeliğin, monotonluğun korkunç saldırısı önünde geri çekiliyor.”¹⁶⁸

Günümüzde kültürel paket (film, müzik, dans, spor) tüm dünyaya birkaç medya şirketi tarafından dağıtılmakta, uluslararası holdinglerin küresel hâkimiyeti yaşanmaktadır.¹⁶⁹ Dünyadaki kitlesel bilgi akışını altı büyük uluslararası şirketin denetlediği söylenebilir. Bunlardan biri, dünya çapında su özelleştirmelerinin devi olarak bilinen, Avrupa’nın AOL – Time Warner’a yanıtı olarak değerlendirilen aynı zamanda bir telekom devi olan Vivendi Universal’dır. Vivendi Universal; sinema, müzik, internet gibi işlerini biraraya getirerek iş dünyasında “bütünleşiklik kavramının en uç örneği olmuştur. Vivendinet, şirketin bütün İnternet operasyonlarının merkezi, Vodafone’la birlikte İnternet’i, cep telefonlarını ve interaktif TV’yi bir araya getiriyor. Aynı zamanda MP3.com ve eğitim sitesi education.com’un sahibi. Vivendi Universal; 11 Avrupa ülkesinde 14 milyondan fazla aboneye sahip Fransa’nın önde gelen kanalı Canal+’nın, Universal Studios’un, Universal Studio Experiences adı altında Barselona’dan Çin’e kadar 5 tematik parkın da sahibi.

AOL – Time Warner ise; Warner Bros ve çizgi film üreticisi Hanna Barbera’nın da aralarında bulunduğu 12 şirket ve 12 ülkede Multiplex sinemalarına sahip. Kablolu ve dijital yayın alanında ise; CNN’in de aralarında bulunduğu, Polonya’dan Çin’e kadar uzanan 29 operasyonu, aralarında Time Life Books’un da bulunduğu 24 kitap markası, Time, Fortune ve 33 başka dergiyle 120 milyon okuru var. Dünyanın en büyük medya

¹⁶⁸ Server Tanilli, **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, İstanbul, Adam Yayınları, 2000, s. 124

¹⁶⁹ Pazarbaşı, **op.cit.**, s. 177

şirketi AOL – Time Warner, AOL US ve AOL International’ın yanı sıra 30 ülkede Warner Bros stüdyo mağazalarının da sahibi.

The Walt Disney Company ise; 8 ülkede yayın yapan Disney Channel’in, Asya, Avrupa ve Latin Amerika’da 165’i aşkın ülkede yayında olan uluslararası spor kanalı ESPN’in, Walt Disney TV, Sportsvision Australia ve sekiz başka kanalın daha sahibi. The Walt Disney Company; ABD’nin büyük TV şebekelerinden ABC televizyon ve radyosunun, ayrıca 10 TV kanalı ve 29 radyo istasyonunun, Walt Disney, Touchstone, Miramax, Buena Vista ve dört film şirketinin daha sahibi. Disneyland Los Angeles ve Paris, Disney World Florida, MGM Stüdyoları, Disney’s Animal Kingdom, World Sports Complex’in yanı sıra toplam 36.000 odalı 27 otel, iki seyahat gemisi ve Disney Institute de şirketin kuruluşlarından birkaçı.¹⁷⁰

Bertelsmann AG ise; dünyanın en büyük yayıncısı. Random House şirketi, yalnızca Amerika’ya günde bir milyon kitap sağlıyor. Şirketin Avrupa çapında kitap kulüpleri, Güney Amerika’da operasyonları var. Aynı zamanda önemli bir bilimsel yayıncı. Bertelsmann Services Group, müşteri veritabanları işinden dünyanın birçok yerinde çağrı merkezi kurmaya kadar türlü hizmetler sunuyor. Multimedya reklam ajansı Pixelpark, Adidas gibi birçok büyük şirkete marka yönetimi hizmeti veriyor. Bertelsmann AG; İngiliz Channel 5’in, 10 ülkedeki 22 TV istasyonu, 18 de radyo istasyonu ile Avrupa’nın en büyük yayın şirketi Alman RTL’nin, bunun yanı sıra Avrupa’da başkaca TV ve radyoların da sahibi. Bertelsmann Broadband ise, televizyonlarla bilgisayarları bütünleştiren yeni bir interaktif TV ortaklığı. En son Sony Müzik’le birleşerek dünya devi haline gelen BMG-Sony de bu grubun bir şirketi.

Viacom ise; 27 ülkede etkinlik gösteren dünyanın en büyük video kiralama hizmeti Blockbuster’in, Paramount’tan United Cinemas International’a uzanan büyük girişimlerin, Vivendi Universal’la ortaklığının sonucu, Avrupa, Japonya ve Güney

¹⁷⁰ Tolga Korkut, “Megalomedy: Dünyanın Medya Devleri”, <http://www.bianet.org/2005/01/28/53338.htm> , 2005

Amerika'da 104 sinemanın sahibi. Viacom bünyesindeki, 200 lisans anlaşmalı TV istasyonu bulunan CBS, programlarını bütün dünyaya dağıtıyor. Müzik klipleri televizyonu MTV, dünya çapında 342 milyonun üzerinde haneye ulaşıyor. Viacom, MTV'nin “rakibi” VH1'in da sahibi. Diğer büyük TV şebekeleriye, Nickelodeon, Paramount ve Comedy Central.

Rupert Murdoch'ın News Corporation'ı ise; FOX News ve yedi ABD TV şebekesinin, Avustralya kanalı FOXTEL'in, Asya'daki uydu hizmeti STAR TV'nin, Çin'deyse Phoenix uydu televizyonunun dışında dört kanalın daha sahibi. News Corporation'un yayınları aynı zamanda Hindistan, Japonya, Endonezya, Yeni Zelanda, Latin Amerika ve Avrupa'ya ulaşıyor. Şirket; ABD'de New York Post'un, İngiltere'de The Times, The Sun ve News of the World'un, Avustralya'da ise 100 ulusal ve yerel yayının sahibi. Bunların arasında, The Australian, the Daily Telegraph, The Sunday Tasmanian ve 67 banliyö gazetesi yer alıyor. News Corporation, 55 ulusal ve cemaat yayınından oluşan Yeni Zelanda Bağımsız Gazeteleri'nin, aynı zamanda da Fiji ve Papua'da çeşitli yayınların sahibi. Şirketin girişimlerinden FOX TV, 22 istasyonu ABD'nin en büyüğü, aralarında 20th Century Fox'un da bulunduğu 14 Fox şirketi var.¹⁷¹ Murdoch, son olarak Dow Jones hisselerinin yüzde 60'ından fazlasını alarak The Wall Street Journal gazetesinin de sahibi oldu.¹⁷²

Çokuluslu şirketler her alanda olduğu gibi iletişim sahasında da egemenliklerini sürdürürken bu durumdan kurtuluşun reçetesi olarak interaktif özellikleri nedeniyle internet gösteriliyordu. İnternetin gelişimi üç aşamadan ibarettir. Bunlardan ilki liderler ve ordu tarafından başlatılmış, ikinci aşama kullanıcıların gelmesiyle devreye girmiş, sermayenin gelmesiyle de üçüncü aşamaya geçilmiştir. 1960'lı yıllarda ABD'deki tüm askeri birimleri güvenilir bir sistemle birbirine bağlamak, üniversiteler, araştırma kurumları gibi organizasyonlar arasında bilgi alışverişini güvenli, hızlı ve ucuz bir ağla

¹⁷¹ Ibid

¹⁷² <http://www.ntvmsnbc.com/news/429848.asp>, 14.12.2007

birleştirmek amacıyla kurulan Advanced Research Projects Agency (ARPANET) zaman içinde gösterdiği başarı ve ihtiyaçların artması sonucu ikiye bölündü ve ortaya Internet Protocol (IP) terimi çıktı. İkiye ayrılan parçalar bu protokol üzerinden haberleşmeye başladı ve bu parçalar sayesinde bilgi alışverişi dev boyutlara ulaştı.¹⁷³ 1989’da Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi’nde world wide web’in (www) geliştirilmesiyle internet multimedia için uygun bir platforma dönüştürüldü ve ticari kullanıma hazır hale getirildi. Ağ, 1990’ların başında ticari kullanıma açıldı.¹⁷⁴ İddia edildiği üzere, “getirdiği iletişim olanakları ve bilgi yayma kolaylıklarıyla internet; bilginin, kültürün, siyasetin, ekonominin önündeki bütün ulusal ve yerel sınırları kaldırmıştı. Dünyanın gerçek anlamda ‘küçük bir köy’ halini almasında internetin büyük rolü olmuştu”.¹⁷⁵ Alternatif bir medya türü olarak internet sivil ve özgürlükçü bir iletişim ortamına katkı yapmaktaydı. İnternet teknolojisi ile birlikte, kamusal tartışmanın ve ifadenin sınırları genişlemiş, sanal ortamda edilmiş bir sözün ya da tartışmanın etki sınırları genişlemişti.¹⁷⁶ Oysa, internette artan ticari sahiplik, band kontrolü ve devletlerin internet kuruluşlarında pazar gelişimini desteklemesi; internette alternatif seslerin azalmasına ve enformasyonun emtialaşmasına, sosyo yapısal eşitsizliklere neden olmaya başladı. Günümüzde, dünya çapında düşündüğümüzde interneti sınırlı bir azınlığın kullandığı ortadır. Kullananların büyük çoğunluğu için internet televizyonun kaçışçı ve boş zaman geçirme rolünü üstlenmiştir.¹⁷⁷ Tabi bu durum internete erişebilenler için geçerli, bir de resmin öbür yüzü var. Küresel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklar ya da kuzey-güney ayrımı bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte yeni bir boyuta taşınmıştır.¹⁷⁸ Farklı sosyo-ekonomik seviyedeki coğrafi bölgelerde yer alan bireyler arasında gerçekleşen çok geniş yelpazedeki

¹⁷³ Tolga Kara, “İnternet Ekonomisini Anlamak”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006, s. 295

¹⁷⁴ Ibid, s. 295

¹⁷⁵ Mustafa Mutlu, “İnternet ve Demokratik Katılım”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006, s. 247

¹⁷⁶ Hüseyin Köse, “Küresel Akıntıya Karşı Alternatif Medya (Yeni Bir Medya Efsanesine Doğru), Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006, s. 240

¹⁷⁷ Cem Sütçü ve Erhan Akyazı, “Yeni İletişim Ortamları ve Bilgi Uçurumu”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006, s. 283

¹⁷⁸ Selva Ersöz ve Pınar Seden Meral, “İnternet Okuryazarlığı ve Dijital Uçurum”, Medya Okuryazarlığı Konferansı, İstanbul, 2006, s. 151

faaliyetler için internete ve dolayısıyla bilgiye ve iletişim teknolojilerine erişme konusundaki uçurum dijital bölünme kavramıyla tarif edilmektedir. Dijital bölünme, bilişim çağına erişenler ve yol almışlarla erişemeyenler arasında yaşanmaktadır. Bu ayrım sanayileşmiş ve sanayileşememiş ülkeler arasındaki ayrımın yeni bir görünümüdür.¹⁷⁹ İnternette baskın bir biçimde İngilizce kullanılmakta, diğer dillerin daha az kullanımı bilgi aktarımı ve kültür alışverişini olumsuz etkilemektedir. Buna, teknik altyapı, eğitim-öğretim, finansman ve yeni iletişim, bilgi hizmetlerinin düzenlenmesi ile ilgili güçlük de eklendiğinde gelişmekte olan ülkelerde sosyo-ekonomik çözüm gittikçe ağırlaşmaktadır. Neyi aradığını ve nasıl bulacağını bilen, yeterli bilgi ve bilgisayar donanımına sahip, altyapısı kurulmuş internet kullanıcılarının yüzde 64'ü Kuzey Amerika, yüzde 24'ü Avrupa, yüzde 9'u Japonya ve Güney Asya olmak üzere toplam yüzde 97'lik bir oranla gelişmiş ülkelerdedir.¹⁸⁰ Ayrıca, internet ortamındaki veri akışı 1/4 oranında ABD lehine olmakta ve dengesiz bir görünüm arz etmektedir. Yine en çok ziyaret edilen siteler ABD'de yer almakta, elektronik ticarete en etkin olan şirketler ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde bulunmaktadır.¹⁸¹ Gelişmiş ülkelerde yaşanan bu yoğunluk, dengesizlik, internete erişimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması, sosyal ve uluslararası farklılıklar nedeniyle, bugün, küresel bir toplumdan söz etmek mümkün görünmemektedir.¹⁸² Geray, bu tartışmalar için şöyle demektedir: “Küreselleşme, egemen kullanım biçimiyle, gelişmekte olan ülkeler, kendilerini uluslararası hiyerarşinin tepesindekilere teslim edip, onların önerdiği piyasa çıkışlı uygulamaları yaparlarsa, küreselleşmiş bir dünyada refah, özgürlük, eşitlik ve demokrasinin kendiliğinden, otomatik olarak geleceği masalından ibarettir. Bilgi toplumu ve onunla birlikte kullanılan bir dizi kavram da küreselleşme masalının çeşitlemelerini oluşturacak şekilde kullanılmaktadır. İnternet gibi iletişim ağlarının en

¹⁷⁹ Erhan Akyazı, “Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme”, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007, s. 3

¹⁸⁰ Süheyla Öksüz, **Küreselleşmede Nasıl Bir Medya Düzeni !...**, Ankara, Star Ajans Matbaacılık, 2003, s. 144

¹⁸¹ Önder Özdemir, “İnternetin Ticarileşmesi ve Uluslararası Veri Akışları”, **İletişim Ağlarının Ekonomisi**, der. Funda Başaran ve Haluk Geray, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005, s. 233

¹⁸² Öksüz, **op.cit.**, s. 144

önemli özelliği, bireyleri hedeflemesi, yani onları kapitalizmin yeniden yapılanmasının müşterisi konumuna sokmasıdır.”¹⁸³

Dengesiz haber akışı tartışmaları ise; ABD’nin tek süper güç olarak dünya egemenliğini ilan ettiği 90’lı yıllardan sonra uluslararası arenada görünür olmaktan çıktı. Nitekim, Soğuk Savaş sonrası dönemin yükselen dış haber değerleri, Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni tartışmasının az gelişmiş ülkelere bazı açılımlar sağlayan eşitlikçi söylemini gerilettiler. Düşmanca temellere dayansa da, yer yer yararlı sentezler de oluşturabilmiş olan uluslararası diyalogun bu özel türü artık iyice güçsüzleşmiştir. Bu durum Yeni Düzen tartışmasının ön plana çıkardığı sorunların çözümlendiği, Kuzey-Güney uzlaşmazlığının giderildiği anlamına gelmemelidir. Araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara göre, merkez ve çevre ülkeleri arasında gerçekleşen uluslararası haber akışları hâlâ ikinciler aleyhine ciddi dengesizlikler içermektedir.¹⁸⁴ Rao’nun, *The Impact of International Computer Networks on News Forms, Distribution and Access: Case Studies in South-North and South-South Flows of News* (Uluslararası Bilgisayar Ağlarının Haber Formatı, Dağıtımı ve Habere Ulaşım Üzerindeki Etkisi: Kuzeyden Güneye ve Güneyden Güneye Haber Akışına Örnek İncelemeler) adlı doktora tezinde de bir kuzey ülkesinden (ABD) ve güneyden bir ülkeden (Brezilya) yazılı, radyo, televizyon ve internet kaynaklarından bir hafta süreyle 2500 adet haber örneği içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Rao elde ettiği bulgulardan şu sonuca ulaşmaktadır: “Bilgisayar ağlarındaki internet haber malzemesi Güneyden ziyade Kuzey (özellikle ABD) merkezli haber ve enformasyon üreten kuruluşlardan gelmektedir. Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik ve altyapısal eşitsizlik Kuzeydeki enformasyon kaynaklarının internet hizmetlerini domine etmesine, hakimiyeti altına almasına, yol açmaktadır.”¹⁸⁵ 90’lı yıllardan bu yana ise, az gelişmiş

¹⁸³ Haluk Geray, “İletişim Bilgi Toplumu ve Küreselleşme”, **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, der. Işık Kansu, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997, s. 34

¹⁸⁴ Semra Akdemir, “Küreselleşmenin Uluslararası Habere Yönelik Etkileri: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir Değerlendirme”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2005, s. 36

¹⁸⁵ Madanmohan A. Rao, *The Impact of International Computer Networks on News Forms, Distribution and Access: Case Studies in South-North and South-South Flows of News*, PhD dissertation, University of Massachusetts Amherst, Department of Communications, 1998, s. vi

lkeler kendi gelişmişlik sorunlarıyla ilgilenmeyen, ilgilendiklerinde ise bunları kendi bütünleşik çıkarları doğrultusunda biçimlendiren küresel medya şirketlerinin egemen haber tanımlamalarına, kısmen küreselleşmenin de baskısıyla, boyun eğmek zorunda kaldılar.¹⁸⁶

2. HABER KAVRAMI VE HABER DEğER KURAMLARI

İnsanoğlu dünyada varolduğu günden bu yana; sürekli olarak iletişim kurma ihtiyaı duymuştur. İşaretlerle, simgelerle ve ardından dilin kodlanması ve sözle devam eden süreç, yazının bulunuuyla bir devrim yaşamış, kitle iletişim araçlarının ortaya çıkması ve yoğun olarak kullanılmasıyla bugüne gelinmiştir. Yaşanan bu sürecin ardında yatan gerçeği ise insanoğlunun çevresinde meydana gelen olaylardan haberdar olma işteği şeklinde dillendirebiliriz. İlk ağlardan günümüze kadar haber olgusunun ve haberdar olma işteğinin varolduğunu söylemek yanlış olmaz.

İnsanlık tarihinde bu denli önemli yer tutan haber, gazetecilikte olayın veya olayların hikayesi ya da zeti şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁸⁷ Girgin de haber, olaydır der. “Olay ise çeşitli olguların, belirli bir yer ve zaman içinde geçmesi sürecidir. Olay ayrıca, ortaya çıkan, oluşan durumdur.”¹⁸⁸ İngilizce’deki North (Kuzey), East (Doğu), West (Batı) ve South (Güney) kelimelerinin baş harflerinden meydana geldiği bilinen haber (NEWS) kelimesi, “her yönde meydana gelen olaylar” olarak da tanımlanmaktadır.¹⁸⁹ Girgin, *Haber Yazmak* adlı kitabında habere ilişkin 99 tanıma yer verir. Bunlardan bizim seçtiğimiz 10 tanesi şöyledir:

1. Acele kaleme alınmış edebiyattır.
2. Beklenen ya da beklenmeyen gelişmelere ilişkin bilgilerdir.

¹⁸⁶ Akdemir, **op.cit.**, 2005, s. 36

¹⁸⁷ Tokgöz, **op.cit.**, s. 51

¹⁸⁸ Atilla Girgin, **Haber Yazma Teknikleri**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998, s. 13

¹⁸⁹ nal Uygu ve Ali Genç, **Radio Televizyon Haberciliği**, İstanbul, Avcıol Basım-Yayın, 1998, s.

107’den aktaran Atilla Girgin, **Haber Yazmak**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 4

3. Belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşen çeşitli olayların, bilmeyenlere aktarılmasıdır.
4. Çok sayıda insanı ilgilendiren zamanlı her şey haber, en çok sayıdakiler için, en çok ilginç olan da, en iyi haberdur.
5. Genelde statüko (durağanlık, hareketsizlik, eylemsizlik, stabilite) değişikliği, istisnai hallerde statükonun devamıdır.
6. İnsanların gelecekleriyle ilgili kararları almakta, öteki insanlar ve çevreyle anlamlı ilişkiler kurmakta, dünyayı algılamakta en önemli unsuru oluşturan bilgilerdir.
7. Kitle iletişim araçları tarafından okura, izleyiciye, dinleyiciye, “bunu oku”, “bunu izle”, “bunu dinle” diyerek dayatılanlardır.
8. Okuyucu, izleyici ya da dinleyici için önemli olan, yakın zamanda meydana gelmiş ya da ortaya çıkarılmış bir olaya ilişkin bilgidir.
9. Olayların normal akışındaki bir kesinti ve beklenenin kesintiye uğraması konusundaki bilgidir.
10. Yarın, bugünün tarihini yazacaklar için hazırlanmış dipnotlardır.¹⁹⁰

Haber, yeni ve anlamlı olan, yayınlandığında hedef kitlenin mümkün olduğunca büyük kısmını ilgilendiren olay ya da bilgilerdir.¹⁹¹ Zeytinli’ye göre de “Haber, gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine gazeteciliği meslek edinmiş kitle iletişim araçlarının sorumluları tarafından seçilerek, yazılı veya sesli/görüntülü mesajlar şeklinde okuyucu ve izleyici/dinleyiciye ulaştırılan bilgilerdir.”¹⁹² Arsan da haberi, “daha önce bilmediğimiz, yeni, ilginç bir olayın haberci medyada yayınlanmış halidir”

¹⁹⁰ Atilla Girgin, **Haber Yazmak**, İstanbul, Der Yayınları, 2002, s. 4-9

¹⁹¹ Mustafa Şeker, **Televizyon Haberciliği**, Konya, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 1999, s. 11

¹⁹² Zeytinli, **op.cit.**, 1996, s. 1102

diye tanımlar.¹⁹³ Kahraman “yeni bir vaziyet almamızı gerektiren her şey haberdır” der ve habere ilişkin şu tanımlamaları yapar:

1. Üzerinde konuşulan her şey haberdır.
2. Olan her şey haberdır.
3. Karşılaşılan her yeni, haberdır.
4. İnsanların bilmek istediği her şey haberdır.
5. Zamana uygun her şey haberdır.
6. Haber olayların raporudur.
7. Haber zamanın raporudur.
8. Haber yarının tarihidir.
9. Haber hikayenin hikayesidir.
10. Haber insanları ilgilendiren zamanlı bir fikrin, olayın veya problemin özetidir.
11. Çeşitli olayların belirli bir yer ve zaman içinde gerçekleşmesine olay, bunun bilmeyenlere aktarılmasına da haber denir.¹⁹⁴

Haber, gerçek dünyada bir yerlerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da şeyler hakkındaki en son, en yeni ve ilgi çekici enformasyondur.¹⁹⁵ ‘6 N 1K: Kim, Ne, Nerede, Ne zaman, Nasıl, Niçin, Nereden’ şeklindeki unsurlardan oluşan enformatik bir metindir haber.¹⁹⁶

Yoğun bir enformasyon tipisinin yaşandığı günümüzde neyin haber olup neyin olmayacağını belirlenmesi için bir takım kriterler mevcuttur. Enformasyon, bilginin hammaddesini -veriler, bulgular, sinyaller- oluşturmaktadır. Bunların düzenlenip,

¹⁹³ Esra D. Arsan, “Haber ve Habercilik”, **Habercinin El Kitabı**, der. Sevdâ Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003, s.136

¹⁹⁴ Fevzi Kahraman, “Habercilik ve Ajanslar”, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 2, Sayı: 12, 1996, s. 1112

¹⁹⁵ Çiler Dursun, “Haber ve Habercilik Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, **Habercinin El Kitabı**, der. Sevdâ Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003, s. 63

¹⁹⁶ Kemal Aslan, **Haberin Yol Haritası**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002, s. 147

filtreden geçirilmesiyle netleşmiş enformasyon yani bilgi ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁷ Bu bilgilerin seçimi ve haberleştirilerek (newsmaking) bizlere sunulması ise haber değer kuramları denilen belli kriterlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Haber değeri olarak adlandırılan şey, kitle iletişim araçları yetkililerinin, eylem ya da söylemlerin üretimi, seçimi, biçimlendirilmesi ve yayımlanması sırasında kullandıkları profesyonel kodlardır. Haber değeri, endüstrileşmiş haber kuruluşlarının, üretim aşamasında kullandıkları formattır.¹⁹⁸ Haber değeri kuramının temelini oluşturan ilk çalışma 1922 yılında, ABD’de Walter Lippmann tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilgi kuramı perspektifinden hareket eden Lippmann, basının kendine özgü bir gerçeklik tasarladığını belirleyerek, haber olabilmenin kriterlerini ortaya koymuştur. Lippmann, haber değerini çeşitli olayların, varlığına ve birleşimine göre basın tarafından yayınlanmaya değer görülmesi olarak açıklamıştır. Haber değeri (haberlin yayınlanmaya değeri görülmesi), olayın haberleştirilmeye değeri, değmediğini ve gazetenin hangi sayfasında yayınlanacağını belirlemektedir.¹⁹⁹ Lippmann, tasarısını haber değerlerini belirleyen somut örneklerle geliştirmiştir. Buna göre, bir olayın haber değerine sahip olabilmesi için alışılmışın dışında (sürpriz, sansasyonel) olması, tasarlanması, süreyle sınırlandırılması, yapısının basit olması ve bir mantığa sahip bulunması, olaya etkili veya ünlü kişilerin katılması ve olay yerinin okura yakın olması gerekmektedir. Lippmann’a göre; bir olay, yukarıda belirtilen faktörlerden ne kadar fazlasına sahipse, haber değeri o kadar yüksektir ve basında yer alma olasılığı o kadar fazladır.²⁰⁰ Carl Warren’ın ‘haberlin öğeleri’ adını verdiği bu konudaki sınıflandırması ise şöyledir:

1. Zaman ve mekan bakımından yakınlık. (immediacy and proximity)
2. Göze çarpıcılık (prominence)
3. Duygusal bir içerik taşıma özelliğı (emotions)
4. Gariplik, tuhaflik (oddity)
5. Anlaşmazlık – çatışma (conflict)

¹⁹⁷ Şahin, **op.cit.**, s. 19

¹⁹⁸ Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003, s. 80

¹⁹⁹ Füsün Alver, **Gazeteciliğın Kuramsal Temelleri**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2007, s.71

²⁰⁰ Ibid, s. 72

6. Sonuçların önceden bilinmemesi özelliği (suspence)
7. Sonuçları bakımından önemli olma özelliği (consequence)²⁰¹

Johann Galtung ve Mari Holmboe Ruge da haber faktörleri tasarımını sistematikleştirmiş ve ayırmışlardır. Galtung ve Ruge, kendi alt kategorileri olan on iki haber faktörü belirlemişlerdir. Haber faktörlerinin ilk sekizini kültüre bağımlı olarak nitelendirirken, diğer dördünü Batılı endüstri devletlerinin haber seçme / eleme eylemlerinin bir karakteristiği olarak görmüşlerdir. Galtung ve Ruge’a göre, Batılı sanayileşmiş devletlerde öne çıkan haber değer kriterleri şunlardır:

1. Elit ulus faktörü. Olayların etkili ve güçlü devletlerin pozisyonları ve aksiyonlarıyla birlikte anlaşılmasını ifade eder. Elit ulus, bir olaya ne kadar fazla katılmışsa ya da olayla ne kadar çok ilgiliyse, medyada haberleştirilme olasılığı, o kadar yüksektir.
2. Elit kişilerle ilişki. Politik öneme sahip ya da elit kişilerin pozisyonlarının ya da aksiyonlarının olayla bağlantısını ifade etmektedir. Elit kişiler bir olayda ne kadar yer alıyorsa, medya tarafından haber yapılma olasılığı o kadar yüksektir.
3. Kişiselleştirme. Bir olay ne kadar fazla bireysel eyleme dayandırılabilirse, yayınlanma ve dikkat çekme olasılığı, o kadar çok olmaktadır.
4. Negatiflik. Medyanın kaza, cinayet, çatışma, kriz ya da zarar gibi olayları özellikle vurgulamasını ifade etmektedir. Bir olay ne kadar negatifse, haber yapılma olasılığı da o denli yüksektir.²⁰²

Lippmann tarafından temelleri oluşturulan haber değer teorisi kapsamında nedensel model ve final model geliştirilmiştir. Nedensel modele göre, gazeteciler, belli bir amaca yönelik hareket etmeyen, haberleri objektif kriterlere göre seçen, pasif haber

²⁰¹ Uygur Kocabaşoğlu, “Haber Kavramı Üzerine”, Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974-1976, Ankara, Doğan Basımevi, 1977, s. 338

²⁰² Alver, **op.cit.**, s. 77

ileticileridir. Buna göre; medyanın haber seçimi, temelinde objektif kriterler ve bağlayıcı normlar bulunan ve gerçeklik alanını yansıtan bir görünüm sergilemektedir. Final modelde ise; gazeteciler, öncelikle pasif enformasyon ileticisi olarak görülmemekte, aksine haberleri, düşünceleri ya da değer yargıları gibi sübjektif kriterlere göre seçen, haber faktörleri tasarısına dayandıran ve politik davranan enformasyon şekillendiricileri olarak kabul edilmektedir.²⁰³ Winfried Schulz ve Joachim Friedrich Staab da, ulusal ve uluslararası alanlarda haber üretilmesinde etkili olan faktörleri belirlemek için araştırmalar yapmışlardır.

Schulz'a göre, ulusal olayların haberleştirilmesinde belirleyici olan faktörler, önem sırasına göre şunlardır:

- 1) Seçkin kişi.
- 2) Yakınlık / uzaklık.
- 3) Karşıtlık
- 4) Olası yarar ve zarar.
- 5) Tartışma ve heyecan faktörleri.

Schulz'a göre, uluslararası alanda meydana gelen olayların haberleştirilmesinde etkili olan faktörler ise, önemine göre sırasıyla şunlardır:

- 1) Seçkin kişi.
- 2) Süreklilik.
- 3) Heyecan.
- 4) Uzaklık / yakınlık.
- 5) Etnik merkezcilik.
- 6) Gerçek ve olası zarar.

Staab ise, ulusal alanda meydana gelen olayların haberleştirilmesinde öneme göre sırasıyla şu faktörlerin etkili olduğunu belirlemiştir.

²⁰³ Füsün Alver, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul, Der Yayınları, 2003, s. 205

- 1) Süreklilik.
- 2) Önem.
- 3) Seçkin kişi (kişisel etki, ayrıcalık).
- 4) Negativizm (zarar, çatışma, saldırganlık, karşıtlık).
- 5) Sürpriz.

Staab, uluslararası alanda meydana gelen olayların haberleştirilmesinde önemine göre sırasıyla şu faktörlerin etkili olduğunu belirlemiştir:

- 1) Seçkin ulus / seçkin kişi (kişisel etki, ayrıcalık).
- 2) Negativizm (zarar, çatışma, saldırganlık, karşıtlık).
- 3) Heyecan (duygusallık).
- 4) Uzaklık / yakınlık.
- 5) Etnik merkezcilik.²⁰⁴

3. DIŞ HABER KAVRAMI VE AJANS HABERCİLİĞİ

Dış haberler, uluslararası haber dengesizliği sorununda temel tartışma konusudur. Uluslararası enformasyon dolaşımında, ideoloji yüklü olduğu gerekçesiyle de, eleştirilerin odak noktasında yer almaktadır. Uluslararası olayların haberleştirilmesinde belirleyici olan faktörler, yukarıda da geniş bir şekilde incelediğimiz gibi, genelde olumsuzluk, düşünsel ya da mekânsal yakınlık, elit ülke ve aktörler olmaktadır. Alger'e göre, krizler, tehlikeler ve dramatik olaylarla ilgili haberler, dünya haber dolaşımında egemen olan ve en çok çıktıyı sağlayan, Amerikan medyasının ilk önem verdiği uluslararası haberlerdir. James Lerson, yaptığı bir araştırmada tüm televizyon haberlerinde yer alan uluslararası haberlerin yüzde 27'sinin yabancı ülkelerde olan krizlerle ilgili olduğunu bulmuştur. Rosenblum ise, herkes savaşlar, depremler ve kötü olaylarla ilgilenir, dolayısıyla felaket haberleri uluslararası haberlerin

²⁰⁴ Ibid, s. 206

seçiminde en önemli anahtardır der.²⁰⁵ Rigel’e göre, uluslararası haber, içerdiği veriler nedeniyle tüm dünyayı ilgilendiren, etkileyen, iletişim teknolojisinin dağıtım hızından yararlanarak, kısa sürede dünya ülkelerine yayılan gelişimi, değişimi ve olayları aktaran mesajdır.²⁰⁶ zcan ise dış haberi şöyle tanımlar: “Uluslararası haber ölçütlerine göre hazırlanıp izleyicilere sunulan henüz meydana gelmiş ya da daha meydana gelmekle birlikte henüz ortaya çıkmış olaylara dış haber denir.”²⁰⁷ Dış haberler kavramı en kısa şekliyle diğer ülkeler ve oralarda yaşayanlarla ilgili haberler ile bulunan ülke yönetici ve vatandaşlarının ülke dışındaki eylemleriyle ilgili haberleri ifade eder.²⁰⁸ Aldoğan’a göre, dış haber bir başka ülkede olan ve yayınlanan olay²⁰⁹, Adil’e göre ise, ülke sınırları dışında gerçekleşen olayın veya olayların hikayesi veya özetidir.²¹⁰

Dış haberlerin kaynakları ise; uluslararası haber ajansları, ulusal ajanslar, yurtdışında görevli muhabirler, yabancı gazeteler, yabancı dergiler ve yabancı radyo televizyon yayınları olmaktadır.

Özellikle dünya üzerindeki haber dolaşımında uluslararası haber ajansları çok etkilidir. Bu ajansların yapmış oldukları haberciliğin üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar, güvenilirlik, tarafsızlık (yansızlık, objektiflik, nesnellik) ve hızlılıktır. Bunların yanı sıra ajans haberlerinin eksik yn bulunmamalı, kısa, zl (veciz) ve kesin olmalıdır²¹¹. Haber ajansları, 19. yüzyılın ilk yarısında, salt haber toplamak, üretmek ve yaymak, dolayısıyla kamuoyunu aydınlatmak gibi işlevlerin yanı sıra bir yönüyle ulusal gereksinimler, ağırlıklı olarak da uluslararası ticaretin gelişmesi sonucu

²⁰⁵ Filiz Seçim, “Haber Kavramı ve ABD Basınında Dış Haber”, Kurgu Dergisi, sayı: 12, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1994, s. 211

²⁰⁶ Rigel, **op.cit.**, s. 67

²⁰⁷ Zafer zcan, “Uluslararası Haberleşme Yapısı ve Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir Araştırma”, İletişim AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayını No: 8, Ankara, 1982, s. 304

²⁰⁸ Zeytinli, **op.cit.**, 1996, s. 1103

²⁰⁹ Aldoğan, **op.cit.**, s. 74

²¹⁰ İdris Adil, **Haberde Dışa Bağımlılık**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1991, 42

²¹¹ Atilla Girgin, “Haber Ajansı”, Konya, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2002, s.114.

kurulmuşlardır.²¹² Haber ajansları kısaca, basın yayın organlarına belli bir ücret karşılığında haber ve haber malzemesi sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanabilir. Haber ajansları üslup, içerik ve biçim yönünden büyük benzerlikler gösterirler. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Dil yönünden benzerlikler. Ajanslar haberlerinde genelde herkesin anlayabileceği sade bir üslup, kullanımı yaygın sözcükler ve kısa cümleler kullanmaya özen gösterirler.

b) İçerik yönünden benzerlikler. Ajans, kendisini ekonomik, siyasi vb. haberler ajansı olarak tanımlamıyorsa, içerik konusunda sınır yoktur. Haber değeri taşıyan her olay, olgu, fikir, ünlülerle ilgili bilgiler, doğa, çevre konuları kısacası her şey haber konusu olabilir.

c) Biçim yönünden benzerlikler. Ajans haberlerinde özellikle olaylar ve açıklamalar konusunda unsurların en önemlilerinden başlanarak, yukarıdan aşağıya bir sıralamanın yapıldığı ters piramit sistemi uygulanır.²¹³

Girgin, haber ajansının tanımını şöyle yapmaktadır: “Haber ajansı, günün 24 saati, haberin yanı sıra, fotoğraf, film, bant, kaset, cd, grafik, doküman vs. gibi haber malzemeleri toplayan ve de üreten, bunları üyelerine, paydaşlarına, abonelerine ve müşterilerine dağıtan ya da satan kuruluştur.”²¹⁴ Jeremy Tunstall, haberin ticari bir malzeme olarak görüldüğü Batılı ülkelerdeki haber ajanslarını kamu enformasyonunun özel toptancıları olarak nitelendirmektedir. Bu işi uluslararası veya ulusötesi nitelendirmeleriyle ifade edilen ölçekte yapan kuruluşlar ise uluslararası haber ajansı olarak anılırlar.²¹⁵

²¹² Ibid, s. 108

²¹³ Zeytinli, **op.cit.**, 1996, s. 1109

²¹⁴ Girgin, **op.cit.**, Konya, 2002, s. 110

²¹⁵ Zeytinli, **op.cit.**, 1996, s. 1107

4. ULUSLARARASI HABER AJANSLARI

Dünya haberlerini temin eden, ağırlıklı olarak Anglo-Amerikan olan, az sayıdaki haber ajansları; kendi değerleriyle uluslararası siyasi gündemi belirledikleri, dünya haber akışının tek yönlü gerçekleşmesine neden oldukları²¹⁶, haber toplama ve yayma işinde, bağlı oldukları ülkelerin görüşleri veya talepleri doğrultusunda çalıştıkları gerekçeleriyle eleştirilirler.²¹⁷ Uluslararası haber üretim ve dağıtım hizmeti, uzun yıllar AP (Associated Press), UPI (United Press International), AFP (Agence France Presse), Reuters ve TASS'ın önderliğinde yürütülmüştür. Bugün, 1970'lerde UPI'nı el değiştirerek küçülmesi, 1992'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle TASS'ın (yeni adıyla ITAR-TASS) etkinliğinin azalması sonucu,²¹⁸ 2007 yılında Kanadalı medya devi Thomson'la birleşen²¹⁹ Thomson Reuters, AP ve AFP uluslararası haber dolaşımının en etkili ve güçlü uluslararası haber ajansları olarak yollarına devam etmektedirler. İlk haber ajansları Havas 1832, Associated Press (AP) 1848, Wolff 1849, Reuter 1851 ve Stephani 1853 yılında kuruldu. 20. yüzyıldaki gelişmeler çerçevesinde, Wolff ve Stephani ajansları uluslararası kimliklerini yitirdi, yerlerine kurulan DPA ile ANSA da ulusal ajans kimliği ötesine geçemedi. Havas'ın mirasçısı sayılan AFP, günümüzde de, Thomson Reuters adını alan Reuter ve AP ile birlikte uluslararası kimliklerini sürdürmektedirler. Ancak uluslararası kimlik taşıyan bu ajanslar, ulusal özelliklerini de korumaktadırlar.²²⁰ Bu haber ajansları, birer uluslararası şirket olarak tanıtılsalar da hepsi kendilerini ana ülke hükümetlerine bağlayan birer mülkiyet ve denetim yapılarına sahiptir. Örgütlenme yapıları dünya ölçeğinde faaliyet gösteren ticari şirketlerinkine benzemektedir. Her biri tüm dünya üzerinde faaliyet gösterirken, en büyük ölçüde egemen oldukları bölgeler, kendi ülkelerinin bir zamanlar sömürgeleştirdikleri ve ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan denetim altında tuttıkları yörelerdir.²²¹ AP, AFP

²¹⁶ Kaypakoğlu, **op.cit.**, s. 30

²¹⁷ Rigel, **op.cit.**, s. 81

²¹⁸ Girgin, **op.cit.**, İstanbul, 2002, s. 61

²¹⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/16/haber,5FF3C67D1CB24C18AF460D66BAE47463.html>, 16.05.2007

²²⁰ Girgin, **op.cit.**, Konya, 2002, s. 112

²²¹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara, A.Ü. BYYO Yayınları No: 8, 1987, s. 36

ve yeni adıyla Thomson Reuters, uluslararası haber dolaşımında tekel durumundadır. Bu durumun bir sonucu olarak New York, Londra, Paris'ten gelişmekte olan ülkelere gönderilen haberler, bu ülkelerdeki bürolardan metropollere gönderilenlerden çok daha fazladır. Dolayısıyla hem sanayileşmiş ülke kamuoyları bağımlı ülkeler hakkında eksik ya da taraflı bilgilendirilmekte, hem de bu haber ajanslarına bağımlı ülkeler birbirleri hakkında bilgi sahibi olamamaktadırlar.²²²

Bu üç büyük uluslararası haber ajansı dışında, ikincil konumdaki uluslararası haber ajansları ve bölgesel haber ajansları dünya haber dolaşımında faaliyetlerini sürdürmektedirler. 1990 yılında iki Almanya'nın birleşmesinden sonra daha da gelişerek etkisini artıran Alman ajansı DPA (Deutsche Presse Agentur), İspanya'nın sömürgecilik döneminden miras olarak Latin Amerika'da da etkili bir güce sahip bulunan İspanyol EFE, yine İtalya kökenli göçmenlerin yoğunluğundan ötürü ABD ve özellikle Latin Amerika'da etkin bir konumda olan İtalyan ANSA, Asya'nın eski gücünü yitirmiş devi Rusya'nın ITAR-TASS, Uzakdoğu'nun etkili güçleri Çin'in XINHUA ve Japon KYODO ajansları, kendi ve ulaştıkları ülkelerin nüfusları ve dünyanın önemli bir bölgesindeki güçleri nedeniyle, ikincil konumdaki uluslararası haber ajansı olarak değerlendirilmektedirler.²²³

Bölgesel haber ajansı olarak nitelendirilen ajanslar ise siyasal, diplomatik, kültürel ya da mesleki nedenlerle bu şekilde değerlendirilmektedir. Ortadoğu liderliğine oynayan Mısır'daki MENA (Middle East News Agency) bu grubun en seçkin örneğidir. Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılmasından önce etkin bir ajans ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin Avrupa Temsilcisi sayılan TANJUG (Telegrafska Agencija Nova Jugoslavija) bu gruptaki başka bir örnektir.²²⁴ TANJUG, "Bir ülkenin en iyi o ülkede yaşayanlar tarafından dünyaya anlatılabileceği" düşüncesiyle 1974 yılında faaliyete geçen Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansı (Non- Aligned News Agency – NANA) üye

²²² Kaypakoğlu, **op.cit.**, s. 28

²²³ Girgin, **op.cit.**, İstanbul, 2002, s. 69

²²⁴ Ibid, s. 70

ülke ajanslarının bir haber havuzu şeklinde de çalışmıştır.²²⁵ POOL (Havuz) diye de adlandırılan NANA, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından çalışmalarına ara vermiştir. Bölgesel haber ajanslarına bir başka örnek; Letonya, Litvanya ve Estonya gibi üç ülkede faaliyet gösteren Baltık Haber Servisi BNS'dir (Baltic News Service). Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya ulusal ajanslarının İskandinavya ve çevresinde haber dağıtım ve iletişim bağlantılarını ortak kullanma, yurt dışına ortak muhabir gönderme amacıyla 1960 yılında kurdukları SCANPLEX ise, bu tür ajanslar diğer bir örnektir.²²⁶

“Dörtlü çete, dört kız kardeş” şeklinde nitelendirmelerde bulunan çalışmalarını tamamıyla Batılı liberal anlayışa göre yürüten, dünyada haber dağıtımı alanında mutlak bir üstünlüğü bulunan AP, Thomson Reuters, AFP ve eskiye göre etkinliğini yitirmiş de olsa UPI uluslararası haber dolaşımındaki tek yönlü akışın en büyük sorumlusu olarak gösterilmektedir.

4.1. Associated Press (AP)

Dünya üzerinde, kooperatif biçiminde örgütlenerek, kâr beklemeden yalnızca üyelerine hizmet amacıyla kurulan ilk haber ajansı AP'dir. AP, 1848 yılının Mayıs ayında, James Gordon Bennett'in öncülüğünde, New York'ta yayımlanan Journal of Commerce, Courier and Enquirer, Express, Herald, Sun ve Tribune adlı 6 gazeteyi temsil eden 10 kişinin girişimiyle “New York Associated Pres” adıyla kurulmuş, 1892'den itibaren de “Associated Press” adını almıştır.²²⁷

AP'nin abonelerinin çoğunluğu merkezinin de bulunduğu ABD'dedir. AP, ABD'deki abonelerine haberlerini New York'taki merkezinden geçer. Tırajı yüksek gazeteler için hızlı (high-speed), düşük gazeteler için yavaş (slow –speed) haber servisi yapar ve abonelerinin ihtiyacına göre haberlerini çeşitlendirir. AP'nin tırajı yüksek

²²⁵ Zeytinli, **op.cit.**, 1996, s. 1110

²²⁶ Girgin, **op.cit.**, İstanbul, 2002, s. 71

²²⁷ Ibid, s. 194

gazetelere geçtiği haberler üzerinde yapılan bir araştırma bu haberlerin yüzde 22-23'ünü dış haberlerin oluşturduğunu göstermiştir. Bütün dış bürolar haberlerini New York'taki "Inter-bureau" adlı birime gönderirler. Dış haberler, ABD'nin önemli bölgelerindeki 10 büyük bürodan gelen yurtiçi haberlerle birleştirilir ve abonelere geçilir. Dış haberlerin oranı, tirajı düşük ve genellikle mahalli ölçekte yayın yapan gazetecilik kuruluşlarına gönderilen haberlerde daha da azalmaktadır. Ajans, faaliyetlerinin yüzde 5'ini az gelişmiş ülkelerde yoğunlaştırmışken, toplam gelirin ancak yüzde 1'ini bu ülkelerden sağlamaktadır.²²⁸

Associated Press, ABD'deki aboneleri için ayrıca haber-röportaj, spor kanalı, iş haberleri dosyası, borsa fiyat listeleri ve medya dışındaki binlerce abonesi için önemli haberlerin özetlerini de geçmektedir. "Başlangıçta 6 gazetenin oluşturduğu bir kooperatif olan AP, 1988 yılında ABD'de yaklaşık 1400 gazete, 6 binin üzerinde yayın kuruluşuna hizmet veren bir organizasyon seviyesine ulaşmıştır. AP haberleri yurt dışında 115 ülkede basılır veya yayınlanır. AP halen bir haber kooperatifidir. Yıllık bütçesi 1848 yılında 20 bin doların altındayken, 1988 yılında 300 milyon dolara yakındır."²²⁹

Kurulduğu 1848'den bir yıl sonra Boston'daki gazeteler de New York merkezli AP'ye katıldılar. Ardından Western Associated Press, Southern Associated Press, Philadelphia Associated Press ve diğer ajanslar kuruldu. Bu ajanslar önemli haberlerinin çoğunu AP'den alıyor, bunlara bölgelerindeki haberleri de ekleyerek abonelerine dağıtıyorlardı. AP'nin ilk dış bürosu 1849 yılında Daniel Craig tarafından Nova Scotia'daki Halifax'da kuruldu. Halifax, Cunard şirketinin gemilerinin geldiği yerdi ve Avrupa'daki bütün haberler, kıtada ilk olarak Kuzey Amerika'daki bu limana ulaşıyordu. Craig, Atlas Okyanusu'ndan ilk deniz aşırı kablunun geçtiği 1856 yılına

²²⁸ Özcan , **op.cit.**, 1983, s. 66

²²⁹ AP'nin 140. Yıldönümü nedeniyle yayımladığı broşür, s. 1'den aktaran Zeytinli, **op.cit.**, s. 88

kadar, Avrupa haberlerini Halifax'dan telgraf ile New York'taki merkeze ulaştırıyordu.²³⁰

Kurulduğu yıl AP'nin Washington D.C.'ye gönderdiği tek muhabir Abraham Lincoln'e suikast, Amerikan İç Savaşı gibi olayları bildiren Lawrence Gobright idi. 1988 yılına gelindiğinde AP'nin Washington D.C.'deki bürosunda çalışan eleman sayısı 160 kişiye ulaşmıştı.

AP 1875 yılında sadece haber geçmek amacıyla ilk telgraf hattını kiraladı ve New York'tan Washington D.C.'ye geçtiği günlük haber kelimesini 20 bine çıkardı. Sonraki yıllarda AP de diğer ajanslar gibi iletişim teknolojisinin tüm gelişmelerinden yararlandı; 1988 yılında telefon, kablo ve uydu bağlantıları ile dünyanın 115 ülkesindeki abonelerine toplam her gün milyonlarca kelimeyi bulan haberleri ulaştırma imkânına kavuştu.

20. yüzyılın başında uluslararası haber alanında baskın olan Fransa'nın Havas, İngiltere'nin Reuters ve Almanya'nın Wolff ajansları ile rekabet, AP'nin 1902 yılında Küba, Filipinler ve Orta Amerika'dan gelen istekler üzerine buralara haber servisi yapmasıyla başladı. AP Yönetim Kurulu 1919 yılında, Güney Amerika'daki 22 gazetenin isteği üzerine Latin Amerika'ya haber servisi yapılması için karar aldı ve böylece AP'nin uluslararası alanda rekabeti arttı. Japon ajansı Ringgo'nun isteği üzerine 1933 yılında bu ajansa da AP haberleri geçilmeye başlandı. Böylece, AP, -İkinci Dünya Savaşı ile duraklayacak olan- uluslararası alandaki hızlı gelişme sürecine girdi.²³¹ Günümüzde AP Dünya Servisi, insanların yaşadığı bütün kıtalara haber ve fotoğraf servisi yapmaktadır.

AP, ayrıca ABD ekonomi gazeteciliğinde önemli bir güç olan, The Wall Street Journal'ın yayıncısı Dow Jones & Co. adlı şirket ile ortaklık kurarak, mali ve ekonomik

²³⁰ Rigel, s. 84

²³¹ Rıdvan Bülbül, **Uluslararası İletişim**, Konya, Damla Ofset, 2000, s. 122

haberlerin dağıtımına başladı. Diğer haberlerine AP-DJ (Dow Jones & Co.) bültenini de ekleyen AP, bu bülteni ABD'nin yanısıra 43 ülkede daha dağıtmaktadır.

Ajans 1927 yılında haber fotoğrafları hizmetini başlattı. İlk fotoğraflar ulak, posta, otobüs veya tren ile gönderiliyordu. 1935 yılında fotoğrafların sinyaller ile telefon hatları üzerinden gönderilmesine başlandı. Böylece, abonelere düzenli olarak fotoğraf ulaştırabilme rüyası da gerçekleşti. AP'nin 1955 yılında Antartika dışında her kıtaya fotoğraf servisi, 500 dolayında fotoğraf gönderme istasyonu, sadece ABD'de binin üzerinde alış noktası vardı.

1942 yılında Yönetim Kurulu'nda yapılan uzun tartışmalardan sonra radyo-televizyon yayıncılarına da haber geçilmesi kararlaştırıldı ve bu iş için özel bir hat ayrıldı. Haberleri radyo ve televizyonda kolayca yayınlanabilecek şekilde yazacak editörler istihdam edildi.²³² 1988 yılında abonelerin sayısı 6 bine ulaşmıştı. 1997 yılında ise ajansın yabancı abone sayısı 8 bin 500'e kadar yükseldi.²³³ AP, 1974 yılında yayıncılar için sesli haberler de sağlamaya başladı. 1986 yılında AP ve Conus Communications, televizyon istasyonlarına görüntülü haber sağlamak için ortaklık kurdular.

Spor haberleri için 1946'da özel bir kanal ayıran AP, bu alanda bir ilki başlattı²³⁴ ve hizmetlerini diğer alanlara da yaydı. Yurtiçi İş Haberleri Servisi; iş, çalışma, ekonomi ve finans dünyasından özel haberler sağlamaktadır. AP'nin bir yan kuruluşu olan Press Association, binden fazla basındışı aboneye bu konularda haber iletir. Diğer yan kuruluş Wide World, AP'nin fotoğraf kütüphanesi ve özel fotoğraf servislerinden kooperatife ortak olmayan kuruluşlar ve diğer abonelerin de yararlanmasını sağlamaktadır. Eğitim Hizmetleri Bölümü (Educational Services Division) eğitim filmleri üretmekte, Kitap Bölümü (Book Division) AP'nin kadrolu elemanları

²³² Rigel, **op.cit.**, s. 85

²³³ Kaypakoğlu, **op.cit.**, s. 30

²³⁴ Girgin, **op.cit.**, İstanbul, 2002, s. 197

tarafından yazılan iletişimle ilgili kitapların hazırlanması ve yayınlanması konularıyla ilgilenmektedir.

New York'taki merkezinde Latin Amerika masası oluşturan AP, Venezuela, Karayib Adaları, Meksika, Orta Amerika, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Latin Amerika'nın Batı sahiline yönelik 5 ayrı haber servisi yapmaktadır. Latin Amerika'dan gelen haberlerin yarıya yakını, bölgedeki muhabirler tarafından Latin Amerika'ya yönelik "Uygun görülen bültenlere" konulmak üzere New York'a gönderilmektedir. Bölge muhabirlerinin geçtikleri haberlerin miktarı AP'yi, Latin Amerika haberlerinde en üst sıraya yükseltmiştir.²³⁵

AP, Avrupa'da yerel lisanlarda haber bültenlerinin yanısıra, New York'tan gönderilen İngilizce bir bülten yayınlamakta; Asya'da Japonya gibi önemli ülkelerden haberlerin ayrıca eklendiği (Trunk Wire Service) bir haber servisi yapmaktadır. AP'nin Afrika'ya yaptığı sınırlı haber yayını, Kenya ve Nijerya'ya radyo kanalıyla, Güney Afrika Cumhuriyeti'ne ise normal kablo devreleri ile ulaştırılmaktadır. AP ayrıca Fransa ve Kuzey Afrika'ya da bölgenin özel ihtiyaçlarına göre düzenlemeler yaparak, Fransızca servis yapmaktadır. AP haberleri Ortadoğu ve Hindistan'a radyo; Avustralya ve Güney Pasifik'e ise haberleşme uyduları aracılığıyla ulaştırılmaktadır.

AP'nin bütçesi 1989 yılında 300 milyon dolar, personel sayısı 3 bin 500'e, yabancı gazete, radyo ve televizyon abone sayısı 10 bine ulaşmıştır. Ajansın ABD'deki abone sayısı aynı yıl için 2 bin 900 olarak belirtilmiştir. AP, 70 ülkede 84 dış büro bulundurmakta, 110 ülkedeki abonelerine hizmet vermektedir. Ajansın ABD dışında haber toplamak için 480'den fazla kadrolu haber ve foto muhabiri bulunmaktadır. Bu kadrolu elemanlar İngilizce, Almanca, Fransızca, İsveççe, Hollandaca ve İspanyolca,

²³⁵ Zeytinli, *op.cit.*, s. 91

servisleri için haber toplamaktadır. AP, haberlerinin her gün 1 milyardan fazla insan tarafından okunduğunu, görüldüğünü veya duyulduğunu tahmin etmektedir.²³⁶

21. yüzyıla gelindiğinde ise, AP’de, haber ve fotoğraf başına ücret alan muhabirler dışında, 600’e yakını teknik uzman olmak üzere, 3 binden fazla kişi çalışmaktaydı. AP, 1700’ün üzerinde gazeteye, 6 bin dolayında tv ve radyo istasyonuna hizmet vermektedir. 2000 yılı itibariyle, AP’nin, ABD’nin yanı sıra 112 ülkede (71’i az gelişmiş ülkeler) 8 bin 500 dolayında olmak üzere, toplam 15 binden fazla abonesi bulunmaktadır. 145’i ABD’nin eyalet merkezileri ve önemli kentlerinde, 95’i 78 ülkede olmak üzere, toplam 240 bürodan sağlanan haberlerle AP, 24 saat süreyle, 6 dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Flamanca ve İsveççe) ortalama 20 milyon kelime haber, bini aşkın fotoğraf ve grafik yayımlamaktadır.²³⁷

4.2. Thomson Reuters

Ajansın adı kurucusu Paul Julius Reuter’dan gelmektedir. Reuter kurduğu şirkete basınla ilgili bir ad arama yerine kısaca Reuter’s (Reuter’in) demeyi uygun bulmuştur.²³⁸ 1850’de haber taşıyıcı güvercinlerle işe başlayan Reuter, Manş Denizi’ne ilk telgraf kablosu döşenince²³⁹ 1851’de haber iletiminde telgrafı ilk kullanan ajans olmuştur.²⁴⁰ Daha sonra da Reuters’e dönüşen ajansın adı, 2007 yılında, 90’lı yıllara kadar İngiliz The Times ve The Sunday Times gibi önde gelen gazetelere sahip olan Kanada merkezli Thomson’la birleşmesiyle, Thomson Reuters oldu. Finans, sağlık, hukuk, bilim ve muhasebe alanlarında müşterilerine sağladığı bilgilerle tanınan Thomson’un, özellikle ABD’de güçlü bir konumu bulunuyor.²⁴¹ Kanadalı Thomson ile

²³⁶ Ibid, s. 92

²³⁷ Girgin, **op.cit.**, İstanbul, 2002, s. 193

²³⁸ Filiz Seçim ve Seyfettin Turhan, **Haber Ajansları**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 766, 1994, s.54

²³⁹ Rigel, **op.cit.**, s. 88

²⁴⁰ Seçim ve Turhan, **op.cit.**, s. 54

²⁴¹ Hürriyet, 06.05.2007

İngiliz Reuters'in birleşmesi uluslararası haber dolaşımında Anglo-Amerikan üstünlüğünü daha da pekiştirdi.

Haber dosyalarının çeşitliliği bakımından en önde gelen ajans Reuters'dir. 1980'lerin başında uluslararası alanda abonelerine 7'si Londra'daki merkezden yaklaşık 2 düzine ayrı bülten gönderiyordu. Bunlardan 3'ü Avrupa'daki abonelere yönelikti. Afrika servisi, Kenya'nın başkenti Nairobi'den gönderiliyordu. Hong Kong bürosu Asya'daki aboneler e tamamı İngilizce 6 değişik servis sunuyordu. Paris'teki Reuters bürosu Avrupa'nın Fransızca konuşan bölümlerine, Kuzey / Orta / Batı Afrika'ya Fransızca 3 ayrı bülten vermektedir. Bonn bürosu abonelerine Almanca, Kahire bürosu Arapça, New York bürosu Kuzey Amerika'dan İngilizce genel haberler sunarken, Lizbon bürosu Portekizce sınırlı bir tercüme ve yazım görevini de yürütür. Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te desteklediği bir haber ajansının çöküşü yüzünden Latin Amerika'daki İspanyolca haber yazma, tercüme ve dağıtım işi de Reuters'e kaldı.²⁴²

Reuters'i diğer ajanslardan ayıran en önemli özellik daha çok belirli alanlarda haberlerini yoğunlaştırmasıdır. Ajans, özellikle ekonomik, ticari ve parasal konularda uzmanlaşmıştır.²⁴³ On-line bilgisayar bağlantıları ile dünyanın birçok ülkesindeki bankalara ve diğer finans kuruluşlarına dünya borsalarından hisse senetleri, döviz, altın, çeşitli mallar vs.'nin fiyatlarını geçmekte ve gelirinin yaklaşık yüzde 80'ini bu faaliyetinden sağlamaktadır.²⁴⁴

Dünyanın en büyük üç haber ajansından biri olan Reuters, 151 ülkede, 24 dilde, günde 2 milyon kelimeyi aşan haber servisi yapmakta, abonelerine 263 borsadan haberler ulaştırmakta, ayrıca 93 ülkedeki 310 televizyon kuruluşuna görüntülü haber satmaktadır.²⁴⁵

²⁴² Zeytinli, **op.cit.**, s. 93

²⁴³ Özcan , **op.cit.**, 1983, s. 69

²⁴⁴ Zeytinli, **op.cit.**, s.94

²⁴⁵ Girgin, **op.cit.**, 2002, s. 208.

4.3. Agence France Presse (AFP)

AFP'nin temeli, dünya üzerinde gerçek anlamdaki ilk haber ajansı olan Havas'a dayanır. Waterloo bozgunundan sonra iflas etmiş bir tüccar ve banker olan La Gazette de France gazetesinin eski ortaklarından 49 yaşındaki Charles Louis Havas Paris'te, 1832 yılının Ağustos ayında 'Yabancı Gazeteleri Tercüme Bürosu' açmıştır.²⁴⁶ 1835'de Ajans Havas adını alan kuruluş,²⁴⁷ İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa'nın işgaliyle, Almanlar tarafından Nazi Haber Ajansı'na dönüştürüldü. Savaş sonrasında 1945 yılında, Havas diğer Fransız ajanslarıyla birleşerek Agence France Presse adını aldı.²⁴⁸

Konu çeşitliliği bakımından uluslararası haberde Reuters'in ardından ikinci sırada yer alır. Sadece Fransa'da AFP, Paris ve taşradaki abonelerine farklı haber hizmetleri sunar ve ülkede en çok faydalanılan bir at yarışı haber servisini (horse-racing wire) işletir. AFP'nin yurt dışında 13 ayrı haber servisi vardır. Bunlardan birisi Mısır'da Middle East News Agency (MENA) tarafından yazılıp, tercüme edildikten sonra Kahire'den yayına konan Arapça bültendir. Kalan 12'si Paris'ten Avrupa için İngilizce, Almanca ve Fransızca, Afrika için İngilizce, Ortadoğu için Fransızca, Latin Amerika için İspanyolca ve Portekizce; Asya, Kuzey Amerika ve Karayib Adaları için farklı İngilizce ve Fransızca bültenlerdir.

Merkezi Paris'te olan ve Amerikan ajanslarına benzer şekilde abonelerinin çoğunluğunu Fransız kitle iletişim araçları ile devlet kuruluşlarının oluşturduğu AFP, basın-yayın kuruluşları, sendikalar ve hükümet temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulu tarafından idare edilen özerk bir ajanstır. Ajansın abonelerinin sadece yüzde 45'ini kitle iletişim araçları oluşturur, kalanı Fransa bakanlıkları, büyükelçilikler, resmi misyonlar ve diğer devlet kuruluşlarıdır. AFP, yaklaşık 150 ülkede haber dağıtımı

²⁴⁶ Atilla Girgin, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2008, s. 70

²⁴⁷ Orhan Koloğlu, **Havas – Reuter'den Anadolu Ajansı'na**, Ankara, ÇGD Yayınları, 1994, s. 2

²⁴⁸ Rigel, **op.cit.**, s. 87

yapar, özellikle Fransa ile güçlü ekonomik ve kültürel bağları bulunan Afrika ve Asya'nın bazı bölgelerinde çok etkilidir.²⁴⁹

Agence France Presse, gündemi oluşturan her alanda dünya çapında haber akışı sağlamaktadır. Genel haberler ve finans haberleri alanında çok güçlüdür. Geçen yüzyılın sonunda AFP'nin, 165 ülkede kurulmuş bulunan bürolarında, 1200'ü gazeteci ve yazdığı haber başına ücret alan, 250'si foto muhabiri, yaklaşık 2 bin çalışanı bulunmaktaydı ve AFP 6 dilde 2 milyon sözcük yayınlıyordu. Yayın yaptığı diller Fransızca, İngilizce, İspanyolca, Almanca, Arapça, Portekizce olan ajans, yılda 365 gün 24 saat yayın yapmaktadır.²⁵⁰

4.4. United Press International (UPI)

UPI, 1907 yılında E.W. Scripps tarafından kurulan United Press Association ile 1909 yılında William R. Hearst tarafından kurulan International News Agency'nin (INS) 1958 yılında birleşmeleri ile ortaya çıkmıştır. Kuruluş, 1972 yılında haberlerin işlenmesi ve dağıtımında bilgisayar kullanmaya başladı. Ancak, bilgisayar sistemine geçmesinden sonra da ajans zarar etmeyi sürdürdü ve birkaç kez el değiştirdi.²⁵¹

1970'lere gelindiğinde şu nedenlerle UPI'nın varlığı tehlikeye düşmüştür:

- 1) Gerekli teknolojik yenilikleri karşılamak için yaptığı büyük harcamalar,
- 2) Haber geçme konusunda ajansın kendini yenileme gerekliliği,

²⁴⁹ Zeytinli, **op.cit.**, s.95

²⁵⁰ Özgür Gönenç, Agence France Presse ve Anadolu Ajansı'nın Karşılaştırılması, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2000, s. 24

²⁵¹ Zeytinli, **op.cit.**, s.92

3) Yerel gazetelerin sayısal açıdan düşüş kaydetmesi ve bu yüzden ajansların kendilerine yeni gelir kaynakları bulma çabaları.²⁵²

1974-82 yılları arasında ajans kendini yenilerken zaman zaman bilgisayar-uydu bağlantılı sistemlerini de devreye sokmuştur. 1976'da, lazer-foto servislerini kullanıma sokmakla, girilen haberler anında ve hızlı bir biçimde direkt olarak abonelerin bilgisayarlarına gönderilmiş oluyordu.

1975-85 yılları arasında 221 günlük gazete abonesini kaybeden UPI'nı yedi yıl süren iflas ve karışıklık durumu, yayıncıların ve halkın güvenini sarsmıştır. Ajansın abonelerini kaybetmesinde, en çok ülkeyi etkisi altına alan ekonomik krizden etkilenip reklam gelirlerinin düşmesi nedeniyle, ajansın finansal açıdan zor duruma düşmesi olayı rol oynamıştır.

Şubat 1980'de UPI, sektörde kendine bir ortak arayışındayken "Business Week" dergisinin ajansla ilgili şu yorumu dikkate değerdir; "Bir büyük gazetenin haber müdürü UPI'nı daha hızlı ve canlı ancak daha az güvenilir haber verirken, Washington haberlerinde mükemmel, özellikle ABD Yüksek Mahkemesi haberlerinde çok başarılı olduğunu ifade etmektedir. Ajans, tayfun, sel ve diğer doğal afetleri bildirmede iyi iken, okuyucuyu hoplatacak haber yazamamaktadır."

22 Haziran 1982'de Scripps şirketi, UPI'ı, gazetecilik deneyimi olmayan, ancak İnsan Hakları savunucusu ve Vietnam Savaşı aleyhtarı iki gence satmıştır. Ancak birtakım karmaşalara sahne olmuş olan ajans, 1983'te 14,8 milyon, 1984'te 11,1 milyon dolarlık zarara uğramış, bulunduğu taahhütlere rağmen, giderek büyüyen borç ve açıklarını durduramamıştır.²⁵³

²⁵² Yasemin İnceoğlu, **Uluslararası Medya**, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.105

²⁵³ Ibid, s.106

1985 yılı Nisan ayında UPI'nın o dönemdeki sahipleri Douglas F. Ruhe ve William Geissler, Federal İflas Yasası hükümleri uyarınca iflas ettirilmeleri için mahkemeye başvurdular. UPI'ı aynı yılın Kasım ayında Meksika'lı bir yayıncı olan Mario Varque Rana satın aldı, ancak zarardan kurtaramadı. Bundan sonra da ajans sürekli el değiştirdi ve bir türlü istikrarlı bir yapıya kavuşamadı. Mali sıkıntılar, ajansın personeline maaş ödeyememesini, teknolojik gelişmeleri yeterince izleyememesini de beraberinde getirdi. 1985 yılından bu yana UPI yeniden yapılanmaya çalışmakta ve birkaç yıl içinde yeniden kar eder duruma gelebileceğini ummaktadır. 1990 yılında UPI'nın hisselerinin neredeyse tamamı Infotechnology Inc. adlı şirket tarafından kontrol edilmekteydi. 1989'da UPI yaklaşık 1200 kişi istihdam etmekte, bunların 800'ü tam gün uluslar arası haberlerin toplanması ve dağıtımını için çalışmaktaydı. UPI, 90 ülkedeki 180 büro ile 3 binden fazla basın-yayın, iş dünyası ve hükümet abonesine haber ulaştırdığını açıklamıştır.²⁵⁴

UPI da Avrupa / Ortadoğu / Afrika bölümü aracılığıyla önemli ülkelerden haberlerin ayrıca eklendiği Trunk File adlı bir haber servisi yapmakta, bölgelerin ihtiyaçlarına göre çeşitli haberler eklenmekte veya çıkarılmaktadır. Benzer bir "Trunk file" Asya'ya da gönderilmektedir. UPI, ayrıca Karayib Adaları'na, denizdeki gemilere, ARAMCO'nun Amerikalı personeli için Suudi Arabistan'a da haber servisi yapmaktadır.²⁵⁵

New York merkezli Financial News Network (FNN) ile de bağlantıda olan UPI'a bugün medya organizasyonlarının yanı sıra ulusal ve uluslararası şirketler, bankalar, kamu kuruluşları ve elçilikler de abonedir. Ancak zarar ettiği ve sıklıkla sahip değiştirdiği dönemlerde ABD'deki en önemli abonelerini de kaybetmiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ Zeytinli, **op.cit.**, s.92

²⁵⁵ Ibid, s.93

²⁵⁶ Rigel, **op.cit.**, s. 86

5. ULUSLARARASI HABER DENGESZİLİĞİ TARTIŞMALARININ TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

Dünya haber dolaşımındaki eşitsizlikler, uluslararası haber akışının gelişmiş ülkelerden azgelişmiş olanlara doğru, uluslararası haber ajansları aracılığıyla, tek yönlü olarak gerçekleştiği tartışmaları, Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni kavramının ortaya atıldığı 70'li yıllardan itibaren Türkiye'de de yankı buldu. Bu konuda ilk çalışma, Ertuğrul Özkök tarafından, Körfez ülkeleri, İran ve Türkiye arasında iletilen haberlerin hacmi ve içeriğini araştırmak, ayrıca bu ülkelerden Türkiye'ye enformasyon akışının hangi kanallarla ve nasıl gerçekleştiğini incelemek ve bu haberlerin Türkiye'de ulusal ajanslar tarafından nasıl yayıldığını araştırmak amacıyla 1978 yılında "The Flow of Information Between Gulf States, Iran and Turkey" adıyla yapıldı. Özkök, yaptığı çalışmanın bulgularını şu şekilde aktarmaktadır:

1) Kültürel ve bilimsel haberlere hiç yer verilmemiştir. Büyük ajansların bültenlerinde bölge ülkelerinin gelişme çabalarından hiç bahsedilmemektedir.

2) Enformasyon akışı ile bu ajansların bağlı olduğu ülkelerle diplomatik ve iktisadi ilişkilerin derecesi arasında bir bağlantı vardır. Başka bir deyişle, bu ülkelerde, diplomatik ve iktisadi ilişkilerin hacmi iletilen haberlerin hacmini etkilemektedir.

3) Ulusal ve bölgesel haber ajanslarının Körfez ülkelerinden ve İran'dan Türkiye'ye haberlerin iletilmesinde bir rolü olmamıştır. Ancak, biri Emirates Haber Ajansı diğeri Körfez Haber Ajansı tarafından 18 ve 19 Ekimde duyurulan 358 kelimelik iki haber Reuter tarafından iletilmiştir. Büyük haber ajansları yerel basında çıkan bazı haberleri de yayınlamışlardır. Bütün bunları hesaba kattığımızda, bölgesel basın ve haber ajansları enformasyon yayılmasında yalnız çok küçük bir rol oynamaktadır.

4) Araştırdığımız dönemde AP ve DPA İran'a ilişkin çok az haber iletmiştir.

5) AA'nın bölgeye ilişkin yayınladığı haberlerin %84.53 üç ana kaynaktan sağlanmıştır. Kalan 15.47'si PANA tarafından üretilip AP'ce iletilmiştir. AA'nın Körfez bölgesi ve İran hakkında yayınladığı haberlerin tamamını bu üç ajans sağlamıştır. İncelediğimiz dönemde AA başka kaynaklardan sağlanan yalnız 52 kelime yayınlamıştır ki bu da bölge hakkında yayınladığı enformasyonun %1.02'sine karşılık gelmektedir. Buna karşılık, üç ana ajans bu enformasyonun %98.98'ini sağlamıştır.

6) Türkiye'de bölgesel enformasyon için en çok kullanılan kaynak AFP'dir. AA'nın yayınladığı 7800 kelimenin 2975'i AA'ya AFP tarafından iletilmiştir. AFP bölgeye ilişkin en çok enformasyon üreten ajans durumundayken, AP de en çok kullanılan kaynaktır. AP'nin bildirdiği haberlerin %42.25'i medya tarafından kullanılmıştır.

Kısacası, incelediğimiz dönemde, üç büyük uluslararası ajans, yani AP, AFP ve Reuter Türkiye'deki medya girdisini sağlamıştır.²⁵⁷

Özkök yaptığı araştırmadan şu sonuçları çıkarmaktadır:

1) Bu araştırmadan çıkarılabilecek ana sonuçlardan bir tanesi Türk medyasının bir kaç büyük uluslararası ajansa bağımlı olduğudur.

2) Bir ülke hakkında iletilen haberlerin hacmi o ülkenin bu haber ajanslarının bağlı olduğu ülkelerle yürüttüğü mevcut diplomatik ve iktisadi ilişkiler ile bağlantılıdır.

3) AA ve Türk medyası bir yere kadar büyük ajanslardan aldıklarını yansıtmaktadırlar.

²⁵⁷ Ertuğrul Özkök, "Flow of Information Between the Gulf States, Iran and Turkey", in *New Communications Order*, No: 3, *Flow of News in the Gulf* by Phil Harris, Harald Malczek, Ertuğrul Özkök, Paris, UNESCO, 1985, s. 51-52

Böylece Türk kamuoyu üç büyük uluslararası ajans, AP, AFP ve Reuter, tarafından bilgilendirilmektedir. Buna karşılık ulusal ve bölgesel ajansların bölge haberlerinin yayılmasında hemen hemen hiç katkısı yoktur.²⁵⁸

Ahmet Tan'ın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 1982 yılında sunulan, “İngiliz ve Türk Basınında Dış Haberlerin Yapısı – İki Ülke Arasındaki Haber Akışı ile İlgili Karşılaştırmalı Bir Araştırma” adındaki doktora tezinde de Özkök'ün elde ettiği bulgulara benzer veriler edinildiği görülüyor. Tezin ‘Türk gazetelerinde yer alan dış haberlerin kaynaklarına göre dağılımı’ başlıklı bölümünde 5 büyük gazetenin 1978 yılında 120 sayısı üzerinde yapılan inceleme gözler önüne seriliyor. Buna göre, söz konusu gazetelerin dış haber kaynaklarının; yüzde 36,5'ini Batılı haber ajansları, yüzde 21'ini yurt dışı muhabirleri, yüzde 10,4'ünü yabancı dergi ve gazeteler, yüzde 9,3'ünü Anadolu Ajansı, yüzde 8,2'sini öteki ajanslar oluşturuyor. Kaynağı belirsiz haberlerin oranı ise yüzde 14,4. Çandar da, bu sonuçlara bakarak, “Artık bu noktada, Türk basınında dış politika haberciliğinin dışa bağımlı olduğu ya da Batılı büyük haber tekellerinin denetiminde bulunduğu genellemesini yapmaya cesaret edebiliriz” diyor.²⁵⁹

İdris Adil de “Haberde Dışa Bağımlılık” adlı çalışmasının, ‘Türk Basınında Dış Haberler ve Kaynakları’ başlıklı üçüncü bölümünde, Bulvar, Cumhuriyet, Günaydın, Güneş, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Tercüman, Türkiye ve Yeni Asır gazetelerinin 1-10 Kasım 1987 tarihleri arasındaki sayıları ile bu günlerin karşılığı olarak da araştırma kapsamına aldığı Anadolu Ajansı, Anka Ajansı ve Ulusal Basın Ajansı'nın 31 Ekim – 9 Kasım 1987 tarihli bültenlerini incelemiştir ve şu bulgulara ulaşmıştır:

1) Üzerinde inceleme yapılan 8 gazete ile 3 haber ajansı, toplam olarak, günde ortalama 226,6 dış haber yayımlamışlardır.

²⁵⁸ Ibid, s. 63

²⁵⁹ Cengiz Çandar, “Uluslararası Haber Dolaşımı”, **1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, 1984, s. 81-82

2) Gazeteler ile ajansların tamamında yayımlanan toplam haber sayısı ise 1070 düzeyindedir. Buna göre Türk basınca yayımlanan dış haberlerin, toplam haber sayısına oranı yüzde 21,1'dir.

3) Türk basınında yayımlanan günlük ortalama 226,6 dış haberin 42,9'u AA imzalı. Anadolu Ajansı'nın basının dış haberleri içindeki payı yüzde 18,9 oranında bulunuyor. Ele alınan gazeteler ile ajanslar, dış haberlerin yüzde 11,5'inde kendi muhabirlerini kaynak gösteriyorlar.

4) Basın kuruluşlarının dış haberler servislerince, çok sayıda kaynaktan yararlanılarak yayına verilen ve "servis" imzası ile anonimleştirilen haberlerin toplam dış haberler içindeki payı yüzde 7,7 oranında.

5) Uluslararası nitelikli haber ajanslarından, dış haberler içindeki payı en yüksek olanı, yüzde 8,7 oranıyla AP, AFP'nin payı yüzde 7,5, Reuters'in payı da yüzde 7,2 dolaylarında. Bu oranlar gazete ve ajanslarca belirtilen kaynakların oranları. Diğer bir deyişle, Türk basınında her gün yayımlanan 266,6 dış haberin 19,7'sinde AP, 16,9'unda AFP, 16,2'sinde de Reuters imzası var. TASS'ın etkinliği ise yüzde 0,1 oranında. Türk basınında yayımlanan dış haberlerin günlük ortalama 0,2'sinde TASS imzası var.

6) Yerli haber ajanslarının, toplam dış haberler içindeki payları (AA hariç) çok düşük. ANKA imzalı haberlerin sayısı günlük ortalama 2,1, UBA imzalı haberlerin sayısı da 0,9. Bunlardan ANKA'nın toplam içindeki payı yüzde 0,9, UBA'nın payı da yüzde 0,4 oranlarında bulunuyor.²⁶⁰

Bu çalışmaya göre, Türk basınının dış habercilikteki görünümü genel olarak şöyle:

1) Dış haberlerin yüzde 83,5'i yabancı kaynaklı.

²⁶⁰ Adil, **op.cit.**, s. 124

2) Dış haberlerin yüzde 23,5'i AP, AFP, Reuters ve TASS'dan oluşan 4 büyük haber ajansına ait.

3) Türk basınının, yayımladığı dış haberlerde, kendi kaynaklarının payı sadece yüzde 16,5.²⁶¹

Rıdvan Varlı'nın, haftalık haber dergilerinde yer alan dış haberler üzerine yaptığı çalışma da, uluslararası haber dengesizliği ve tek yönlü haber akışı tartışmalarına yapılan farklı bir katkıdır. Varlı, çalışmasını 6 Kasım 1983 – 29 Kasım 1987 tarihleri arasında yayımlanan; Nokta, Yankı, Yeni Gündem, İkibin'e Doğru, Akis ve Haftaya Bakış adlı haftalık haber dergileri üzerinde yapmıştır. Varlı, söz konusu dergilerde yayımlanan dış haberlerinin büyük bölümünde kaynak gösterilmediğini belirtmekte, ancak izlenimlerini ve değerlendirmelerini şu şekilde aktarmaktadır: “Kaynak olarak gösterilen yabancı yayınların çok büyük bir kısmı ABD ve Batı Avrupa basınına aittir. Özellikle Amerikan, İngiliz ve Fransız gazete ve dergileriyle bunlarla aynı ölçüde olmasa da Alman, İtalyan ve İspanyol gazeteleri ve dergileri dış habercilik alanında en fazla yararlanılan kaynaklardır. Time ve Newsweek gibi büyük tirajlı dergileri, The Times ve The Guardian gibi İngiliz gazeteleri, Le Monde, Le Figaro ve Liberation gibi Fransız gazeteleri ile Le Point, Le Nouvel Observateur gibi Fransız dergileri, Der Spiegel ve Stern gibi Alman dergileri Türk dış haberciliğinin başlıca referans kaynaklarını oluşturmaktadır.”²⁶²

Varlı sonuç olarak şunu söyler: “Türk basınında dış haberciliğin yapısının Amerika Birleşik Devletleri ve onunla aynı oranda olmamakla birlikte İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu Batılı ülkeler tarafından biçimlendirildiğini kesin çizgilerle söyleyebiliriz.”²⁶³

²⁶¹ Ibid, s. 136

²⁶² Rıdvan Varlı, “Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı ve Demokrasiye Geçiş Sürecinde (1983-1987) Haftalık Haber Dergilerinde Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir İnceleme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s. 53

²⁶³ Ibid, s. 53

Akturan ise, “Bağımlılık ve Uluslararası İletişimde Haber Alışverişi” adlı çalışmasında, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Radyo-1 19:00 ana haber bültenlerinin 30 günlük bir incelemesini yapmıştır. Akturan, araştırma sonucunda şu verilere ulaşmıştır:

1) 01-30 Mayıs 1991 tarihleri arasındaki söz konusu bültenlerde toplam (iç ve dış) 829 haber yayınlanmıştır.

2) Bu haberlerin 217 tanesi, yani, yüzde 26’sı dış haberlerden oluşmaktadır.

3) Söz konusu dış haberlerin 30 tanesi Reuter’den, 27 tanesi AP’den, 19 tanesi de AFP’den alınmıştır. 31 haber AP-Reuter, 7 haber AP-AFP, 6 haber AFP-Reuter ortak kaynakları gösterilerek kullanılmıştır. AJANSLAR, yani, Reuter-AP-AFP olarak alınan haber sayısı ise 35’dir.

4) AFP-AA kaynaklı 4, AP-AA kaynaklı1, Reuter-AA kaynaklı 1 olmak üzere toplam 6 haber de kullanılmıştır.

Akturan, elde edilen bu veriler ışığında şu yorumu yapar: “TRT Radyo-1 19:00 ana haber bültenlerindeki dış haberlerin yaklaşık yüzde 75’i Batılı haber ajanslarından temin ediliyor. Dış haberler bakımından Reuter, AP ve AFP’ye büyük oranda ve kesin bir bağımlılık söz konusudur.”²⁶⁴

Filiz Seçim “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerin İncelenmesi” adlı doktora tezinde, Körfez Savaşı’nın başladığı 17 Ocak 1991 tarihinden itibaren birbirini takip eden 7 günü kapsayan bir çalışma yapmıştır. Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Sabah ve Türkiye gazetelerinin ilk sayfalarını tarayan Seçim, Körfez Savaşı’yla ilgili 336 habere ulaşmıştır.²⁶⁵ Seçim, araştırma sonucunda şu değerlendirmeyi yapar: “İçerik çözümlemesi sonucunda inceleme kapsamına alınan tüm

²⁶⁴ Akturan, **op.cit.**, s. 91

²⁶⁵ Filiz Seçim, “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerin İncelenmesi (Bir Dış Haber Olarak Körfez Savaş Haberlerinin İçerik Çözümlemesi)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s. 5

gazetelerin, Cumhuriyet ve Türkiye gazetesi haber kaynaklarını daha sık belirtse de, açık ve net bir kaynak gösterimi olmadığı gözlenmiştir. Sonuç olarak Körfez Savaşı, yıllardır tartışılan tek yönlü haber akışını yine gündeme getirmiştir. Her ne kadar muhabir imzasıyla yayınlanmış olsa da, savaş haberleri Amerikan medyası tarafından, özellikle de CNN tarafından belirlenmiştir.”²⁶⁶

Tozkoparan da, Körfez Savaşı’nda Türk basını ve haber kaynakları üzerine yaptığı araştırmasında, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Zaman gazetelerini savaş boyunca incelemiştir. Savaşla ilgili 2077 habere ulaşan Tozkoparan, bu haberlerin 1320’sinin yani yüzde 63,55’inin dış kaynaklı olduğunu tespit etmiştir. Dış kaynakların içinde; yabancı ajanslar, dış merkezler, dış basın, radyo ve televizyon kuruluşları yer almaktadır. En çok haberi kullanılan yabancı ajanslar ise; AP, Reuter ve AFP’dir. Batılı olmayan haber ajansı olarak sadece IRNA görülmektedir. Onun da haberlerine yalnız Sabah gazetesi yer vermiştir.²⁶⁷

Nara ise, “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları” adlı çalışmasında, Irak Savaşı’nın başladığı ve sona erdiği, 20 Mart 2003 – 1 Mayıs 2003 tarihleri arasında Cumhuriyet, Milliyet, Sabah ve Zaman gazetelerini incelemiştir. Savaşla ilgili toplam 1509 habere ulaşan Nara, bu haberlerin 251’inin yani, yüzde 16,63’ünün üç büyük uluslararası haber ajansı (Reuters, AP ve AFP) kaynaklı olduğunu tespit etmiştir. Batılı büyük uluslararası haber ajanslarından alınan 251 habere karşılık, Doğulu bölge haber ajanslarından yalnızca 11 habere rastlanmıştır. En fazla haberi kullanılan 6 haberle IRNA (İran Haber Ajansı) olmuş, onu 3 haberle INA (Irak Haber Ajansı) ve 2 haberle KUNA (Kuveyt Haber Ajansı) izlemiştir. Bu haberlerin toplama oranı ancak, yüzde 0,72 olmaktadır. Çalışma, genel olarak değerlendirildiğinde, elde edilen verilere göre, dış kaynakların oranı 1213 haberle yüzde 80,38 olmaktadır.

²⁶⁶ Ibid, s. 117

²⁶⁷ Gülseren Tozkoparan, “Körfez Savaşı’nda Türk Basını ve Haber Kaynakları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s. 100

Dış kaynakların içinde yabancı ajanslar, dış basın, radyo ve televizyon kuruluşları yer almaktadır. En çok haberi kullanılan ajanslar; Reuters, AFP ve AP olmaktadır.²⁶⁸

Nara, üç büyük uluslararası haber ajansı dışında, yabancı basın yayın kuruluşlarının, özellikle de Amerikan ve İngiliz medya kuruluşlarının etkinliğine dikkat çeker ve şöyle der: “Özellikle Amerikan CNN, Fox Tv, ABC; İngiliz BBC, Sky TV gibi görüntülü habercilikte ön sıralarda yer alan televizyon kanalları genel dağılım içinde ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Amerikan basınından The Washington Post, The New York Times, The Wall Street Journal gibi prestijli gazetelerin; İngiliz basınından The Daily Telegraph, The Independent, The Times gibi önemli gazetelerin haberlerine Türk basınında sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Amerikan ve İngiliz haber kuruluşlarının dış kaynaklar içinde ağırlıklı bir yer tutması, savaşla ilgili gelişmelerin, büyük ölçüde bu kaynakların gözüyle aktarıldığını ortaya koymaktadır.”²⁶⁹

Görüldüğü üzere, Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni tartışmalarının ortaya çıktığı 70’li yılların sonlarından itibaren Türkiye’de de tek yönlü haber akışı ve uluslararası haber dengesizliği konusundaki tartışmalara kayıtsız kalınmamıştır. Yapılan bütün çalışmalar, Türkiye’nin de gelişmekte olan bir ülke olarak, uluslararası haber dolaşımındaki eşitsizliklerden olumsuz anlamda etkilendiğini ortaya koymaktadır.

²⁶⁸ Bengü Nara, “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları Örnek Olay: Irak Savaşı Haberlerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 212

²⁶⁹ Ibid, s. 219

BÖLÜM III

IRAK'TA KİTLE İMHA SİLAHLARININ VARLIĞINA İLİŞKİN İDDİALARLA İLGİLİ HABERLERİN ULUSLARARASI HABER DENGESİZLİĞİ TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Bu bölümde, Irak Savaşı, nedenleri ve sonuçlarıyla kapsamlı bir şekilde ele alınacak, savaşın başlamasında dezonformasyon ve manipülasyon uygulamalarının ne denli etkili olduğu yaşanan örneklerle incelenecek. İnsanlık tarihinin en eski uygarlıklarının filizlendiği bu kadim topraklarda, Irak'ın doğuşu, siyasal gelişimi ve bugün dağılmaya yüz tutan yapısı tüm boyutlarıyla değerlendirilecek. Anglo-Amerikan güçlerin Irak Savaşı'nı başlatmak için başlıca gerekçeleri olan, kitle imha silahlarının Irak'taki varlığına ilişkin iddialar, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında, haber sayısı, alanı ve konumu açısından içerik analizi yöntemiyle incelenecek. Bu gazetelerde yer alan konuya ilişkin haberlerde ön plana çıkan haber aktörleri ve bu haberlerin kaynakları yine aynı yöntemle araştırılarak ortaya konacaktır.

A. IRAK SAVAŞI

1. IRAK TARİHİ VE COĞRAFYASI

Tarihte Ortadoğu olarak nitelendirilen coğrafya tarihin her döneminde yer altı ve yer üstü varlıkları ile hem bölgesel hem de küresel gelişmelerin odağında yer almıştır. Bölgeyi coğrafi olarak sınırlamaya çalışırsak kuzeyde Karadeniz ve Hazar denizleri güneyde Kızıldeniz, Umman Denizi ve Basra Körfezi'yle Doğu Akdeniz arasında bulunmakla son derece önemli jeopolitik ve stratejik konumunun yanında kültür ve medeniyet gelişmelerinin merkezinde yer alma özelliğine sahiptir. Ayrıca Sanayi Devrimi'nden sonra gelişen emperyalizmin ihtiyaç duyduğu hammadde kaynaklarının da dünya rezervi bakımından yarısına sahip olması, küresel emperyalizmin en fazla ilgi duyduğu doğrudan veya dolaylı olarak el attığı kendi çıkarlarına düzenlemeler yapmak

için maddi bütün nüfuzlarını kullandığı bir coğrafya söz konusudur.²⁷⁰ İşte bu coğrafyanın tam merkezinde, Dicle ve Fırat nehirlerinin boydan boya geçerek İran Körfezi'ne döküldüğü topraklarda Irak yer alır.

1.1. Bereketli Hilal'de Irak'ın Kuruluşu ve Otoriter Rejimler

Mısır, Filistin ve Lübnan'ın Akdeniz kıyılarından Türkiye'nin güneydoğusuna uzanan, oradan da aşağıya doğru Dicle ve Fırat nehirleri boyunca Basra Körfezi'ne ulaşan, ilk uygarlıkların görüldüğü ve verimli toprakların bulunduğu bu coğrafyaya Bereketli Hilal denir. Bereketli Hilal'in en önemli ve verimli topraklarının üzerinde yani Mezopotamya'da ise, bugünkü Irak yer alır. Mısır, Yunan ve Roma'dan önce Sümerlerin, Akadların, Babillilerin ve Asurluların medeniyetlerini bıraktıkları bu bölge devamlı şekilde savaflara sahne olmuştur. Babilli Hammurabi'nin halkları bir araya getirerek ortaya çıkarttığı alayım başarılı olmuşsa da, Persler ve Araplar dahil olmak üzere, bölge pek çok kez el değıştirmiştir. Harun Reşid'in Bağdat'ı, 1258 tarihinde Hülagü Han tarafından işgal edildikten sonra, 1401 yılında da Timur'un eline geçmiştir. 16. ila 20. yüzyıllarda Bağdat, Safavilerle Osmanlılar arasında bir çekişme unsuru olmuştur. İsmail Şah'tan sonra, 1535 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı fethiyle Safavi hükümranlığı sona ermiştir. Safaviler Şah Abbas marifetiyle Bağdat'ı yeniden işgal etmişse de 1638'de IV. Murad'ın karşısında dayanamamışlardır. Türk hakimiyeti çeşitli mücadelelerle 20. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür.²⁷¹ 1920'ye kadar geçen 2000 yıl içerisinde Irak, Abbasiler dönemi dışında ya merkezi başka yerde olan imparatorluklara (Bizans, Emeviler, İlhanlılar veya Osmanlılar) bağlanmış ya da Doğu Akdeniz merkezli devletlerle İran merkezli devletler arasında bir sınır bölgesi olmuştur. Çevresindeki alanları kontrol etmeksizin sadece Fırat-Dicle havzasını kontrol eden modern Irak devleti, bölge için daha önce benzeri olmayan yeni bir oluşumdur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'daki pek çok toprak gibi Irak da Batılıların işgali

²⁷⁰ Cezmi Eraslan, "Irak'ın Sömürgeleştirilmesine Bir Bakış (1915-1922)", **Irak Dosyası I**, der. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Başkan, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003

²⁷¹ Nüşet Kandemir, **Irak'taki Son Gelişmeler ve Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003, s. 22

altındadır. İngiltere tüm bu bölgeyi tek bir birim olarak yönetmeyi uygun bulmuş ve ülkeye Arapça bir isim olan Irak (kökenleri eskiye giden) adını koymuştur.²⁷² Kurulduğu sırada yaklaşık 2,5 milyon nüfusa sahip olan Irak'ın sınırları içerisinde, halkın yüzde 80'i Arapça konuşuyordu, diğer gruplar ise kuzeyde yaşayan Kürtler, Kerkük bölgesinde yoğunlaşan Türkler, Acemler, Bağdat'ta yoğunlaşan Yahudiler ve Hristiyanlardı. Günümüzde ise Irak'ın nüfusu 22 milyon 675 bin 617'dir. Bu nüfusun yüzde 97'si Müslüman'dır ve Müslümanların da yüzde 60'ı Şii, yüzde 32'si Sünni'dir. Etnik olarak ise yüzde 70-80'i Arap, yüzde 15-20'si Kürt, yüzde 5'i ise Türkmen, Asuri (Nesturi) ve diğerlerinden oluşmaktadır.

Irak, 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda varılan anlaşmayla 25 Nisan 1920'de İngiliz mandası olmuştur. 1921 yılında kurulan Irak devletinin ilk kralı Mekke Şerifi'nin üçüncü oğlu Faysal'dır. 1932'de bağımsızlığın kazanılmasından 1958'de gerçekleşen darbeye kadar Irak, Haşimi hanedanının yönetimindeydi. Faysal'ın 1933'te ölmesinden sonra yerine oğlu Gazi geçmiştir. O da 1939'da bir kazada ölünce dört yaşındaki oğlu Faysal'ın naibi olarak İngiliz yanlısı kuzeni Abdullah'ın atanması ve en son olarak da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Irak'taki dengeler oldukça karışmıştır. 14 Temmuz 1958'de General Kasım'ın gerçekleştirdiği darbe ile Irak'ta karalılık yönetimi son bulmuştur.²⁷³ Irak, 1960-70 yılları arasında da, çeşitli darbe girişimlerine sahne olmuştur. Şubat 1963'te Abdülkerim Kasım öldürülmüş ve Baas Arap Sosyalist Partisi üyesi General Ahmed Hassan El-Bakr Başbakan ve Albay Abdülselam Arif ise Cumhurbaşkanı olmuşlardır. Abdülselam Arif Baas'çıları temizleme çalışmalarını hayatıyla ödemiş ve 17 Temmuz 1968 tarihinde Baasçılar yeniden iktidarı ele geçirmişler, Ahmed Hassan El-Bakr Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda Devrim Komuta Konseyi Başkanlığı'na getirilirken El-Bakr'ın yardımcılığını da Saddam Hüseyin üstlenmiştir. Saddam 1968 yılında başladığı iktidara yürüyüşünü

²⁷² Mesut Özcan, **Sorunlu Miras Irak**, İstanbul, Küre Yayınları, 2003, s. 7

²⁷³ Ibid, s. 12

Temmuz 1979 tarihinde Hassan El-Bakr'ın yerine geçerek ve siyasi muhaliflerini temizleyerek sürdürmüştür.²⁷⁴

1.2. Saddam ve Körfez Savaşı Sonrası Irak

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, ortak petrol yataklarından fazla petrol çıkardığı ve aşırı üretim yaptığı için petrol fiyatlarını düşürdüğü gerekçesiyle, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'e saldırdı. Kuveyt'e saldırı da Irak'ı felakete sürükleyen süreci başlatmış oldu. Birleşmiş Milletler, 6 Ağustos 1990'da 661 sayılı kararıyla Irak'a ambargo uygulamaya başladı. Bu kararla birlikte Irak'ın ithalat ve ihracat yapması yasaklandı, yabancı yatırımlar durduruldu ve Irak'ın dış yatırımları büyük ölçüde donduruldu. Irak yönetimi 8 Ağustos 1990'da Irak ile Kuveyt'in birleştirildiğini açıkladı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 29 Kasım 1990'da, Irak'a karşı kuvvet kullanımını düzenleyen 678 nolu kararı aldı. 12 Ocak 1991'de ABD Senatosu savaş kararını onayladı ve 16 Ocak'ta savaş başladı. 27 Şubat 1991'de ise Kuveyt işgalden kurtuldu ve 28 Şubat'ta Irak ateşkesi kabul etti.²⁷⁵ 1990'da Körfez Savaşı'yla birlikte Irak devleti ve bölge yeni bir döneme girdi. Bu dönem Irak rejiminin meşruiyetini zedeledi ve devleti bölünmenin eşiğine getirerek, 22 milyon Iraklıyı da açlık ve sefaletle sürükledi. Saddam Hüseyin'in, BM'ye ve dünya dengelerine aldırmaksızın Kuveyt'i 19. vilayeti haline getirmek için işgale kalkışması, sonun başlangıcı oldu. Körfez Savaşı üzerine, Irak fiilen 3 bölgeye ayrıldı.²⁷⁶

Savaştan sonra Irak'a karşı ekonomik yaptırımlar yürürlükte kaldı. Bir milyonu aşkın Iraklı sivil bu yaptırımların yarattığı kıtlıkların sonucunda hayatını kaybetti. BM Güvenlik Konseyi Nisan 1991'de 687 sayılı kararı kabul ederek UNSCOM adıyla anılan kitle imha silahları denetçi ekiplerini oluşturdu. Başkan Bush 1992 seçimlerinde Clinton karşısında yenilgiye uğradı. Yeni başkan, Bush'un Irak'ı kontrol altında tutma

²⁷⁴ Kandemir, **op.cit.**, s. 24

²⁷⁵ Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner, "Savaş Kurbanları; Çocuklar", **Medya ve Çocuk Rehberi**, Yasemin İnceoğlu ve Nurdan Akıner (ed.), Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008, s. 236

²⁷⁶ Yaşar Onay, **Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak Neden Irak?**, Ankara, Babil Yayıncılık, 2003, s. 95

politikasını sürdürdü. Denetçi ekipleri Irak'ın kimyasal, nükleer ve biyolojik silahlanma programlarını 1998'e kadar düzenli olarak tespit edip her yönden yok ettiler.²⁷⁷

2. IRAK SAVAŞI'NIN NEDENLERİ VE SONUÇLARI

Amerika Birleşik Devletleri'nin Mart 2003 tarihindeki müdahalesiyle başlayan Irak Savaşı, nedenleri 11 Eylül'e kadar uzanan bir dizi olaylar zincirinin bir sonucudur. 11 Eylül 2001'de yaşadığı terörist saldırının ardından ABD, aldığı kararlar ve attığı radikal adımlarla bundan sonraki süreçte dünyada yeni bir düzen kuracağının ilk sinyallerini verdi. 11 Eylül sonrası, savunma doktrininde köklü değişiklikler yapan ABD, bundan sonraki süreçte tüm dünyada terörizme karşı geniş çaplı bir mücadele başlatma kararı aldı.²⁷⁸ ABD, Eylül 2002'de yayımladığı Milli Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde şu vurguyu özellikle yapıyordu: “Küresel terörizme karşı savaş belirsiz bir sürenin küresel girişimidir. Ulusumuzun yüz yüze geldiği en ciddi tehlike radikalizm ve teknolojinin kesişiminde yatmaktadır. Düşmanlarımızın açıkça ifade ettiklerine göre, düşmanlarımız kitle imha silahları bulmaya çalışmakta ve deliller de göstermektedir ki, bunu büyük bir kararlılıkla yapmaktadırlar.”²⁷⁹ Galbraith ise şöyle demektedir: “Savaşın haklılığını kanıtlamak için Başkan Bush, ‘dünyanın en yıkıcı silahlarıyla bizi tehdit eden dünyanın en tehlikeli rejimlerine Amerika Birleşik Devletleri'nin asla izin vermeyeceğini’ ilan etti. Irak kitle imha silahlarına sahip değildi. Ama Birleşik Devletler bütün dikkatini ve kaynaklarını Irak'a akıttı.”²⁸⁰

Birleşmiş Milletler silah denetçilerinin 18 Kasım 2002'den 8 Aralık 2002'ye kadar Irak'ta sürdürdükleri araştırmaların sonucunda, ülkenin silahlanma durumunu açıklayan 12 bin sayfalık bir rapor hazırlandı. Birleşmiş Milletler'e sunulan ve özetle Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmadığını vurgulayan bu rapora rağmen, 17 Mart 2003'te ABD Başkanı George W. Bush diplomatik sürenin dolduğunu söyleyerek,

²⁷⁷ Scott Ritter ve William Rivers Pitt, **Irak'a Savaş Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, çev. Çiçek Öztekin, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 27

²⁷⁸ Nara, **op.cit.**, s. 124

²⁷⁹ Onay, **op.cit.**, s. 17

²⁸⁰ Peter Galbraith, **Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, çev. Mehmet Murat İnceayan, İstanbul, Doğan Kitap, 2007, s. 25

Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmesi için 48 saatlik süre tanıdı, aksi halde savaşın başlayacağını bildirdi. Bağdat ultimatomu ertesi gün reddetti. Böylece ne kadar süreceği kestirilemeyen işgal süreci, 20 Mart 2003'te ABD öncülüğünde Irak'a düzenlenen hava harekâtıyla başladı. 21 Mart 2003'te ise Amerikan ve İngiliz kuvvetleri Kuveyt'ten Irak'a girdi.²⁸¹

David Harvey, Irak işgali için başlıca iki neden tespit eder. İlk önce, Amerikan toplumunun iç yapısı hesaba katılmalıdır. Bu bağlamda, ABD ekonomisinde 2001 yılında başlayan resesyonun 2002 sonunda devam ediyor olması; buna siyasal bir meşruiyet krizinin eşlik etmesi, Amerikan toplumunun çok kültürlü bir göçmen yapısı ve bireycilikle karakterize olması ve bununla bağlantılı olarak özellikle 1990'larda Amerikan sivil toplumunun dağılma emareleri göstermesi, Harvey'e göre Bush yönetiminin savaş kararı almasında önemli bir etkenler grubunu oluşturmuştur. Çünkü savaş, ülke içi sorunları ertelemekte ve dağınık bir sivil toplumu disipline etmekte her zaman işlevsel olmuştur.²⁸² İkinci olarak, II. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde ABD'nin Ortadoğu'da sürekli olarak pozisyonunu güçlendirmeye çalıştığı da hatırlanmalıdır. Bunda belirleyici olan faktör ise elbette petroldür. Ortadoğu'yu kontrol eden, küresel petrol vanasını ele geçirmiş demektir. Küresel petrol vanasını elinde tutan da, en azından yakın bir gelecek için küresel ekonomiyi denetimi altına almış demektir. Bunu yapmak için ABD'nin dayanacağı en önemli güç ise, mevcut durumda, askeri gücüdür.²⁸³ Amin'e göre ise, "Irak'ta Washington'un amacı, ülkenin petrol kaynaklarını gaddarca talan etmekten başka bir şey değildir. Bunu yapabilmek için, bu ülkenin bölgesel jeopolitik düzende aktif bir oyuncu haline gelmeye aday olmasını sağlayan, görece bir gelişmişlik düzeyindeki sanayi ve bilimsel kapasitelerinin dağıtılması gereklidir. Saddam Hüseyin, Irak'ın petrolünü dolar yerine euro ile satmayı düşündüğü gün kendisini vurulması gereken bir düşman haline getirdi."²⁸⁴ Ünal da, 11 Eylül

²⁸¹ Inceoğlu ve Akıner, **op.cit.**, s. 237

²⁸² Öztürk, **op.cit.**, s. 178

²⁸³ Ibid, s. 178

²⁸⁴ Samir Amin, "Günümüz Emperyalizminin Jeopolitiği", **Yeni Emperyalizmin Ekonomisi**, çev. Erdal Yüzak, İstanbul, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2005, s. 7

olaylarının, Amerika'nın yaşadığı en büyük ve vahim facialardan biri hatta en önemlisi olduğunu vurgulayarak, Amerika'nın Pearl Harbour da dahil olmak üzere ilk defa kendi ana kıtasında büyük bir saldırıya maruz kalmasının bu ülke halkının psikolojisini derinden sarstığını söyler. Ünal'a göre, "Amerika'nın kendi başkenti Washington'da en önemli merkezi olan Pentagon'un saldırıya uğraması ve küreselleşmenin öncüsü olan ABD'nin New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin yok edilmesi kolaylıkla unutulmayacaktır."²⁸⁵ Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı Demirel de 11 Eylül olaylarının ABD ve halkı üzerindeki etkisini şöyle değerlendirir: "11 Eylül 2001'de Amerika'da New York'taki çifte kuleler vuruldu, Pentagon vuruldu, White House vurulmak üzereyken onu vuracak olan uçak başka bir yerde düşürüldü. Bu müthiş bir olay, yani Birleşik Amerika Devletleri gibi dev, bütün dünyayı avucunun içine alma iddiasındayken ve almışken ve her yere ulaşabilme imkânı varken, kendi içinde böyle bir vurguna maruz kaldı. Bu Birleşik Amerika Devletleri'nin çok ağırına gitmiştir, halkının ağırına gitmiştir."²⁸⁶ Demirel, Irak Savaşı'nın gerekçesi olarak gösterilen kitle imha silahlarının Irak'taki varlığına ilişkin iddiaları da, kendine has üslubuyla şöyle değerlendirir: "Terör, eğer kitle imha silahlarını kullanırsa büyük olay olur. Kitle imha silahları kimin elinde var; Irak'ın elinde var. Nereden biliyorsunuz Irak'ın elinde olduğunu; 'Vaktiyle biz verdik.' Kendileri verdi. Peki bunlar imha edilmiştir. 'Hayır, bunlar kullanılmıştır, şu kadar kullanılmıştır, geriye şu kadar kalması lazım.' Ne kadar kullanıldığını biliyorlar. Kitle imha silahları, aslında Irak'ın İran'a karşı kullanması için verilmiş silahlardır; ama hepsi kullanılmamış, bir kısmı kullanılmış, şimdi onların kullanılmasından korkuluyor."²⁸⁷ Amerika'nın Irak'a saldırmadan önce bazı iddiaları vardı. Bu iddialar, özellikle de kimyasal silahlardan oluşmaktaydı ve Irak'ta yüklü miktarda kimyasal silah bulunduğu ve hatta yeniden imalatının da söz konusu olduğu savunuluyordu. Ünal'a göre, "Bu iddialar doğru çıkmadı. Irak'ın kimyasal silahları varsa, bunları bilmesi gereken kişilerin hemen hemen tamamı Amerika tarafından

²⁸⁵ Hasan Ünal, "Türkiye ve Irak: Irak Savaşı, Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi ve Irak'ın Geleceği", **Irak Dosyası II**, der. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Başkan, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003, s. 307

²⁸⁶ Süleyman Demirel, **Irak'taki Son Gelişmeler ve Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003, s. 10

²⁸⁷ Ibid, s. 12

yakalanmış olmasına rağmen böyle bir şey bulunamadı. Ancak Amerika, Irak’a sadece oradaki kimyasal silahların imha edilmesi için müdahale etmedi; siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarından dolayı bölgeye geldi.”²⁸⁸ Rusya Federasyonu eski Dışışleri Bakanı Primakov, Irak’ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları “mesnetsiz ve komik” bulmakta, buna da şu örneği kanıt göstermektedir: “Bilindiği gibi ABD Başkanı Bağdat’ın nükleer silah yapımını tamamlamak üzere olduğu konusunda ısrar ederek Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın (UAEA) 1998’de yayımladığı rapora atıfta bulunmuştur. Ancak UAEA temsilcileri Amerikan televizyonu NBC’ye verdikleri demeçte, atıfta bulunulan raporda Irak’ın Kuveyt’e saldırmasından ve uygulanan uluslararası müeyyidelerden önceki Irak’ın durumunun değerlendirildiği belirtilmiştir. 1998’deki duruma gelince, UAEA uzmanları o dönemde ‘Irak’ın nükleer silah yapımında herhangi bir ilerleme kaydettiğine dair’ hiçbir kanıt bulamamışlardır.”²⁸⁹

2.1. Irak Savaşı’nın Başlamasında Dezenformasyon ve Manipülasyonun Rolü

Manipülasyon, haberin ve bilginin; ekonomik, siyasal, dinsel, etnik ve örgütsel çıkar çevrelerinin veya kişisel beklentilerin doğrultusunda kullanılmasıdır. Dezenformasyon ise, bireyleri ve toplumu bilgiyi ve haberi kasıtlı olarak yanlış işleyip aktararak yanıltmadır. Eksik, yanlış, fazla bilgi verme biçimlerinde var olur. En önemli propaganda ve karşı propaganda araçlarından biridir.²⁹⁰ Mattelart’ın tabiriyle, küreselleşme günümüzde yaşanan bir olgu olmasına karşın, aynı zamanda kendi ideolojisini de oluşturmuştur. Bütün teknolojik imkânlar ve kitle iletişim araçları bu ideolojinin meşrulaştırılması ve kabul ettirilmesi için çalışacaktır. Fakat zorla veya baskıyla değil, sevdirecek ve isteyerek. Bunun en önemli usûlleri de dezenformasyon ve manipülasyondur. Yani haber ve bilginin çarpıtılması ve belli istikamette yönlendirici bir hale getirilmesidir. Dezenformasyon kavramı aslında soğuk savaş dönemine özgü bir

²⁸⁸ Hasan Ünal, **Irak’taki Son Gelişmeler ve Türkiye’nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003, s. 34

²⁸⁹ Yevgeniy Maksimoviç Primakov, **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, çev. Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2004, s.125

²⁹⁰ Serdar Karakaya, “Türk Medyasında Haberin Manipülasyonu ve Dezenformasyon”, Medya Okuryazarlığı Konferansı, İstanbul, 2006, s. 176

kavramdır. Karşı casusluk teşkilatlarının birbirlerine doğru zannedilen ama aslında karşısındakini yönlendirmeye dönük bilgileri sızdırmasına verilen isimdir.²⁹¹

Dezenformasyon, eksik, yanlış ya da bir başka deyişle inandırıcı olmaktan uzak bilgilerin, belli bir kitleyi gerçekler hakkında yanıltmak amacıyla yayılmasıdır. Bazen kitle, bu tip bilgilerin kaynağı hakkında bilgilendirilir, buna açık dezenformasyon denir. Fakat bazen, bu eylem, bilgilerin kaynağı hakkında hiçbir kimlik tanımlaması olmadan ya da yanlış kaynak sunularak yapılır. Bu durum da kapalı dezenformasyon olarak tanımlanır. Dezenformasyonun niceliğini ve niteliğini yargılamak güçtür ama, politik amaçlara ya da hedeflere ulaşmak için kullanılan, yalan söyleme hareketi olarak da tanımlanabilir.²⁹² 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda belli konularda gözlenen dezenformasyon kampanyalarına, 2003 yılında Irak'ın işgali sırasında da rastlandı. Bush yönetimi, Körfez Savaşı döneminde ortaya çıkan dezenformasyon kampanyalarından sorumlu halkla ilişkiler firmasıyla ilişkisini 2003 yılında Irak'ın işgali sırasında da sürdürdü. Savaşın ilk dezenformasyon örneklerinden biri de savaş esiri er Jessica'nın kahramanvari kurtarılışıydı.²⁹³ 2 Nisan 2003'te, Doha'daki basın mensuplarına, Nasiriye yakınlarında Iraklı kuvvetler tarafından yakalanıp sekiz günlük esaretten sonra ABD askerlerince kurtarılan er Jessica Lynch'in özgürlüğe kavuşma operasyonunun görüntüleri dağıtılmıştı. 18 Mayıs 2003'te gazeteci John Kampfner tarafından BBC televizyonuna hazırlanan belgeselde, Er Jessica Lynch'in kahramanvari kurtarma operasyonunun bir senaryodan ibaret olduğu anlatılmaktaydı. 3 Nisan tarihli Washington Post gazetesinde kaçırılmayla ilgili haber başlığı şöyleydi: "Lynch ölümle savaşıyordu". Adı açıklanmayan askeri kaynaklara göre, Lynch birçok yerinden kurşunlanmış ama yine de Iraklılara karşı savaşmaya devam etmiş, hatta Irak güçlerince de bıçaklanmıştı. Oysa Lynch, ne kurşunlanmış ne de bıçaklanmıştı; yakalanmadan önce geçirdiği trafik kazasında yaralanmıştı. Vücudunda iddia edildiği üzere ne bıçak ne

²⁹¹ Vedat Demir, "Küreselleşme ve Bir Manipülasyon Aracı Olarak Medya", **İletişim Yansımaları Gerçekler ve Uygulamalar**, Vedat Demir ve Pınar Eraslan Yayınoglu (ed.), İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2007, s. 222

²⁹² Yasemin İnceoğlu ve Nurdan Akıner, "Dezenformasyonda Süreklilik: Irak Üzerine Savaşın Örneklerle", <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=200&islem=oku>, 24.05.2008

²⁹³ Ibid

de mermi izine rastlanmıştı.²⁹⁴ Er Jessica'nın kurtarılışının bir başka boyutu daha vardı; o da 1991'deki Körfez Savaşı'nın en büyük yalanlarından birini dünyaya duyuran halkla ilişkiler danışmanı Lauri Fitz-Pegado'nun rolüydü. Irak'ın işgali sırasında Pegado, Amerikan birliklerine sözde Er Jessica'nın yerini bildirmesiyle üne kavuşan 33 yaşındaki Iraklı avukat Mohammed Odeh al-Rehaief'in basın danışmanlığını yaptı. 1991'deki Körfez Savaşı sırasında Lauri Fitz-Pegado, Hill&Knowlton isimli halkla ilişkiler firmasının üst düzey yöneticisiydi. Bu şirkete, Irak'a karşı harekete geçmesi için Amerikan yönetimine baskı uygulayacak bir kampanya siparişi verildi. Siparişi veren Kuveyt Kraliyet ailesiydi ve bunun karşılığında firmaya 12 milyar dolar ödedi. Kampanyada anahtar rol oynayan olaylardan biri 15 yaşındaki Kuveytli kız Nayirah'ın anlattıklarıydı: "El Addan Hastanesi'nde çalışan gönüllülerden biriydim. Ben hastanedeyken, Saddam'ın silahlı askerleri geldi. Bebekleri kuvözlerden çıkarıp, soğuk zemine bırakarak ölüme terk ettiler. Kuvözleri de çalarak Irak'a döndüler". Bir süre sonra olayın tamamen yalan olduğu ortaya çıktı. Nayirah Amerika'daki Kuveyt Büyükelçisi'nin kızıydı ve ne söylemesi gerektiği ona Pegado tarafından öğretilmişti.²⁹⁵ 2003 yılındaki Irak Savaşı'nda da Amerikan medyası dezenformasyon girişimlerine sahne olmaya devam etti. Bunlardan en önemlisi; 11 Eylül'den Irak işgaline uzanan süreçte, New York Times'ın Ortadoğu büro şefi olan ve 2002'de Pulitzer Ödülü kazanan Judith Miller'ın, Irak'ta bulunamayan kitle imha silahlarıyla ilgili dizi yazısıdır. Miller'ın, New York Times'ta yer verilen ve Pentagon'un o dönemki gözdesi Iraklı Ahmed Çelebi'den alınan bilgilere dayanan haberlerinden en hatırdta kalanı şöyle: "Uranyum zenginleştirilmesinde kullanılan metal tüpler Irak'a doğru yola çıktı. Irak, tüm dünyada atom bombası yapmakta kullanılan nükleer malzemelerin peşine düştü. Saddam'ın nükleer hırsını kimyasal ve biyolojik silahlarla destekleme inadı, ABD ile Irak'ı savaşın eşiğine getirdi." Bush yönetimi bu haberi hemen savaş için gerekçe olarak gösterdi. Miller bununla da kalmadı. 21 Nisan 2003'te televizyona çıkarak Irak'ta kitle imha silahları bulunduğunu söyledi. New York Times'ın en çok okunan köşe yazarı Maureen Dowd, 'kitle imha kadını' adını verdiği Miller için, "Amok koşucusu lakabını

²⁹⁴ Yasemin İncoğlu, **Uluslararası Medya "Medya Eleştirileri"**, İstanbul, Der Yayınları, 2004, s. 146

²⁹⁵ İncoğlu ve Akiner, **op.cit.**, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=200&islem=oku>

çoktan hak etti. Hem gazeteye hem de okurların güvenine büyük zarar verdi. Sayesinde New York Times, Bush yönetiminin sözcüsü oldu. Gazete yönetimi de Miller'ın dizginlenmesine şiddetle ihtiyaç varken serbestçe at koşturmasına izin verdi" diye yazdı.²⁹⁶

Haberde manipölasyon ise, medyanın "dünyayı güç sahiplerinin (özellikle hükümet ve iş dünyası elitlerinin) çıkarlarına uygun biçimde yansıtmasından"²⁹⁷ başka bir şey değildir. Van Dijk, manipölasyonu hakimiyet altındaki grupların çıkarlarının karşısında elit gücün yeniden üretilmesinin söylemsel biçimi olarak tanımlar. Bu yeniden üretim de demokratik bir toplumda, sosyal eşitsizliği, toplumsal ve aynı zamanda da meşru olmayan sonuç olarak yeniden üretir. Bu elitler temsillerin oluşturulmasını ve bu nedenle de gerçeği kontrol edebildiklerinden bu yana güçlüdürler. Sonuç olarak manipölatif kontrolün bu sosyal şartı ile bizler, haberlerin ve beraberinde gelen önyargıların agresif yorumlayıcısı olmak yerine pasif birer alıcısı haline geliriz.²⁹⁸ Van Dijk söylemsel manipölasyonun "bizim iyi şeylerimiz"ın ve "onların kötü şeyleri"nin vurgulanmasında olduğu gibi genellikle ideolojik söylemin her zamanki yapılarını ve formlarını içerdiğini belirtir. Edward Said, Batı usûlü üstünlük kurmayı, yeniden yapılandırmayı ve Doğu üzerinde otorite sahibi olmayı "Orientalizm" olarak tanımlar ve "Avrupa'nın, öteki hakkındaki en derin ve çok yenilenen imgelerinden biri" olarak tasvir eder.²⁹⁹ Said, daha 1984 yılında şöyle demektedir: "Müslümanların ve Arapların, esas itibarıyla, ya petrol müteahhitleri ya da geleceğin teröristleri olarak 'haber kapsamına alındığı', 'haklarında konuşulduğu' veya 'kendilerinden korkulduğu'nu beyan edersem pek az abartmış olurum. Meslekleri İslam dünyasından haber iletmek olanlar bile, Arap-Müslüman yaşantısının ayrıntılarının, insan yoğunluğunun ya da duygusallığının bilincinde değildirler. Bize sunulan, İslam

²⁹⁶ Radikal Gazetesi, 25.10.2005

²⁹⁷ Justin Lewis, **Constructing Public Opinion, How Political Elites Do What They Like and Why We Seem to Go Along with it**, New York, Columbia University Press, 2001, s. xiii

²⁹⁸ Yasemin İnceoğlu ve İnci Çınarlı, "Global Medya ve Uygarıkların Manipölasyonu: Karikatür Krizi", <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=225&islem=oku>, 24.05.2008

²⁹⁹ Ibid

dünyasının bir seri kaba, stilize edilmiş, kısıtlı sayıda karikatürleridir. Bu sunuş biçimi, her şey bir tarafa, o dünyayı askeri saldırıya açık hale getirmektedir.”³⁰⁰

11 Eylül saldırılarının ardından kitlesel boyutta gelişen milliyetçi ve Amerika yanlısı motivasyonun, Afganistan müdahalesi boyunca, gücünü yitirerek de olsa iş gördükten sonra, Irak Savaşı’nın arifesinde hızını tüketmesi ve Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olduğu tezinin, BM araştırma komisyonu tarafından yalanlanmasına rağmen ABD ve müttefiklerinin savaşı başlatma konusundaki ısrarı, ABD’nin dünya kamuoyu gözündeki meşruiyetinin silinmesi ve savaş karşıtı rüzgârların güçlenmesine yol açmıştır. Hegemonyasının bu denli sarsıldığı bir dönemde savaş hazırlıkları yapan ABD, gazeteciler açısından etik kaygıların herhangi bir şekilde devreye girmesini önleyecek yeni bir denetim mekanizması tasarlar ve yürürlüğe koyar. Embedded (iliştirilmiş) muhabirlik olarak anılan bu yeni sistem, savaş hakkında oluşturulacak medyatik gerçeğin perdesini aralayacak her türlü kaçağı önlemeye yönelik kapsamlı bir denetim öngörüyordu.³⁰¹ Irak Savaşı’nda sayıları 500 olan embedded (iliştirilmiş/ilişik; yani askeri birliklerle hareket eden) gazetecilerin bir kontratı vardı ve bu protokolü imzalamaları gerekiyordu, kurallardan bazıları şöyleydi:³⁰²

- Gazeteciler kendi araçlarını kullanamazlar
- Komutanlar güvenlik açısından uygun görmediklerinde yayınlarını kesebilirler
- 72 saat geçmedikçe ölen ya da yaralanan askerlerin adı verilemez
- Komutanlar operasyonların selameti açısından ambargo uygulayabilir
- Komutanın izni olmadıkça askeri birliklerin tam olarak nerede olduğunu yazmak, asker sayısı vermek ve gazetecilerin uydu telefonu kullanmaları yasaktır.

³⁰⁰ Edward Said, **Haberlerin Ağında İslâm**, çev. Alev Atlı, İstanbul, Pınar Yayınları, 1984, s. 62

³⁰¹ Utku Uraz Aydın, “İkinci Irak Savaşı’nda Bir Mücadele Konusu Olarak Habercilik Etiği”, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007, s. 55

³⁰² Yasemin İncoğlu, “Global Medya ve Savaş”, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=150&islem=oku>, 24.05.2008

Embedded muhabirler, tümüyle askeri kuvvetlerin verdiği bilgilere mahkumdur, ancak izin verilen fotoğrafları çeker, izin verilen görüntüleri kaydederler. Gerçekliğin sunumunu kendi yararına denetleyebilmek üzere Amerikan yönetiminin keşfettiği bu yeni totaliter haber mekanizması, mesleğin vazgeçilmez bir unsuru olan ve savaş dönemlerinde daha da ihtiyaç duyulan mesafeliliği ortadan kaldırmaktadır.³⁰³ Böylece medya daha kolay manipüle edilebilmektedir.

Manipülasyona en güzel örneği, Danimarka’da yayımlanan Politiken gazetesinin, Irak Savaşı sırasında İngilizce yayımlanan gazetelerle ilgili yapmış olduğu araştırmayı gösterebiliriz. Bu araştırmaya göre Irak Savaşı’yla ilgili haberlerde, belli kavramlar üzerinde yapılan nitelemeler şöyleydi:³⁰⁴

Müttefik kuvvetlerin:	Iraklıların:
Kara, deniz, hava kuvvetleri	Savaş makinesi
Gazeteciler için kılavuz	Sansür uygulaması
Basına brifing	Propaganda
Müttefikler:	Iraklılar:
Etkisiz hale getiriyor	Öldürüyor
Nokta hedefleri bombalıyor	Her şeye ateş açıyor
Müttefik kuvvet askerleri:	Irak askerleri:
Profesyonel	Beyni yıkanmış
Dikkatli	Korkak
Cesaretli	Ölmek için savaşa giden
Sadık	Körü körüne itaat eden
Müttefik füzeleri:	Irak füzeleri:
Büyük zarar veriyor	Sivillerin ölümüne yol açıyor
George Bush:	Saddam Hüseyin
Kararlı	İnatçı

³⁰³ Aydın, **op.cit.**, s. 55

³⁰⁴ Derya Sazak, **11 Eylül Gölgesinde Saddam**, İstanbul, Doğan Kitap, 2002, s. 163

Dengeli	Deli
---------	------

George W. Bush yönetimi, Irak'ın işgaline yönelik savaş politikasını desteklemek amacıyla, işgal öncesinden başlayarak asılsız haber yaydı. Amerikan yönetimi, kamuoyunu yönetmede ve savaş politikaları için rıza üretmede, son derece başarılıydı. Ana akım medya da, Amerika'nın savaş politikası için halk desteğinin seferber edilmesinde yardımcı oldu.³⁰⁵ Bush'un konuşma yazarlarının, dezenformasyon çabalarına şu örnekleri verebiliriz:³⁰⁶

“Tam şu anda Irak, biyolojik silahların üretiminde kullandığı tesisleri büyütüp geliştiriyor.” (ABD Başkanı George W. Bush'un, Birleşmiş Milletler Konuşması, 12 Eylül 2002)

“Irak'ta muazzam bir biyolojik ve kimyasal silah stoku birikti, üstelik bu silahları çoğaltmakta kullanılacak tesislerin sayısı durmadan artıyor.”

“Bizim kaynaklarımız, Saddam Hüseyin'in son günlerde Irak ordu komutanlarına kimyasal silah kullanma yetkisi verdiğini bildirdiler” (Radyo konuşması, 5 Ekim 2002)

“Bizim ve diğer hükümetlerin istihbarat servislerinin topladığı bilgiler, Irak rejiminin şimdiye kadar geliştirilmiş en güçlü ölüm silahlarına sahip olduğu ve onları gizlemekten vazgeçmediği konusunda hiçbir kuşkuyla yer bırakmıyor.” (Ulusa Sesleniş Konuşması, 17 Mart 2003)

³⁰⁵ İnceoğlu ve Akiner, *op.cit.*, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=200&islem=oku>

³⁰⁶ Tarık Ali, *Bush Bağdat'ta Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi*, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003, s. 195

2.2. Irak Savaşı'nın Bölgedeki Etkileri ve Sonuçları

20 Mart 2003'te başlayan Irak Savaşı kısa bir sürede Anglo-Amerikan güçlerin zaferiyle sonuçlandı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 22 Mayıs 2003 tarihli ve 1483 sayılı kararla 1990'dan bu yana uygulanmakta olan uluslararası yaptırımları kaldırdı ve BM'nin Irak'taki faaliyetlerine devam etmesi için yasal dayanak oluşturdu. Konsey, BM'nin insani yardım, Irak'ın yeniden inşası, temsili hükümet kurumlarının restorasyonu ve kurulmasında önemli rol oynaması gerektiğine karar verdi. Irak'ta BM'nin gözetimi altında ve ABD öncülüğünde yeni bir yönetim kuruldu. Baas Partisi ve önceki yönetime ait tüm kurumlar feshedildi.³⁰⁷

Irak Savaşı'nın gerekçesi olarak gösterilen kitle imha silahlarına hâlâ rastlanamadı. General Dayton yönetimindeki 1400 kişilik Irak Teftiş Grubu, kitle imha silahlarıyla ilgili hiçbir kanıt bulamadı.³⁰⁸ Irak'ın işgaline dair haberlerinde Amerikan ana akım haber medyası da, Amerikan vatandaşlarının savaş ve barışa dair görüşlerine temel oluşturacak şekilde yeteri kadar yorum ve farklı seslere yer vermediğinden, başlıca sorumluluğunu yerine getiremedi. Irak'ın işgalinde gazetecilik de başarısızlığa uğradı. Siyasal otoritenin kendilerine sundukları yorumları zaman zaman sorgulamaktan çekinen medya mensupları, yeni kanıtlar ve alternatif yorumlar hakkında düşünmediler, dar görüşlü dini ve politik gündeme hizmet ettiler, marjinal görüşlere yer vermediler.³⁰⁹

Bölünmenin eşiğine gelen, bir türlü istikrar ve can güvenliği sağlanamayan Irak'ta en az 650 bin sivil yaşamını yitirdi. 2008 yılına gelindiğinde Irak Savaşı'nda ölen ABD askerlerinin sayısı da 4 bin 187'ye yükseldi.³¹⁰ Her anlamda belirsizliklerin devam ettiği Irak'ta, savaşın üzerinden beş yıl geçmesine karşın Amerikan işgali sürüyor.

³⁰⁷ İnceoğlu ve Akıner, **op.cit.**, Konya, 2008, s. 237

³⁰⁸ İnceoğlu ve Akıner, **op.cit.**, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=200&islem=oku>

³⁰⁹ İnceoğlu ve Akıner, **op.cit.**, Konya, 2008, s. 253

³¹⁰ <http://www.ihha.com.tr/haber/dunya/30667-H-4/Irak-savasinda-bilanco-4-bin-127-ABD-askeri-oldu>, 02.08.2008

B. TÜRK DIŞ POLİTİKA BASININDA IRAK'TA KİTLE İMHA SİLAHLARININ VARLIĞINA İLİŞKİN İDDİALARLA İLGİLİ HABERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın üçüncü bölümünün bu kısmında; Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında yer alan Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberler; haber sayısı, haber alanı, haber konumu, haber aktörleri ve haber kaynakları açısından içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

1. ARAŞTIRMA MATERYALİNİN ANALİZİ

1.1. İçerik Analizi

İçerik çözümlemesi uygulamalarına 20. yüzyıldan çok önceleri başlanmıştır. Ancak, sistematik olarak gelişmesi 20. yüzyılın ortalarına rastlar. 1941 yılında Chicago Üniversitesi'nde kitle iletişim sahasında düzenlenen bir konferansla; içerik çözümlemesinin gelişmesi ve yaygınlaştırılmasının temeli oluşturulmuştur. İçerik çözümlemesinin kavram olarak kullanılmaya başlaması da aynı yıla rastlar.³¹¹ Bernard Berelson, içerik analizini şu şekilde tanımlamıştır: “İçerik çözümlemesi, iletişimin açık/aşık (manifest) içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak betimlenmesine yönelik bir araştırma tekniğidir.”³¹²

İçerik çözümlemesi, iletilerin açık, aşık içeriklerinin nesnel, ölçülebilir ve doğrulanabilir bir açıklamasını yapabilmek amacıyla kullanılmaktadır.³¹³ İçerik çözümlemesinin amacını, metinlerin içeriklerinden sosyal gerçeğin boyutlarına yönelik olabilecek çıkarımlar şeklinde belirtebiliriz.³¹⁴

³¹¹ Orhan Gökçe, **İçerik Çözümlemesi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1995, s. 13-14.

³¹² Ümit Atabek, “İçerik Çözümlemesi İletişim Çalışmalarının Olağan Yöntemi”, **Medya Metinlerini Çözümlemek**, der. Gülseren Şendur Atabek ve Ümit Atabek, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2007, s. 4

³¹³ John Fiske, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996, s.176.

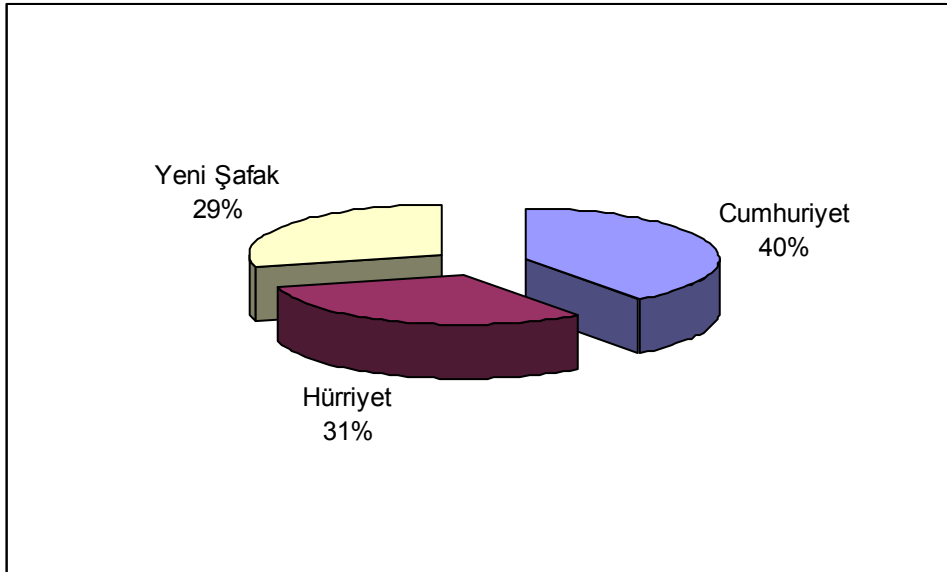
³¹⁴ Gökçe, **op. cit.**, s. 26.

1.2. Türk Dış Politika Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Sayısı Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 1: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları

HABER SAYILARININ DAĞILIMI	Haber Sayısı
Cumhuriyet	73
Hürriyet	57
Yeni Şafak	53
Toplam	183

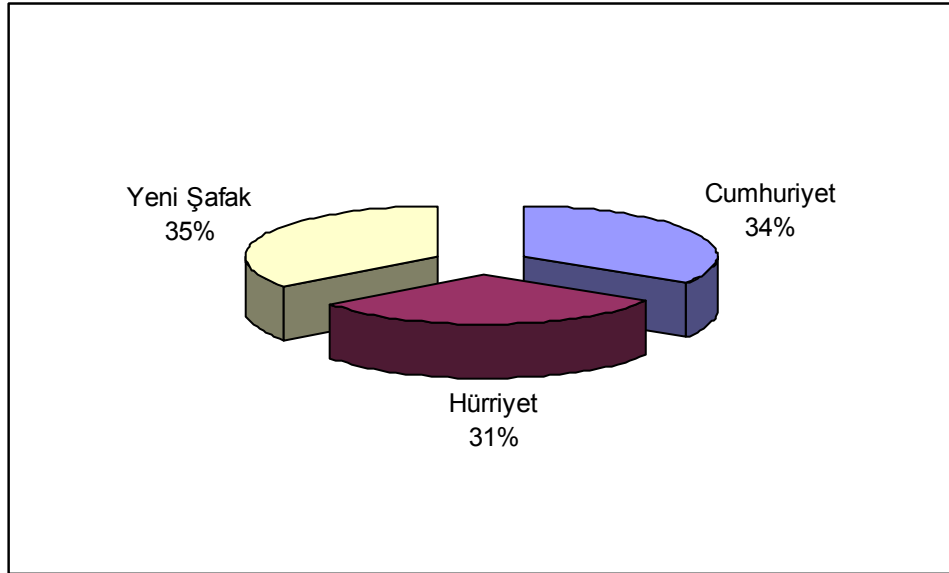
Grafik 1: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı

Tablo 2: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları

HABER SAYILARININ DAĞILIMI	Haber Sayısı
Cumhuriyet	31
Hürriyet	28
Yeni Şafak	32
Toplam	91

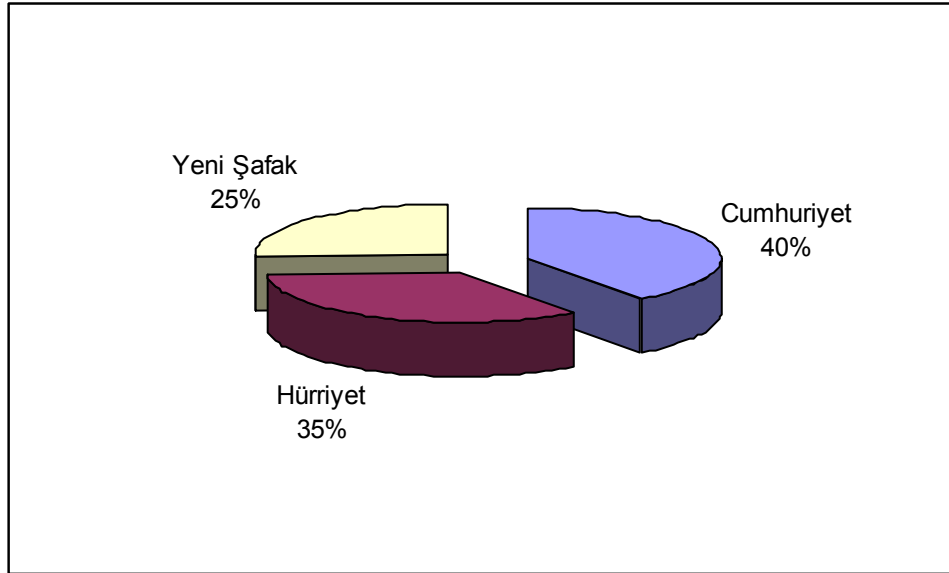
Grafik 2: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı

Tablo 3: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları

HABER SAYILARININ DAĞILIMI	Haber Sayısı
Cumhuriyet	22
Hürriyet	19
Yeni Şafak	14
Toplam	55

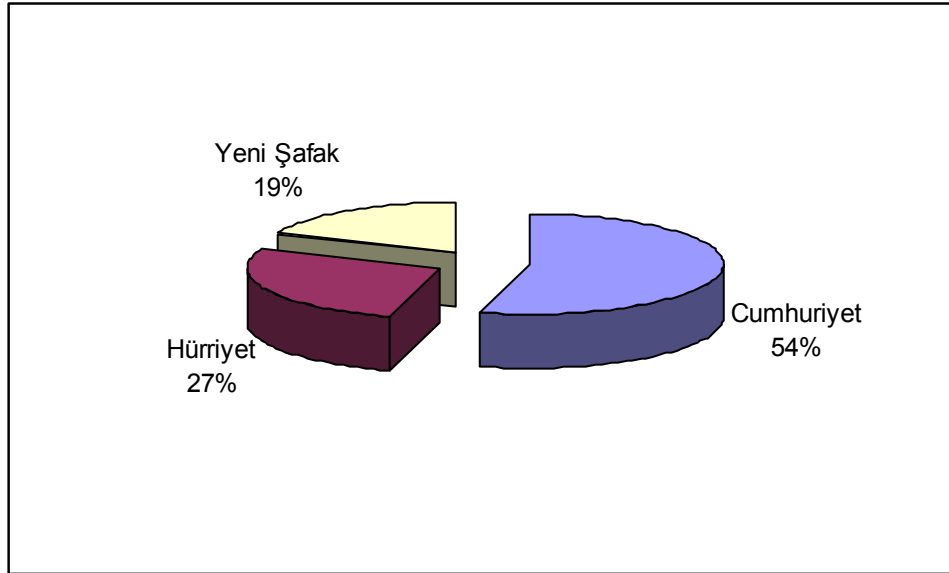
Grafik 3: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı

Tablo 4: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları

HABER SAYILARININ DAĞILIMI	Haber Sayısı
Cumhuriyet	20
Hürriyet	10
Yeni Şafak	7
Toplam	37

Grafik 4: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı

Değerlendirme:

Araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında inceleme altına aldığımız; Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili 183 haber yayımlanmıştır. Girgin'in, 3-7 Kasım 2002 ile 6-10 Ocak, 27-31 Ocak, 10-14 Mart, 24-28 Mart 2003 tarihleri arasında, sistematik olarak 5'er kez (toplam 25 kez), belirlenen değişkenler itibarıyla her gazete için "mod değeri" hesaplayarak yaptığı araştırmada, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetesinde günde ortalama 24, Yeni Şafak gazetesinde ise 9 dış habere yer verildiği görülmektedir.³¹⁵ Çalışmamızla aynı zaman aralığında yapılan bu araştırmaya göre Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri en çok dış habere yer veren gazeteler olurken, Yeni Şafak ise en az dış haber yayımlayan gazetelerdendir. Araştırmamızın yapıldığı 79 günlük (01 Ocak - 20 Mart 2003) dönemde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili, Cumhuriyet gazetesinde 73, Hürriyet gazetesinde 57, Yeni Şafak gazetesinde ise 53 haber yayımlanmıştır. Bu veriler ışığında şunu açıkça söyleyebiliriz: İncelenen üç gazetede de, kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili, günde ortalama 1 haber dahi yayımlanmamıştır. ABD ve İngiltere'nin savaşı başlatmak için başlıca gerekçelerinden biri olan söz konusu iddia Türk dış politika basınında gereken önemi bulamamıştır. Yeni Şafak gazetesi, konuyla ilgili haberlere Ocak ayı içerisinde en çok yer veren gazete iken Şubat ve Mart aylarında söz konusu haberlere en az yer ayıran gazete olmuştur.

ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için, 62 bin asker, 255 uçak ve 65 helikopterini Türkiye'de bulundurmak ve kuzeyinden Irak'a geçirmek istemesi üzerine, TBMM'ye sunulan tezkerenin, 1 Mart 2003 günü 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oyla reddedilmesiyle³¹⁶ iki ülke ilişkileri büyük sıkıntıya girmiştir. Tezkere krizine giden süreçte ve sonrasında Cumhuriyet konuya ilişkin haberlere gitgide artan şekilde en çok yer veren gazete haline gelmiştir. Hürriyet ise "Irak'ın kaderi Sevgililer

³¹⁵ Girgin, *op.cit.*, 2004, s. 46

³¹⁶ Murat Yetkin, *Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s. 172

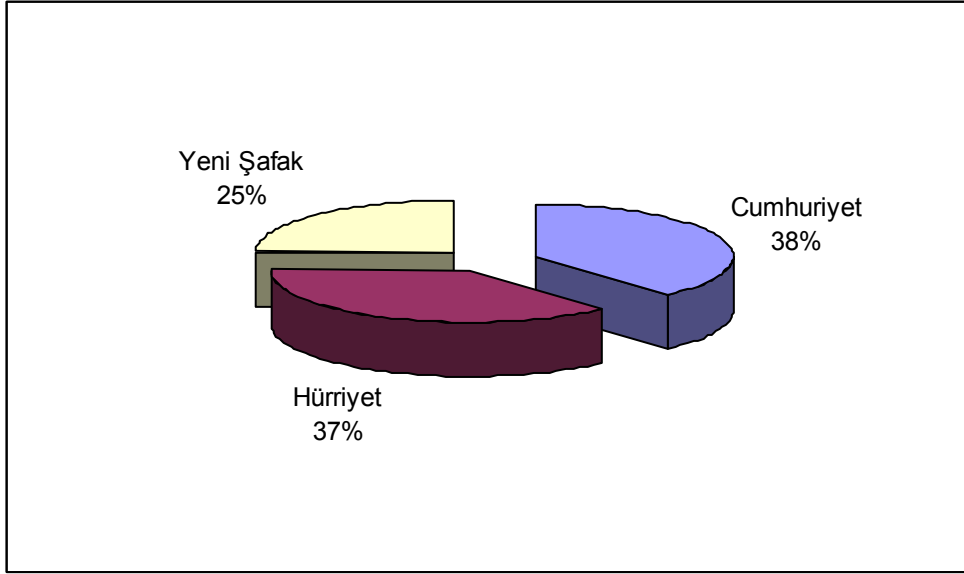
Günü’nde belli olacak”, “Volvo Blix ABD’yi şaşırttı” türünden haberleriyle, böylesine önemli ve yüz binlerce insanın hayatını ilgilendiren bir konuda magazinел bir tutum sergilemiştir. Hürriyet gazetesi araştırmanın yapıldığı dönemde, konuya ilişkin, genelde aynı sayıda dış habere yer vermiştir.

1.3. Türk Dış Politika Basını’nda Irak’ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Alanı Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 5: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak’ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan

HABER ALANLARININ DAĞILIMI	Haber Alanı (cm2)
Cumhuriyet	19289
Hürriyet	18613
Yeni Şafak	12515
Toplam	50417

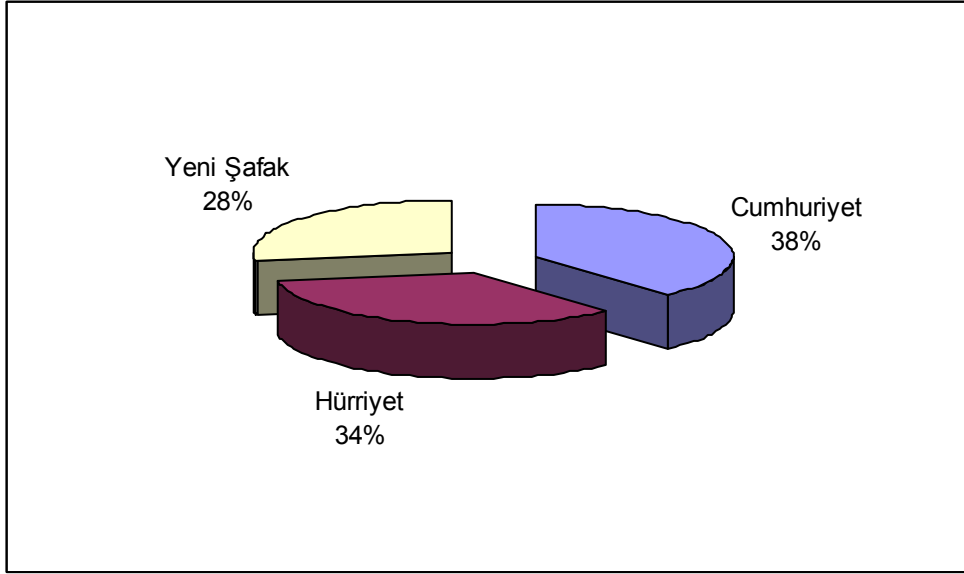
Grafik 5: 01 Ocak - 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak’ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı

Tablo 6: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan

HABER ALANLARININ DAĞILIMI	Haber Alanı (cm2)
Cumhuriyet	9665
Hürriyet	8468
Yeni Şafak	7020
Toplam	25153

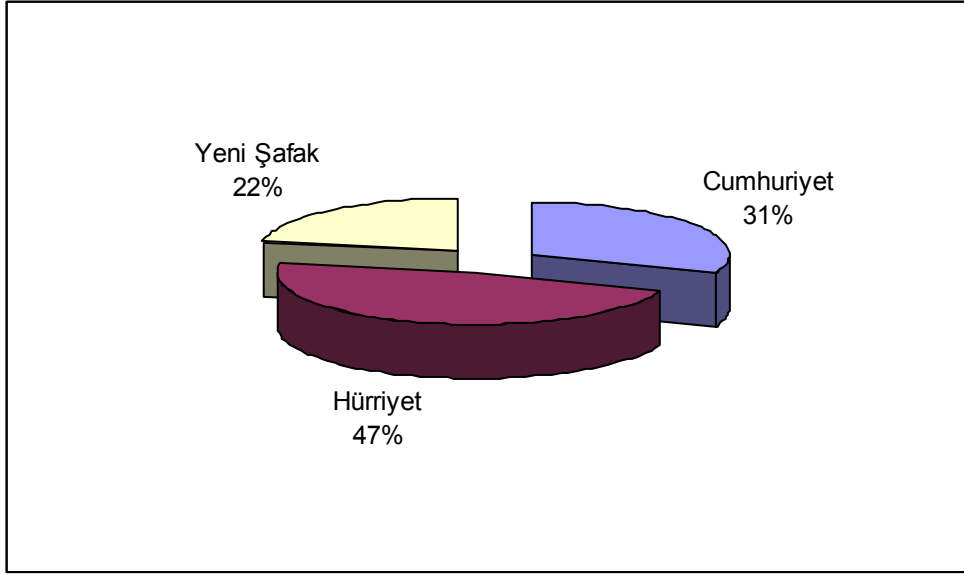
Grafik 6: 01 Ocak - 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı

Tablo 7: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan

HABER ALANLARININ DAĞILIMI	Haber Alanı (cm2)
Cumhuriyet	4756
Hürriyet	7123
Yeni Şafak	3399
Toplam	15278

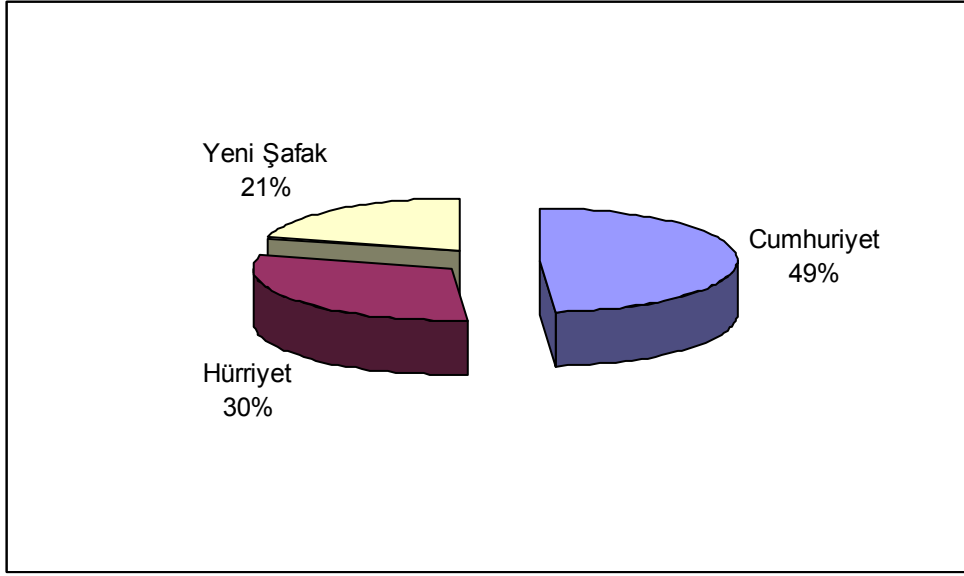
Grafik 7: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı

Tablo 8: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan

HABER ALANLARININ DAĞILIMI	Haber Alanı (cm2)
Cumhuriyet	4868
Hürriyet	3022
Yeni Şafak	2096
Toplam	9986

Grafik 8: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı

Değerlendirme:

Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında kapladığı alan, araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında 50417 cm²'ye kadar ulaşmaktadır. Söz konusu haberlerin bu üç gazetede ki yüzdelik dağılımına bakıldığında ise, en fazla haber alanını yüzde 38'lik bir oranla Cumhuriyet gazetesinin, yüzde 37 ile de Hürriyet gazetesinin kullandığı görülmektedir. Yeni Şafak gazetesi ise yüzde 25'lik bir oranla, bu üç gazete arasında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberlere en az yer açan gazetedir.

Türk dış politika basınına temsilen inceleme altına aldığımız Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde dış haber sayfalarının kapladığı alan tek bir gazete için günde 1846 cm²'dir. Araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 79 günlük dönemde ise bu alanın büyüklüğü tek bir gazete için 145834 cm²'ye ulaşmaktadır. Üç gazetenin dış haber sayfalarının kapladığı alanın toplamı 437502 cm² olmaktadır. Söz konusu haberler; Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerindeki dış haber sayfalarının

ancak yüzde 11,5'ini kaplamaktadır. Cumhuriyet gazetesi araştırmamızın yapıldığı dönemde dış haber sayfalarının yüzde 13,2'sini, Hürriyet gazetesi yüzde 12,7'sini, Yeni Şafak gazetesi ise yüzde 8,5'ini, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımladıkları haberlere ayırmışlardır.

Özetle, elde ettiğimiz verilere göre Türk dış politika basınında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlere çok fazla yer ayrılmamış olduğunu ve bu haberlere gereken önemin verilmediğini kesin bir ifadeyle söyleyebiliriz.

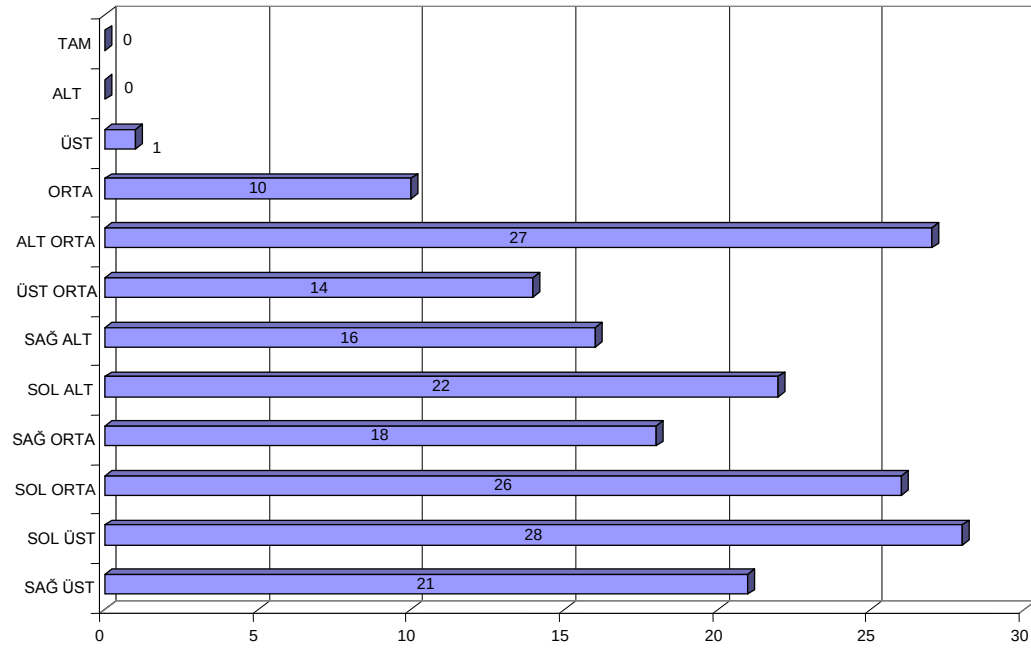
1.4. Türk Dış Politika Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Konumu Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 9: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumları

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	Haber Sayısı
SAĞ ÜST	21
SOL ÜST	28
SOL ORTA	26
SAĞ ORTA	18
SOL ALT	22
SAĞ ALT	16
ÜST ORTA	14
ALT ORTA	27
ORTA	10

ÜST	1
ALT	0
TAM	0
TOPLAM	183

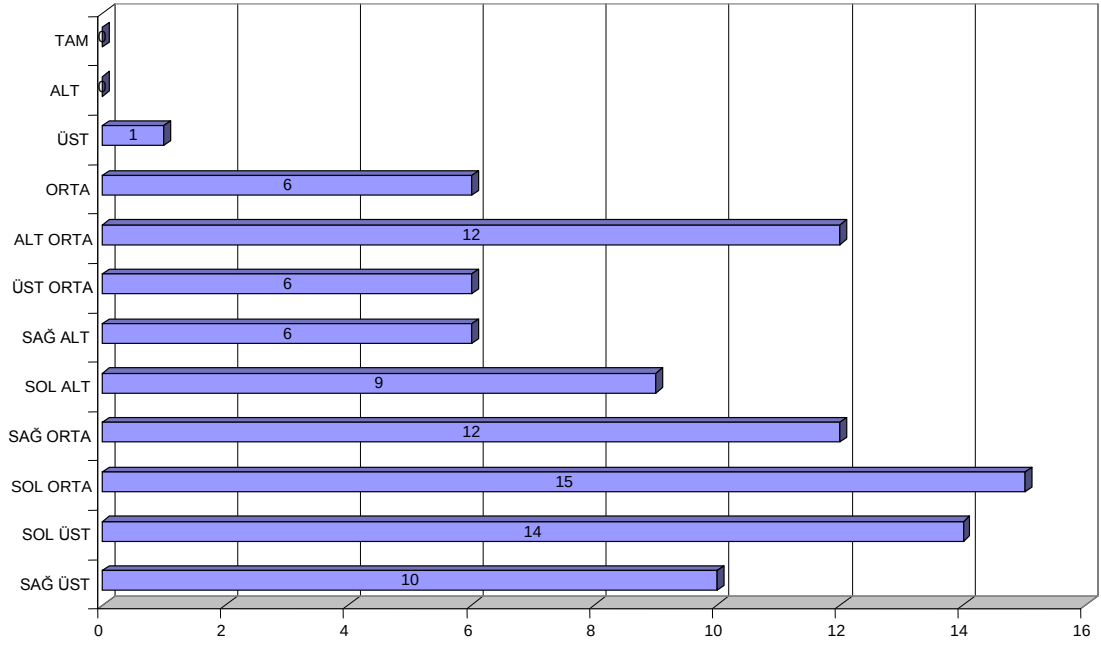
Grafik 9: 01 Ocak - 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı

Tablo 10: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumları

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	Haber Sayısı
SAĞ ÜST	10
SOL ÜST	14
SOL ORTA	15
SAĞ ORTA	12
SOL ALT	9
SAĞ ALT	6
ÜST ORTA	6
ALT ORTA	12
ORTA	6
ÜST	1
ALT	0
TAM	0
TOPLAM	91

Grafik 10: 01 Ocak - 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı

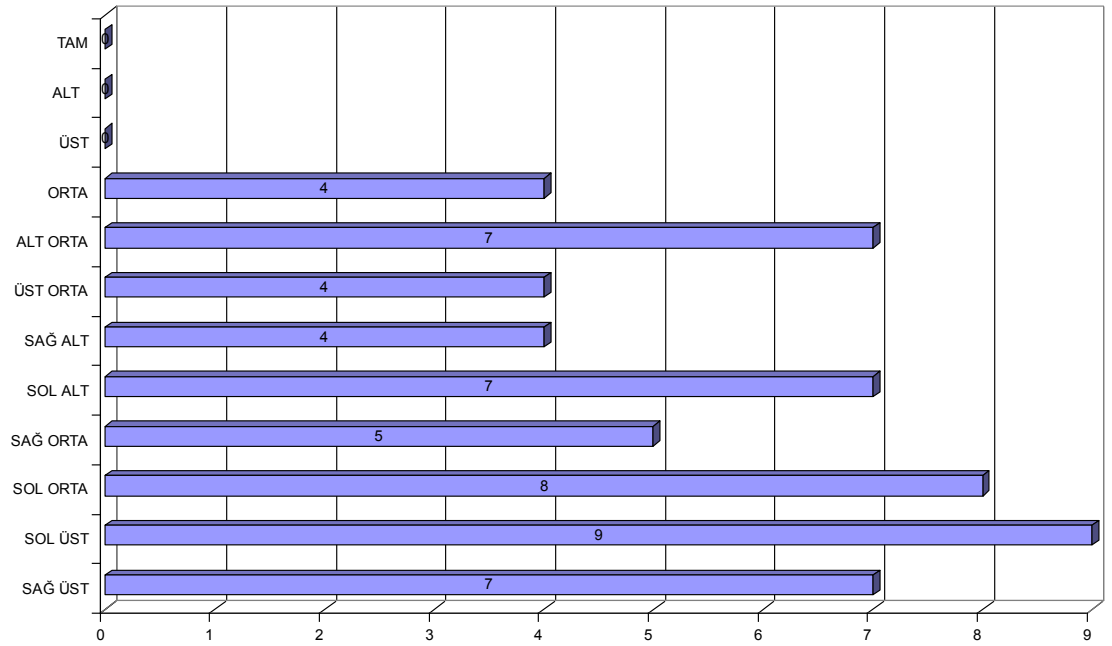

Tablo 11: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalarındaki konumları

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	Haber Sayısı
SAĞ ÜST	7
SOL ÜST	9
SOL ORTA	8
SAĞ ORTA	5
SOL ALT	7
SAĞ ALT	4
ÜST ORTA	4

ALT ORTA	7
ORTA	4
ÜST	0
ALT	0
TAM	0
TOPLAM	55

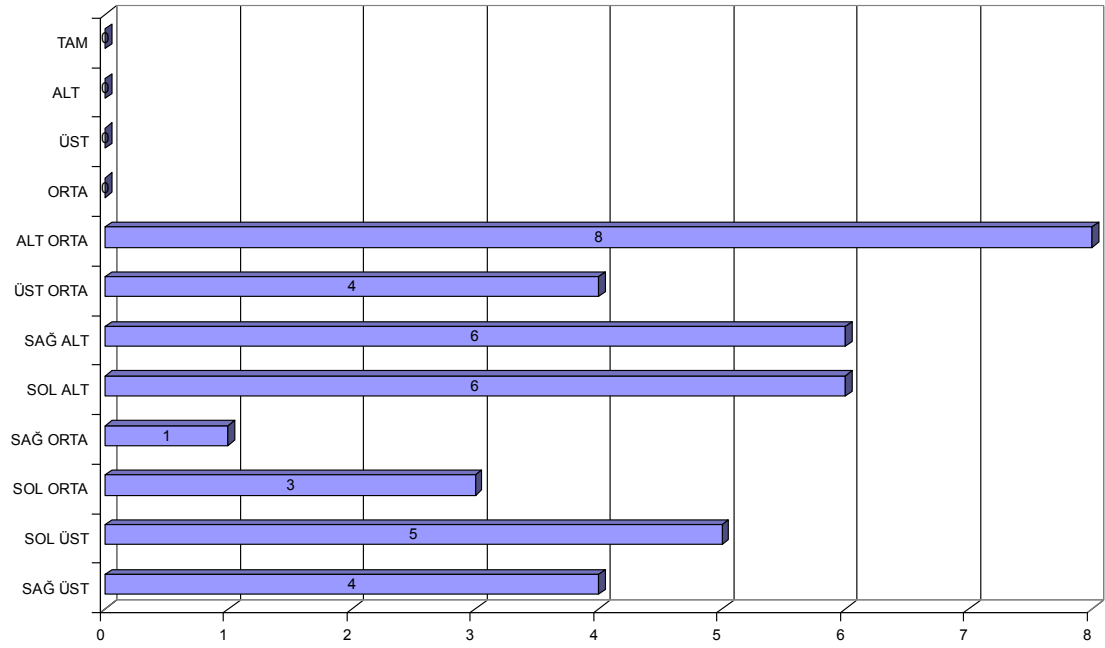
Grafik 11: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı

Tablo 12: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlar

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	Haber Sayısı
SAĞ ÜST	4
SOL ÜST	5
SOL ORTA	3
SAĞ ORTA	1
SOL ALT	6
SAĞ ALT	6
ÜST ORTA	4
ALT ORTA	8
ORTA	0
ÜST	0
ALT	0
TAM	0
TOPLAM	37

Grafik 12: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı

Tablo 13: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	CUMHURİYET	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK
SAĞ ÜST	8	0	13
SOL ÜST	4	19	5
SOL ORTA	16	7	3
SAĞ ORTA	7	1	10
SOL ALT	9	11	2
SAĞ ALT	8	6	2
ÜST ORTA	9	0	5
ALT ORTA	9	8	10
ORTA	2	5	3

ÜST	1	0	0
ALT	0	0	0
TAM	0	0	0
TOPLAM	73	57	53

Tablo 14: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	CUMHURİYET	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK
SAĞ ÜST	5	0	5
SOL ÜST	1	10	3
SOL ORTA	5	7	3
SAĞ ORTA	5	1	6
SOL ALT	2	5	2
SAĞ ALT	3	2	1
ÜST ORTA	4	0	2
ALT ORTA	3	1	8
ORTA	2	2	2
ÜST	1	0	0
ALT	0	0	0
TAM	0	0	0
TOPLAM	31	28	32

Tablo 15: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	CUMHURİYET	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK
SAĞ ÜST	1	0	6
SOL ÜST	2	6	1
SOL ORTA	8	0	0
SAĞ ORTA	2	0	3
SOL ALT	3	4	0
SAĞ ALT	0	3	1
ÜST ORTA	3	0	1
ALT ORTA	3	3	1
ORTA	0	3	1
ÜST	0	0	0
ALT	0	0	0
TAM	0	0	0
TOPLAM	22	19	14

Tablo 16: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı

HABER KONUMLARI DAĞILIMI	CUMHURİYET	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK
SAĞ ÜST	2	0	2
SOL ÜST	1	3	1
SOL ORTA	3	0	0
SAĞ ORTA	0	0	1
SOL ALT	4	2	0
SAĞ ALT	5	1	0
ÜST ORTA	2	0	2
ALT ORTA	3	4	1
ORTA	0	0	0
ÜST	0	0	0
ALT	0	0	0
TAM	0	0	0
TOPLAM	20	10	7

Değerlendirme:

Araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında inceleme altına aldığımız; Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin dış politika sayfalarında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberler, okuyucuya en fazla sayfanın sol üst ve alt orta kısmından sunulmuştur. Söz konusu haberlerin sayfalardaki dağılımına daha genel baktığımızda, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzde 35'inin dış politika sayfalarının üst kısımlarından, yüzde 36'sının alt kısımlarından, yüzde 29'unun ise orta kısımlardan yayımlandığını görüyoruz. Bu bağlamda söz konusu haberlerin dış politika sayfalarında dengeli bir dağılım gösterdiği net bir şekilde söylenebilir.

Cumhuriyet gazetesinde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberler en çok dış politika sayfalarının sol orta kısmından yayımlanmıştır. Cumhuriyet gazetesi söz konusu haberlerin yüzde 36'sını dış politika sayfalarının orta kısımlarından, yüzde 35'ini alt bölümlerinden, yüzde 29'unu da üst kısımlarından yayımlamıştır. Hürriyet gazetesi ise; söz konusu haberlere en çok sol üst kısımda yer vermiş, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımladığı haberlerin yüzde 44'ünü alt, yüzde 33'ünü üst, yüzde 23'ünü de dış politika sayfalarının orta kısımlarından sunmuştur. Yeni Şafak gazetesinde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberler en çok dış politika sayfalarının sağ üst kısmından yayımlanmıştır. Yeni Şafak gazetesi söz konusu haberlerin yüzde 42'sini dış politika sayfalarının üst kısımlarından, yüzde 31'ini orta bölümlerinden, yüzde 27'sini de alt kısımlarından yayımlamıştır.

Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin Türk dış politika basınında sayfalardaki konumlarına dengeli bir biçimde dağıldığını görüyoruz. Elde edilen veriler ışığında, söz konusu haberleri en görülür ve dikkat çeker şekilde yani üst ve orta kısımlardan veren gazetelerin, Yeni Şafak ve Cumhuriyet olduğunu söyleyebiliyoruz.

1.5. Türk Dış Politika Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Aktörleri Açısından Değerlendirilmesi

Tablo 17: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde haber aktörlerinin varlığı ve incelenen gazetelere dağılımı

HABER AKTÖRLERİ	CUMHURİYET	HÜRRİYET	YENİ ŞAFAK	TOPLAM
Hans Blix (BM Silah Denetçileri Komisyonu Başkanı)	7	4	7	18
George W. Bush (ABD Devlet Başkanı)	4	7	3	14
Colin Powell (ABD Dışışleri Bakanı)	5	3	3	11
Muhammed El Baradeý (UAEA Genel Direktörü)	3	0	7	10
Saddam Hüseyin (Irak Devlet Başkanı)	3	2	1	6
Kofi Annan (BM Genel Sekreteri)	2	0	1	3
Jaques Chirac (Fransa Cumhurbaşkanı)	1	1	0	2
Javier Solana (AB Ortak Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi)	0	1	1	2
Donald Rumsfeld (ABD Savunma Bakanı)	0	2	0	2
Richard Butler (Eski BM Silah Denetçileri Başkanı)	1	0	1	2
Vladimir Putin (Rusya Federasyonu Devlet Başkanı)	1	0	1	2
Paul Wolfowitz (ABD Savunma Bakan Yardımcısı)	1	0	0	1
Tony Blair (İngiltere Başbakanı)	1	0	0	1
Abdullah Gül (Türkiye Başbakanı)	0	1	0	1
Tarık Aziz (Irak Başbakan Yardımcısı)	0	0	1	1
Naci Sabri (Irak Dışışleri Bakanı)	0	0	1	1
Geoff Hoon (İngiltere Savunma Bakanı)	0	0	1	1
Taha Yasin Ramazan (Irak Devlet Başkan Yardımcısı)	0	0	1	1

Muhammed El Duri (Irak'ın BM Daimi Temsilcisi)	0	1	0	1
Bernard Garcia (Fransa'nın Ankara Büyükelçisi)	1	0	0	1
Hiro Ueki (BM Sözcüsü)	1	0	0	1
El Duleymi (Irak'ın Ankara Büyükelçisi)	1	0	0	1
Rockefeller (ABD'li Demokrat Parti Senatörü)	1	0	0	1
Yusuf Buluç (Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü)	1	0	0	1
Joschka Fischer (Almanya Dışişleri Bakanı)	1	0	0	1
Dominique de Villepin (Fransa Dışişleri Bakanı)	1	0	0	1
Jorn Siljeholm (BM Silah Denetçisi)	1	0	0	1
Jimmy Carter (ABD'nin Eski Devlet Başkanı)	0	1	0	1
Anders Fogh Rasmussen (Danimarka Başbakanı)	1	0	0	1
Sergey Lavrov (Rusya Federasyonu BM Daimi Temsilcisi)	0	1	0	1
Hüsam Muhammed (Irak Ulusal Gözlem Kurumu Başkanı)	0	0	1	1
Gerhard Schröder (Almanya Başbakanı)	0	1	0	1

Değerlendirme:

Uluslararası alanda meydana gelen olayların haberleştirilmesinde en etkin faktörlerin başında seçkin kişi etkeni gelir. Bu bölümde de Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde hangi haber aktörlerinin ön plana çıktığı değerlendirilmiştir. Sırasıyla, BM Silah Denetçileri Komisyonu Başkanı Hans

Blix, ABD Devlet Başkanı George W. Bush, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Genel Direktörü Muhammed El Baradei, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan, söz konusu haberlerde Türk dış politika basınının en çok yer verdiği haber aktörleri olmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde en çok yer verilen haber aktörü Blix, Powell ve Bush olmuş, onları sırasıyla Baradei, Saddam Hüseyin ve Annan takip etmiştir. Bu sıralama Hürriyet gazetesinde şöyledir: Bush, Blix, Powell, Saddam Hüseyin ve ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld. Görüldüğü gibi Hürriyet gazetesi Irak Savaşı'nı başlatan ABD'li siyasi aktörlere söz konusu haberlerde daha çok yer vermektedir. Yeni Şafak gazetesinde ise Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde ön plana çıkan haber aktörleri sırasıyla Blix, Baradei, Bush ve Powell olmuştur. Yalnız Yeni Şafak gazetesi diğer gazetelerden farklı olarak Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, Irak Dışışleri Bakanı Naci Sabri ve Irak Devlet Başkan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'a da haber aktörü olarak yer vermiştir.

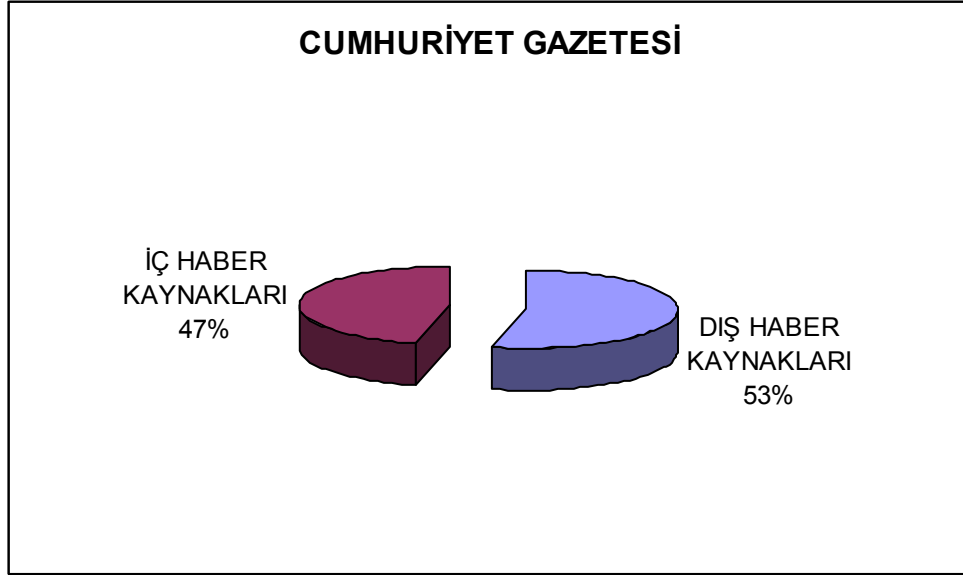
Bu verilerin ışığında genel bir değerlendirme yaptığımızda; Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde ABD Devlet Başkanı George W. Bush, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, BM Silah Denetçileri Komisyonu Başkanı Hans Blix ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Genel Direktörü Muhammed El Baradei en çok yer verilen haber aktörleri olmuştur. Hürriyet gazetesinde Irak Savaşı'nı başlatan Batılı haber aktörlerine daha çok yer verilirken, Yeni Şafak gazetesinde, az da olsa Iraklı haber aktörlerine de yer verme çabası gözlemlenmektedir.

1.6. Türk Dış Politika Basını'nda Irak'ta Kitle İmha Silahlarının Varlığına İlişkin İddiaların Haber Kaynakları Açısından Değerlendirilmesi

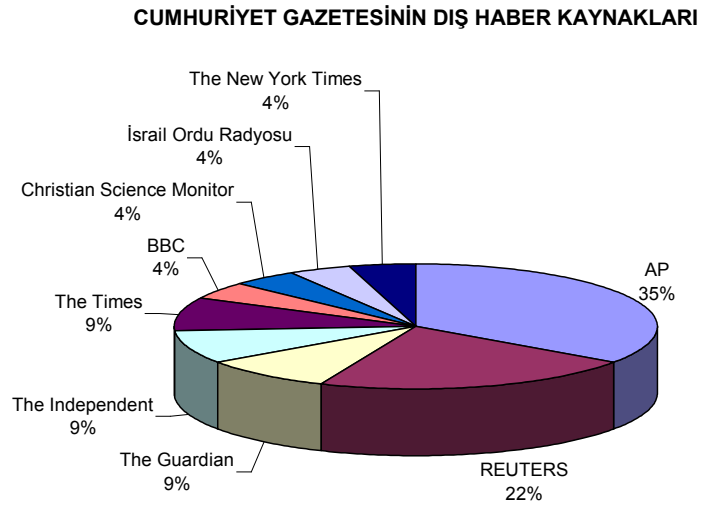
Tablo 18: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki dağılımı

CUMHURİYET					
DIŞ HABER KAYNAKLARI		İÇ HABER KAYNAKLARI		KAYNAĞI TESPİT EDİLEMEYENLER	
AP	8	AA	15	Dış Haberler Servisi	28
REUTERS	5	Ayhan Şimşek	2	Washington	1
The Guardian	2	Murat İlem	1	Ankara Cumhuriyet Bürosu	1
The Independent	2	Mustafa K. Erdemol	1		
The Times	2	Remzi Gökdağ	1		
BBC	1				
Christian Science Monitor	1				
İsrail Ordu Radyosu	1				
The New York Times	1				
Toplam	23	Toplam	20	Toplam	30

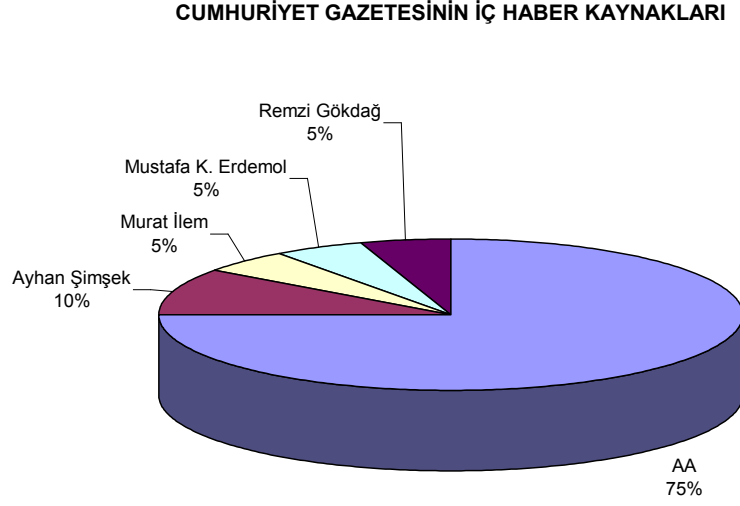
Grafik 13: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

Grafik 14: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

Grafik 15: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin iç haber kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

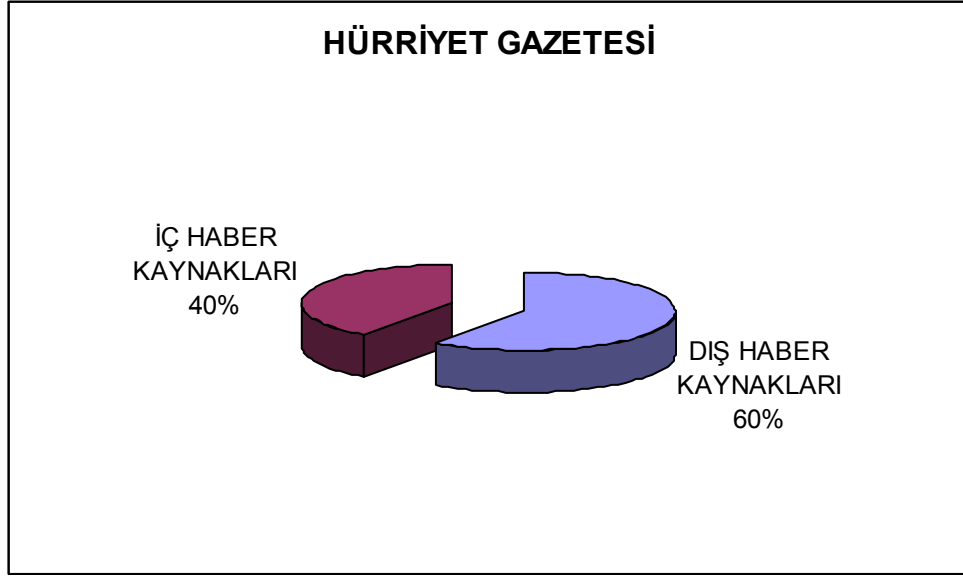

Tablo 19: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki dağılımı

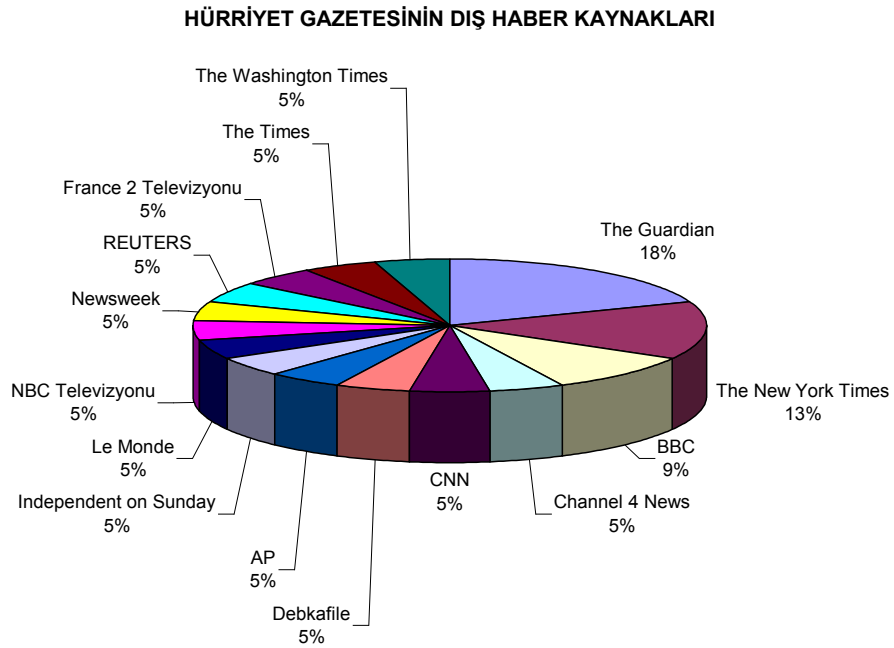
HÜRRİYET					
DIŞ HABER KAYNAKLARI		İÇ HABER KAYNAKLARI		KAYNAĞI TESPİT EDİLEMEYENLER	
The Guardian	4	Kasım Cindemir	6	Kaynak belirtilmemiş olanlar	22
The New York Times	3	Doğan Uluç	5		
BBC	2	Celal Özcan ve Ali Mercimek	1		

Channel 4 News	1	Nerdun Hacıoğlu	1		
CNN	1	Uğur Ergen	1		
Debkafile	1				
AP	1				
Independent on Sunday	1				
Le Monde	1				
NBC Televizyonu	1				
Newsweek	1				
REUTERS	1				
France 2 Televizyonu	1				
The Times	1				
The Washington Times	1				
Toplam	21	Toplam	14	Toplam	22

Grafik 16: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

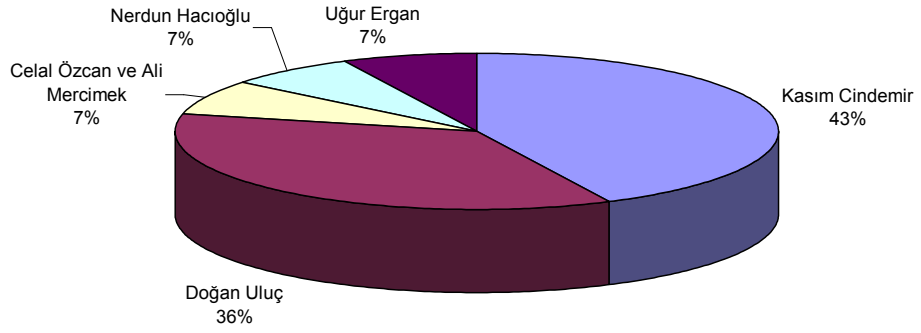

Grafik 17: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

Grafik 18: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin iç haber kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı

HÜRRİYET GAZETESİNİN İÇ HABER KAYNAKLARI

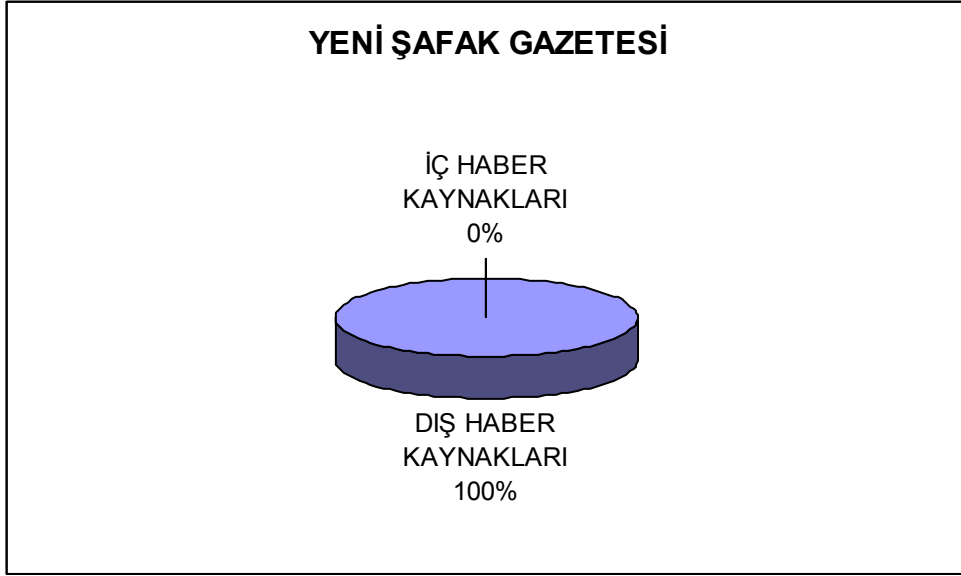

Tablo 20: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki dağılımı

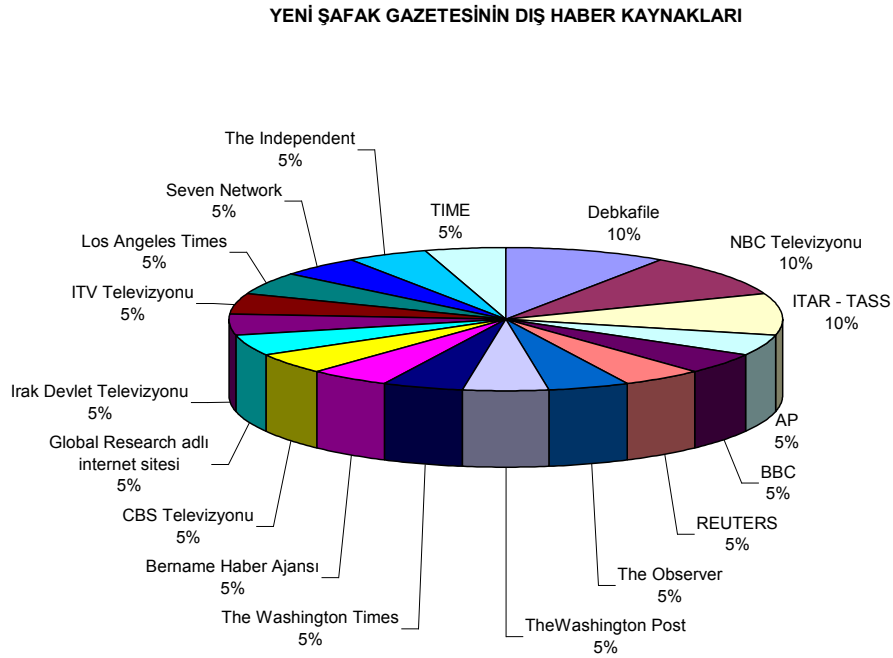
YENİ ŞAFAK					
DIŞ HABER KAYNAKLARI		İÇ HABER KAYNAKLARI		KAYNAĞI TESPİT EDİLEMEYENLER	
Debkafile	2			Kaynak belirtilmemiş olanlar	8
NBC Televizyonu	2			New York	7
ITAR - TASS	2			Bağdat	6
AP	1			Washington	4

BBC	1			Davos	1
REUTERS	1			Londra	1
The Observer	1			Moskova	1
TheWashington Post	1			Oslo	1
The Washington Times	1			Paris	1
Bername Haber Ajansı	1			Sidney	1
CBS Televizyonu	1			Viyana	1
Global Research adlı internet sitesi	1				
Irak Devlet Televizyonu	1				
ITV Televizyonu	1				
Los Angeles Times	1				
Seven Network	1				
The Independent	1				
TIME	1				
Toplam	21	Toplam	0	Toplam	32

Grafik 19: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki yüzdelik dağılımı

Grafik 20: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki yüzdelik dağılımı

Değerlendirme:

Araştırmamızın zaman aralığını oluşturan 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında, Türk dış politika basınını temsilen ele aldığımız Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynakları; dış haber kaynakları, iç haber kaynakları ve kaynağı tespit edilemeyenler şeklinde sınıflandırıldı. Dış haber kaynakları olarak; uluslararası haber ajansları, yabancı dergi, gazete, televizyon kanalları, radyo istasyonları ve internet siteleri belirlendi. İç haber kaynakları ise Türkiye'deki ulusal haber ajansları ve gazetelerin kendi muhabirleri olarak tespit edildi. Dış haber servisi tanımlamasının ya da başkent veya büyük şehirlerin adlarının (Washington, Londra gibi) mahreç olarak gösterildiği haberlerin içeriğinde, referans gösterilen herhangi bir kaynak yoksa, bu tür haberler de kaynağı tespit edilemeyenler başlığı altında kategorileştirildi.

Cumhuriyet gazetesinde kaynağı belirlenebilen söz konusu haberlerin, yüzde 53'ünün dış haber kaynaklı, yüzde 47'sinin de iç haber kaynaklı olduğu görüldü. Dış haber kaynaklı haberlerin yüzde 57'sinin üç büyük uluslararası haber ajansından Associated Press (AP) ve Reuters'e ait olduğu tespit edildi. Geriye kalanlar ise Anglo-Amerikan yayın organlarına aitti. Ortadoğu'da yer alsa da yapısı itibariyle Batılı sayabileceğimiz İsrail Ordu Radyosu, Cumhuriyetin diğer bir dış haber kaynağıydı. Irak Savaşı'nın arifesinde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde Iraklı ya da diğer Ortadoğulu ülkelerin basın-yayın organlarından hiçbiri kaynak olarak tespit edilemedi. Ancak, Cumhuriyet gazetesinin dış haberlerde kendi muhabirlerini ve Anadolu Ajansı'nın geçtiği haberleri sıklıkla kullandığı da belirlendi. Cumhuriyet gazetesinin iç haber kaynakları arasında, Anadolu Ajansı kaynaklı konuya ilişkin haberlerin yüzde 75 oranında olduğu görüldü, diğer iç haber kaynakları ise Cumhuriyet gazetesinin kendi muhabirleriydi.

Hürriyet gazetesinde, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynağı tespit edilebilenleri arasında dış haber

kaynaklarının oranı yüzde 60'tı. Dış haber kaynaklarının ise yüzde 40'ını The Guardian, The New York Times ve BBC gibi Anglo-Amerikan basın-yayın organları oluşturmaktaydı. Uluslararası haber ajanslarından AP ve Reuters'in dış haber kaynakları içindeki oranı ise yüzde 10. Ortadoğu kökenli sadece Debkafile adlı internet sitesi kaynak gösterilmiş, bu site de İsrail İstihbarat Servisi MOSSAD'a yakınlığıyla biliniyor. Hürriyet'in diğer dış haber kaynakları ise, CNN, Newsweek ve Le Monde gibi Batılı basın-yayın organları. Hürriyet gazetesinin Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımladığı haberlerde iç haber kaynağı olarak yalnız kendi muhabirlerini kullandığını görüyoruz.

Yeni Şafak gazetesinde kaynağı belirlenebilen söz konusu haberlerin tümünün dış haber kaynaklı olduğu tespit edildi. Yeni Şafak gazetesinin Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımladığı haberlerin hiçbirinde kendi muhabirlerini ya da Türkiye'deki ulusal haber ajanslarının haberlerini kullanmadığı görüldü. Yeni Şafak gazetesinde yayımlanan söz konusu haberlerin yüzde 10'unun AP ve Reuters yine yüzde 10'unun da ITAR-TASS kaynaklı olduğu belirlendi. Diğer gazetelerden farklı olarak Yeni Şafak'ın Irak Devlet Televizyonu kaynaklı bir haber kullandığı bunun da toplam içinde yüzde 5 oranına karşılık geldiği görülüyor. Ayrıca yine yüzde 5 oranında Malezya orijinli Bername Haber Ajansı'nı kaynak olarak gösterdiklerini tespit ediyoruz. ITAR-TASS, Irak Devlet Televizyonu ve Bername Haber Ajansı'ndan alınan haberleri bir yana koyduğumuzda Yeni Şafak gazetesinin yüzde 80 oranında uluslararası haber ajanslarına ve Batılı basın yayın organlarına bağımlı olduğunu açık bir şekilde görüyoruz.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda:

Cumhuriyet gazetesinin yüzde 53, Hürriyet gazetesinin yüzde 60 ve Yeni Şafak gazetesinin de yüzde 80 oranında Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlı olduklarını görüyoruz.

Üç büyük uluslararası haber ajansından Fransız AFP'nin (Agence France Presse) Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde hiç kaynak gösterilmediğini tespit ediyoruz.

Cumhuriyet gazetesinin söz konusu haberlerde AP ve Reuters'ten edindiği haberlerin oranı yüzde 30, Hürriyet gazetesinin bu ajanslardan kullandığı haberlerin oranı yüzde 5,7, Yeni Şafak gazetesinin de yüzde 9,5 olmaktadır.

Bu veriler ışığında kesin bir ifadeyle şu yargıya varabiliriz: Türk dış politika basını yüzde 64,3 oranında Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlıdır. Yine Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzde 15'i AP ve Reuters kaynaklıdır ve Türk dış politika basınının bu oranda uluslararası haber ajanslarına bağımlı olduğu görülmektedir.

SONUÇ

İnsanoğlunun boylar halinde örgütlenmesi ve yerleşik düzene geçmesiyle ilkel dönem sona erdi ve eski toplum düzeni çözülmeye başladı. O güne değin birlik halinde bulunan toplum, sınıflara ayrılmaya yüz tuttu. Şehirlerin kurulmaya başlaması, ticaretin gelişmesi, özel mülkiyetin kolektif mülkiyetin yerini almasıyla sonuçlandı. Her alanda eşitsizlikler doğmaya ve kökleşmeye başladı. Bir büyük değişim de denizcilik alanında yaşandı, yeni ticaret yollarının ve Amerika Kıtası'nın keşfi, ticaretle uğraşan kentli bir sınıfın burjuvazinin doğmasına yol açtı. Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yükselen burjuvazi için yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak metaların artışı, ticarete, gemiciliğe sanayiye o güne dek görülmemiş bir atılım ve böylelikle çöküş halinde olan feodal toplumdaki devrimci unsura da hızlı bir gelişme sağladı. Bu arada artan bilgi birikimi ve teknolojik keşiflerin hayata geçirilmesi modern sanayiye ortaya çıkardı. Endüstrileşme, Amerika'nın keşfiyle hazırlanan dünya pazarını yarattı. Dünya pazarı, ticarete, gemiciliğe, kara ulaşırmacılığına olağanüstü bir gelişme kazandırdı. Bu gelişme de, sanayinin yayılmasını etkiledi ve sanayinin, ticaretin, gemiciliğin, demiryollarının genişlemesine orantılı olarak, burjuvazi de aynı oranda gelişti, sermayesini artırdı ve ortaçağdan kalma bütün sınıfları geri plana itti. Sanayi Devrimi dünya üzerindeki eşitsizlikleri iyiden iyiye artırdı.

Sanayi toplumu; tarıma dayalı geleneksel toplumu geride bırakarak; teknolojisi, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleri tamamen eskisinden farklı yeni bir toplum yapısı yarattı. 1870'lerde Avrupa'nın büyük devletleri dünya topraklarının hemen hemen beşte biri ve nüfusunun da muhtemelen onda biri kadar olan, on milyon mil kareden fazla toprak ve yaklaşık 150 milyon insanı, denizaşırı doğrudan siyasal denetimleri altına aldı. Sömürgecilik yarışı ve nüfuz alanlarının paylaşılmasıyla, 19. yüzyıl sonu itibarıyla dünyanın hemen hemen tamamı kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşti. Söz konusu bütünleşme; gelişmiş sanayi ülkelerinin mamul mal, azgelişmiş ülkelerin ise tarım ürünü ve hammadde ihracında uzmanlaştıkları bir uluslararası

“işbölümü” yarattı. Bugün aşına olduğumuz gelişmiş ve azgelişmiş bölgeler arasındaki temel ayrışma da bu dönemde ortaya çıktı. Tüm dünyanın sömürgeler ve nüfuz alanları biçiminde paylaşılmış olması yeni gelişen kapitalist güçler açısından elverişsiz bir durumdu. 1914-1918’deki I. Paylaşım Savaşı’nın ardından doğrudan sömürgeciliğin ne kazandırdığı ne kaybettirdiği tartışılmaya fayda-maliyet analizleri yapılmaya başlandı. II. Dünya Savaşı’nın sonunda emperyalist metropollere egemen olan düşünce doğrudan sömürgeciliğin bir yük olduğu biçimindeydi. II. Dünya Savaşı’nın bitiminde, dünya nüfusunun dörtte birinden fazlası, yani yaklaşık 600 milyon insan halen İngiliz İmparatorluğu’nun siyasal egemenliği altında bulunuyordu. Savaştan sonra 50’den fazla ülke siyasal bağımsızlığını elde etti.

II. Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası yapının başlıca özelliği, iki kutuplu oluşuydu. SSCB önderliğindeki sosyalist blokla ABD liderliğindeki kapitalist blok, 20. yüzyıl politikalarının başlıca belirleyicileriydiler. Üçüncü dünya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte emperyalizmin sona erdiği düşünülebilirdi; oysa bu olay, gerçekte kültür emperyalizmi ya da kültürel bağımlılık olarak nitelendirilebilecek yeni bir dönemin başlangıcıydı. Sovyet Bloku’nun 1970’lerin başında başlattığı girişimler sonucunda, uluslararası gündeme iki yeni kavram girdi. Bu kavramlar yeni ekonomik düzen ve yeni uluslararası haberleşme düzeni kavramlarıydı. Yeni ekonomik düzen kavramı, uluslararası ekonomik yapının sömürgecilikten kurtarılmasını ifade ediyordu. Yeni uluslararası iletişim düzeni ise dünya haber dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi arzusunun dile getirmekteydi. Uluslararası iletişimdeki dengesizliklerin giderilmesi ve tek yönlü iletişimin getirdiği sorunları tartışmak amacıyla Üçüncü Dünya ülkelerinin çabası ve UNESCO’nun katkısıyla birçok uluslararası toplantı düzenlendi. Türkiye’de de 70’li yılların sonlarında Ertuğrul Özkök’ün çalışmalarıyla başlayan gelişmiş ülkelere doğru tek yönlü haber akışı tartışmaları, genelde akademik platformda olmak üzere bugünlere kadar devam etti. Yapılan bütün çalışmalar, Türkiye’nin de gelişmekte olan bir ülke olarak, uluslararası haber dolaşımındaki eşitsizliklerden olumsuz anlamda etkilendiğini ortaya koydu. Dengesiz haber akışı tartışmaları, ABD’nin tek süper güç olarak dünya

egemenliğini ilan ettiği 90'lı yıllardan sonra uluslararası arenada görünür olmaktan çıktı.

Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Uluslararası Haber Dengesizliği ve Türk Dış Politika Basını'nda Irak Savaşı adlı bu çalışmayla dünya üzerindeki haber akışını elinde tutan ve bu döngünün devamında önemli rolü olan uluslararası haber ajanslarını incelemek, haber kavramını çeşitli boyutlarıyla ele alarak ajans haberciliğini irdelemek ve tarihsel yapılanmaları içinde haber ajanslarının uluslararası haber dengesizliğindeki rolünü ortaya koymak amaçlandı. Uluslararası haber dengesizliğinin devamında; teknolojik yetersizlik, altyapı eksikliği, mali ve siyasi yapıdaki istikrarsızlık gibi nedenlerin mi, yoksa gelişmekte olan ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin savunduğu gibi sömürgecilik sonrası devam eden ekonomik ve kültürel bağımlılığın mı daha çok rol oynadığı, konuya taraf ülkelerin tepkileri, sorunu anlamaya ve gidermeye yönelik uluslararası çalışmalar incelendi. II. Dünya Savaşı ve sömürgelerin tasfiyesi sonrasında mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik durumu açıklamak için geliştirilen kuramlar incelenerek, Türk basınında, ABD'nin Irak Savaşı'na gerekçe olarak ileri sürdüğu, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığı iddiasının, hangi kaynaklardan ne ölçüde verildiğı içerik analizi yöntemi kullanılarak ortaya konulmaya çalışıldı. 11 Eylül 2001'de yaşadığı terörist saldırının ardından ABD, aldığı kararlar ve attığı radikal adımlarla bundan sonraki süreçte dünyada yeni bir düzen kuracağının ilk sinyallerini verdi. 11 Eylül sonrası, savunma doktrininde köklü değişiklikler yapan ABD, bundan sonraki süreçte tüm dünyada terörizme karşı geniş çaplı bir mücadele başlatma kararı aldı. ABD, Eylül 2002'de yayımladığı Milli Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde “düşmanlarının” kitle imha silahları bulmaya çalıştığını ve bunu büyük bir kararlılıkla yapmakta olduklarını iddia etti. Bu savları üzerine önce Afganistan'a müdahale etti sonra da kitle imha silahlarına sahip olduğu ve 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El Kaide'yle bağlantıları olduğu iddiasıyla Irak'taki Saddam Hüseyin yönetimine savaş açtı. Birleşmiş Milletler silah denetçilerinin 18 Kasım 2002'den 8 Aralık 2002'ye kadar Irak'ta sürdürdükleri araştırmaların sonucunda, ülkenin silahlanma durumunu açıklayan 12 bin sayfalık bir rapor hazırlandı. Birleşmiş Milletler'e sunulan ve özetle Irak'ta kitle

imha silahlarının bulunmadığını vurgulayan bu rapora rağmen, 17 Mart 2003'te ABD Başkanı George W. Bush diplomatik sürenin dolduğunu söyleyerek, Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmesi için 48 saatlik süre tanıdı, aksi halde savaşın başlayacağını bildirdi. Bağdat ultimatomu ertesi gün reddetti. Böylece ne kadar süreceği kestirilemeyen işgal süreci, 20 Mart 2003'te ABD öncülüğünde Irak'a düzenlenen hava harekâtıyla başladı. 21 Mart 2003'te ise Amerikan ve İngiliz kuvvetleri Kuveyt'ten Irak'a girdi. ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için çokça dezenformasyon ve manipölasyon yoluna gittiği hem Amerikan hem de dünya medyasını yönlendirdiği ve yanlış bilgilendirdiği görüldü. Yine savaş sırasında gerçekliğin sunumunu kendi yararına denetleyebilmek adına, embedded (iliştirilmiş) muhabirlik olarak anılan yeni bir sistem geliştirdi. Bununla savaş hakkında oluşturulacak medyatik gerçekliğin perdesini aralayacak her türlü kaçağı önlemeye yönelik kapsamlı bir denetim öngörüyordu. Embedded muhabirler, tümüyle askeri kuvvetlerin verdiği bilgilere mahkûmdu, ancak izin verilen fotoğrafları çekebiliyor, izin verilen görüntüleri kaydedebiliyorlardı. Böyle bir ortamda başlayan ve süren Irak Savaşı'nı biz de savaşın başlatılmasına gerekçe olarak gösterilen Irak'ta kitle imha silahlarının varlığı iddiasıyla ilgili haberler üzerinden inceledik. Söz konusu haberleri Türk dış politika basınının hangi kaynaklardan ne ölçüde verdiğini içerik analiz yöntemiyle araştırdık. Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları haber sayısı açısından değerlendirdiğimizde; incelenen üç gazetede de, kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili, günde ortalama 1 haber dahi yayımlanmadığını gördük. ABD ve İngiltere'nin savaşı başlatmak için başlıca gerekçelerinden biri olan söz konusu iddianın Türk dış politika basınında gereken önemi bulamadığını tespit ettik.

Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları haber alanı açısından değerlendirdiğimizde ise; söz konusu haberlerin incelenen üç gazetede ki yüzdelik dağılımına bakıldığında, en fazla haber alanını yüzde 38'lik bir oranla Cumhuriyet gazetesinin, yüzde 37 ile de Hürriyet gazetesinin kullandığını gördük. Yeni Şafak gazetesi ise yüzde 25'lik bir oranla, bu üç gazete arasında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili haberlere en az

yer açan gazete oldu. Türk dış politika basınında, Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlere çok fazla yer ayrılmamış olduğunu ve bu haberlere gereken önemin verilmediğini kesin bir şekilde belirledik.

Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları haber konumu açısından değerlendirdiğimizde, söz konusu haberleri en görülür ve dikkat çeker şekilde yani üst ve orta kısımlardan veren gazetelerin, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazeteleri olduğunu belirledik. Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzde 35'inin dış politika sayfalarının üst kısımlarından, yüzde 36'sının alt kısımlarından, yüzde 29'unun ise orta kısımlardan yayımlandığını gördük. Bu bağlamda söz konusu haberlerin dış politika sayfalarında dengeli bir dağılım gösterdiği net bir şekilde söylenebilir.

Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları haber aktörleri açısından değerlendirdiğimizde, söz konusu haberlerde Türk dış politika basınının en çok yer verdiği haber aktörleri sırasıyla, BM Silah Denetçileri Komisyonu Başkanı Hans Blix, ABD Devlet Başkanı George W. Bush, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Genel Direktörü Muhammed El Baradei, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan olmuştur. Cumhuriyet gazetesinde Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde en çok yer verilen haber aktörü Blix, Powell ve Bush olmuş, onları sırasıyla Baradei, Saddam Hüseyin ve Annan takip etmiştir. Bu sıralama Hürriyet gazetesinde şöyledir: Bush, Blix, Powell, Saddam Hüseyin ve ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld. Görüldüğü gibi Hürriyet gazetesi Irak Savaşı'nı başlatan ABD'li siyasi aktörlere söz konusu haberlerde daha çok yer vermektedir. Yeni Şafak gazetesinde ise Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde ön plana çıkan haber aktörleri sırasıyla Blix, Baradei, Bush ve Powell olmuştur. Yalnız Yeni Şafak gazetesi diğer gazetelerden farklı olarak Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, Irak Dışişleri Bakanı Naci Sabri ve Irak Devlet Başkan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'a da haber aktörü olarak yer vermiştir.

Bu verilerin ışığında genel bir değerlendirme yaptığımızda, Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde ABD Devlet Başkanı George W. Bush, ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, BM Silah Denetçileri Komisyonu Başkanı Hans Blix ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) Genel Direktörü Muhammed El Baradei en çok yer verilen haber aktörleri olmuştur. Hürriyet gazetesinde Irak Savaşı'nı başlatan Batılı haber aktörlerine daha çok yer verilirken, Yeni Şafak gazetesinde, az da olsa Iraklı haber aktörlerine de yer verme çabası gözlemlenmektedir. Ortaya çıkan durumda daha çok savaşı başlatan ve gerekçelendiren kişilerin söz konusu haberlere konu oldukları ve medya gündemini belirledikleri görülmektedir. Bu durum da Türk kamuoyunun savaşı, başlatanlar cephesinden görmesine ve anlamlandırmasına yol açmaktadır.

Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddiaları haber kaynakları açısından değerlendirdiğimizde; Türk dış politika basınına temsilen ele aldığımız Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, söz konusu haberlerin kaynakları; dış haber kaynakları, iç haber kaynakları ve kaynağı tespit edilemeyenler şeklinde sınıflandırıldı. Dış haber kaynakları olarak; uluslararası haber ajansları, yabancı dergi, gazete, televizyon kanalları, radyo istasyonları ve internet siteleri belirlendi. İç haber kaynakları ise Türkiye'deki ulusal haber ajansları ve gazetelerin kendi muhabirleri olarak tespit edildi. Dış haber servisi tanımlamasının ya da başkent veya büyük şehirlerin adlarının (Washington, Londra gibi) mahreç olarak gösterildiği haberlerin içeriğinde, referans gösterilen herhangi bir kaynak yoksa, bu tür haberler de kaynağı tespit edilemeyenler başlığı altında kategorileştirildi. Genel bir değerlendirme yaptığımızda, Cumhuriyet gazetesinin yüzde 53, Hürriyet gazetesinin yüzde 60 ve Yeni Şafak gazetesinin de yüzde 80 oranında Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlı olduklarını gördük. Üç büyük uluslararası haber ajansından Fransız AFP'nin (Agence France Presse) Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde hiç kaynak gösterilmediğini tespit ettik. Cumhuriyet gazetesinin söz konusu haberlerde AP ve Reuters'ten edindiği

haberlerin oranının yüzde 30, Hürriyet gazetesinin bu ajanslardan kullandığı haberlerin oranının yüzde 5,7, Yeni Şafak gazetesinin de yüzde 9,5 olduğunu belirledik.

Bu veriler ışığında kesin bir ifadeyle şu yargıya varabiliriz: Türk dış politika basını yüzde 64,3 oranında Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlıdır. Yine Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzde 15'i AP ve Reuters kaynaklıdır ve Türk dış politika basınının bu oranda uluslararası haber ajanslarına bağımlı olduğu görülmektedir.

Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Uluslararası Haber Dengesizliği ve Türk Dış Politika Basını'nda Irak Savaşı adlı çalışmamızda şu varsayımlardan yola çıkmıştık:

1) Gelişmiş ülkelerden az gelişmiş olanlara doğru tek yönlü bir haber akışı mevcuttur. Uluslararası haber dengesizliği olarak nitelendirilen bu durumun ortaya çıkışında ve devamında Batılı üç büyük haber ajansının büyük rolü vardır. Bu ajansların tecimsel birer kuruluş olarak mevcut dünya ekonomik düzeni içerisinde bu döngüyü değiştirmeyeceği ve bu durumun hâlâ sürmekte olduğu görülmektedir.

2) Türkiye de tek yönlü haber akışından olumsuz etkilenen ülkelerdendir. Türk dış politika basını büyük ölçüde Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlıdır. Türk dış politika basınında yer alan, ABD'nin Irak Savaşı'nı başlatmak için gerekçe olarak gösterdiği Irak'taki kitle imha silahlarının varlığı iddiasıyla ilgili haberler, büyük ölçüde Batılı basın yayın organları ve dünya genelinde haber dolaşımını elinde tutan haber ajansları kaynaklıdır.

Elde ettiğimiz veriler ışığında şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Türk dış politika basınında Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili incelenen haberlerde üç büyük haber ajansından Agence France Presse'e (AFP) hiç yer verilmediği görülmekle birlikte Associated Press (AP) ve Reuters haber ajanslarının

etkinliğinin devam ettiği tespit edilmiştir. Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye’de dengesiz haber akışının sürdüğü savı, araştırmamız sonucu Türk dış politika basınının yüzde 64,3 oranında Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlı olduğu tespitiyle, geçerlik kazanmaktadır.

Açıkça söyleyebiliriz ki; gelişmiş ülkelerden azgelişmiş olanlara doğru tek yönlü bir haber akışı mevcuttur ve devam etmektedir. Uluslararası haber dengesizliği olarak nitelendirilen bu durumun ortaya çıkışında ve devamında Batılı  büyük haber ajansının çok fazla olmamakla birlikte diğer dış haber kaynaklarıyla kıyaslandığında etkinliğinin sürmekte olduğu görülmektedir. Türkiye de tek yönlü haber akışından olumsuz etkilenmektedir. Türk basını dış haber konusunda büyük ölçüde Batılı basın yayın organlarına ve uluslararası haber ajanslarına bağımlıdır. Türk dış politika basınında yer alan, ABD’nin Irak Savaşı’nı başlatmak için gerekçe gösterdiği Irak’taki kitle imha silahlarının varlığı iddiasıyla ilgili haberler, yüzde 64,3 oranında Batılı basın yayın organları ve dünya genelinde haber dolaşımını elinde tutan haber ajanslarından AP ve Reuters kaynaklıdır.

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı.....s.115

Grafik 2: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı.....s.116

Grafik 3: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı.....s.117

Grafik 4: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılımı.....s.118

Grafik 5: 01 Ocak - 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı.....s.120

Grafik 6: 01 Ocak - 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı.....s.121

Grafik 7: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı.....s.122

Grafik 8: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alanın yüzdelik dağılımı.....s.123

Grafik 9: 01 Ocak - 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı.....s.126

Grafik 10: 01 Ocak - 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı.....s.127

Grafik 11: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı.....s.129

Grafik 12: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlara dağılımı.....s.130

Grafik 13: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.139

Grafik 14: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.140

Grafik 15: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin iç haber kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.141

Grafik 16: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....142

Grafik 17: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.143

Grafik 18: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin iç haber kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.144

Grafik 19: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.145

Grafik 20: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin dış haber kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki yüzdelik dağılımı.....s.146

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1:** 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları.....s.115
- Tablo 2:** 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları.....s.116
- Tablo 3:** 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları.....s.117
- Tablo 4:** 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayıları.....s.118
- Tablo 5:** 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan.....s.120
- Tablo 6:** 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan.....s.121
- Tablo 7:** 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan.....s.122
- Tablo 8:** 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kapladığı alan.....s.123
- Tablo 9:** 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumları.....s.125

Tablo 10: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumları.....s.127

Tablo 11: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumları.....s.128

Tablo 12: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlar.....s.130

Tablo 13: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı.....s.131

Tablo 14: 01 Ocak – 31 Ocak 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı.....s.132

Tablo 15: 01 Şubat – 28 Şubat 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı.....s.133

Tablo 16: 01 Mart – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin sayfalardaki konumlarının dağılımı.....s.133

Tablo 17: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerde haber aktörlerinin varlığı ve incelenen gazetelere dağılımı.....s.135

Tablo 18: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Cumhuriyet gazetesindeki dağılımı.....s.139

Tablo 19: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Hürriyet gazetesindeki dağılımı.....s.141

Tablo 20: 01 Ocak – 20 Mart 2003 tarihleri arasında; Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili yayımlanan haberlerin kaynaklarının Yeni Şafak gazetesindeki dağılımı.....s.144

KAYNAKÇA

Adaklı Gülseren, **Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006

Adanır Oğuz, “Herbert Schiller ile Haberin Serbest Dolaşımı Üstüne Bir Söyleşi”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

Adil İdris, **Haberde Dışa Bağımlılık**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1991

Akdağ Çilem Tuğba, “Popüler Kültür Alanındaki Tanım Karmaşası Üzerine”, **Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim**, Metin Işık ve Ayhan Erdem (ed.), Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008

Akdemir Semra Soyer, “Uluslararası İletişim Alanının Düzenlenmesine Yönelik Normatif Kavramlarda Ortaya Çıkan Yeni Gelişmeler”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993

Akdemir Semra, “Enformasyon Egemenliği”, Kurgu Dergisi, sayı:19, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2002

Akdemir Semra, “Akademik Bir Çalışma Alanı Olarak Uluslararası İletişimi Tanımlamak”, Kurgu Dergisi, sayı:15, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998

Akdemir Semra, “Küreselleşmenin Uluslararası Habere Yönelik Etkileri: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Üzerine Bir Değerlendirme”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir, 2005

Akdemir Semra, “Küreselleşme, İletişim ve Normatif Kavramlaştırma Süreci”, Kurgu Dergisi, sayı: 21, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005

Akturan Zafer, “Bağımlılık ve Uluslararası İletişimde Haber Alışverişi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1992

Akyazı Erhan, “Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme”, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007

Aldoğan Yazgülü, “Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı ve Sorunları Üzerine”, **1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, 1984

Alemdar Korkmaz ve İrfan Erdoğan, **Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi**, Ankara, Erk, 2005

Ali Tarık, **Bush Bağdat’ta Irak’ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2003

Alver Füsün, **Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2007

Alver Füsün, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul, Der Yayınları, 2003

Amin Samir, “Günümüz Emperyalizminin Jeopolitiği”, **Yeni Emperyalizmin Ekonomisi**, çev. Erdal Yüzak, İstanbul, Yeni Hayat Kütüphanesi, 2005

Ansah Paul, “Uluslararası İletişimde Haklar ve Değerler Mücadelesi”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

Armaoğlu Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I: 1914 – 1980**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991

Arsan Esra D., “Haber ve Habercilik”, **Habercinin El Kitabı**, der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003

Aslan Kemal, **Haberin Yol Haritası**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002

Atabek Ümit, “İçerik Çözümlemesi İletişim Çalışmalarının Olağan Yöntemi”, **Medya Metinlerini Çözümlemek**, der. Gülseren Şendur Atabek ve Ümit Atabek, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2007

Atılgan Semra, “Küreselleşme Aldatmacası”, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007

Aydın M. Kemal, **Sermayenin Küreselleşmesi Kapitalizmin Altın Dönemi’nden Neoliberal Dalga’ya Uzanan Süreç**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2003

Aydın Utku Uraz, “İkinci Irak Savaşı’nda Bir Mücadele Konusu Olarak Habercilik Etiği”, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 12, İstanbul, 2007

Başaran Funda, **İletişim ve Emperyalizm Türkiye’de Telekomünikasyonun Ekonomi-Politiği**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2000

Başkaya Fikret, **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1997

Başkaya Fikret, “Kalkınmanın Olanaksızlığı Üzerine”, Yves Lacoste, **Sınıf Açısından Azgelişmişlik**, çev. Sevil Avcıoğlu, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1996

Baytar Orhan, “Medya ve Kültür Emperyalizmi İlişkinine Eleştirel Bakış”, **Medya  zerine çalışmalar**, der. G lbuğ Erol, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2007

Beer Max, **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi**,  ev. Galip  st n, İstanbul, Can Yayınları, 1989

Bennett W. Lance, **Politik İllüzyon ve Medya**,  ev. Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yayınları, 2000

Boratav Pertev Naili, **Kültür Emperyalizmi**, İstanbul, Ataç Kitabevi, 1967

Boratav Korkut, “Ekonomi ve Küreselleşme”, **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, der. Işık Kansu, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997

Bülbül Rıdvan, **Uluslararası İletişim**, Konya, Damla Ofset, 2000

Çandar Cengiz, “Uluslararası Haber Dolaşımı”, **1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları Dış Politika Basımı ve Basında Dış Politika**, İstanbul, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, 1984

 oban Barış, “Yeni Emperyalizm  ağında Yeni Medya: Küreselleşme Sürecinde Medya Eleştirisi”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006

de Rivero Oswaldo, **Kalkınma Efsanesi 21. Yüzyılın Bağımsız Yaşayamayan Ekonomileri**, İstanbul,  itlembik Yayınları, 2003

Demir Vedat, “Küreselleşme ve Bir Manip lasyon Aracı Olarak Medya”, **İletişim Yansımaları Gerçekler ve Uygulamalar**, Vedat Demir ve Pınar Eraslan Yayınolu (ed.), İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2007

Demirel Süleyman, **Irak'taki Son Gelişmeler ve Türkiye'nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003

Dursun Çiler, “Haber ve Habercilik Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, **Habercinin El Kitabı**, der. Sevdâ Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2003

Egegelisim.org., “Bağımlılık Kuramları ve Bağımlılık Kuramlarına Yapılan Eleştiriler”, <http://www.egegelisim.org/bagimlilik-kuramlari-ve-bagimlilik-kuramlarina-yapilan-elestiriler/>, Erişim: 10.05.2008

Eraslan Cezmi, “Irak’ın Sömürgeleştirilmesine Bir Bakış (1915-1922)”, **Irak Dosyası I**, der. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Başkan, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003

Erdoğan İrfan, **Dünyanın Çarpık Düzeni Uluslararası İletişim**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1995

Erdoğan İrfan, **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1997

Erdoğan İrfan ve Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990

Erkan Ersin, “Yeni Medya Düzeni ve Kültürel Küreselleşme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000

Ersöz Selva ve Pınar Seden Meral, “İnternet Okuryazarlığı ve Dijital Uçurum”, Medya Okuryazarlığı Konferansı, İstanbul, 2006

Falk Richard, **Yırtıcı Küreselleşme Bir Eleştiri**, çev. Ali Çaksu, İstanbul, Küre Yayınları, 2005

Fiske John, **İletişim Çalışmalarına Giriş**, Çev. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1996

Galbraith Peter, **Irak'ın Sonu Ulus Devletlerin Çöküşü mü?**, çev. Mehmet Murat İnceyan, İstanbul, Doğan Kitap, 2007

Geray Haluk, “İletişim Bilgi Toplumu ve Küreselleşme”, **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, der. Işık Kansu, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997

Geray Haluk, **İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2003

Giddens Anthony, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Alfa Basım Yayım, 2000

Girgin Atilla, “Haber Ajansı”, Konya, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2002

Girgin Atilla, “Yaygın (Ulusal) Basında Haber, Fotoğraf Sayıları ve Konuları Üzerine Bir Araştırma”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2004

Girgin Atilla, **Gazeteciliğin Temel İlkeleri**, İstanbul, Der Yayınları, 2008

Girgin Atilla, **Haber Yazma Teknikleri**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998

Girgin Atilla, **Haber Yazmak**, İstanbul, Der Yayınları, 2002

Girgin Atilla, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003

Girgin Atilla, **Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve A.A.**, İstanbul, Der Yayınları, 2002

Gökçe Orhan, **İçerik Çözümlemesi**, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1995

Gönenç Özgür, Agence France Presse ve Anadolu Ajansı’nın Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2000

Hamelink Cees J., “Enformasyon Devriminden Sonra Yaşam Sürececek mi?”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

Hamelink Cees, “Merkez ve Çevre Ülkeler Arasındaki Enformasyon Dengesizliği”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

İlgaz Ceyda, **Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Basınına ve Toplumuna Yansıması**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2000

Işık Metin, **Kitle İletişim Teorilerine Giriş**, Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008

İçli Gönül, “Küreselleşme ve Kültür”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:25 No:2, 2001, www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/47.pdf

İhlâs Haber Ajansı internet sitesi, <http://www.iha.com.tr/haber/dunya/30667-H-4/Irak-savasinda-bilanco-4-bin-127-ABD-askeri-oldu>, 02.08.2008

İnceoğlu Yasemin, **Uluslararası Medya**, İstanbul, Der Yayınları, 1997

İnceoğlu Yasemin, **Uluslararası Medya “Medya Eleştirileri”**, İstanbul, Der Yayınları, 2004

İnceoğlu Yasemin Giritli ve Nurdan Akıner, “Savaş Kurbanları; Çocuklar”, **Medya ve Çocuk Rehberi**, Yasemin İnceoğlu ve Nurdan Akıner (ed.), Konya, Eğitim Kitabevi Yayınları, 2008

İnceoğlu Yasemin ve Nurdan Akıner, “Dezenformasyonda Süreklilik: Irak Üzerine Savaşın Örneklerle”,

<http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=200&islem=oku>, 24.05.2008

İnceoğlu Yasemin ve İnci Çınarlı, “Global Medya ve Uygarlıkların Manipülasyonu: Karikatür Krizi”, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=225&islem=oku>, 24.05.2008

İnceoğlu Yasemin, “Global Medya ve Savaş”, <http://www.yasemininceoglu.com/?Page=11&id=150&islem=oku>, 24.05.2008

Kahraman Fevzi, “Habercilik ve Ajanslar”, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 2, Sayı: 12, 1996

Kandemir Nüşet, **Irak’taki Son Gelişmeler ve Türkiye’nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003

Kara Tolga, “İnternet Ekonomisini Anlamak”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006

Karakaya Serdar, “Türk Medyasında Haberin Manipülasyonu ve Dezenformasyon”, Medya Okuryazarlığı Konferansı, İstanbul, 2006

Kaypakoğlu Serdar, **Küresel Medya ve Kültürel Değişim**, İstanbul, Naos Yayınları, 2004

Kazgan Gülten, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor?**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000

Kızılçelik Sezgin, **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2001

Kocabaşoğlu Uygur, “Haber Kavramı Üzerine”, Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1974-1976, Ankara, Doğan Basımevi, 1977

Koloğlu Orhan, **Havas – Reuter’den Anadolu Ajansı’na**, Ankara, ÇGD Yayınları, 1994

Korkut Tolga, “Megalomedia: Dünyanın Medya Devleri”,
<http://www.bianet.org/2005/01/28/53338.htm> , 2005

Köse Hüseyin, “Küresel Akıntıya Karşı Alternatif Medya (Yeni Bir Medya Efsanesine Doğru)”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006

Kurtulmuş Numan, **Sanayi Ötesi Dönüşüm**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1996

Lacoste Yves, **Sınıf Açısından Azgelişmişlik**, çev. Sevil Avcıoğlu, İstanbul, Göçebe Yayınları, 1996

Lewis Justin, **Constructing Public Opinion, How Political Elites Do What They Like and Why We Seem to Go Along with it**, New York, Columbia University Press, 2001

Luraghi Raimondo, **Sömürgecilik Tarihi**, çev. Aydın Emeç, İstanbul, Sosyalist Yayınlar, 1994

MacBride Komisyonu Raporu, **Birçok Ses Tek Bir Dünya İletişim ve Toplum Bugün ve Yarın**, Ankara, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1993

Marx Karl ve Friedrich Engels, **Sömürgecilik Üzerine**, çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yayınları, 1997

Mattelart Armand ve Michele Mattelart, **İletişim Kuramları Tarihi**, çev. Merih Zıllıoğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Mattelart Armand, **İletişimin Dünyasallaşması**, çev. Halime Yücel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001

McPhall Thomas, “Yeni Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeni”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

Mohammadi Ali, “Kültür Emperyalizmi ve Kimlik Sorunu”, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, çev. ve der. Yusuf Kaplan, İstanbul, Rey Yayınları, 1991

Monge Peter, “Küreselleşme Sürecinde İletişim”, çev. Cem Pekman, Marmara İletişim Dergisi, sayı: 11, İstanbul, 2001

Morley David ve Kevin Robins, **Kimlik Mekanları Küresel Medya Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997

Mutlu Mustafa, “İnternet ve Demokratik Katılım”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006

Nara Bengü, “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları Örnek Olay: Irak Savaşı Haberlerinin İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

Ntvmsnbc.com internet sitesi <http://www.ntvmsnbc.com/news/429848.asp>, 14.12.2007

Oktay Zeynep, “Uluslararası İletişimin Sosyo-Kültürel Etkileri”, **Uluslararası İletişim**, der. Gürsel Öngören, İstanbul, Der Yayınları, 1995

Onay Yaşar, **Küresel Egemenlik Savaşı ve Irak Neden Irak?**, Ankara, Babil Yayıncılık, 2003

Oskay Ünsal, **XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım**, İstanbul, Der Yayınları, 2000

Oskay Ünsal, **İletişimin ABC’si**, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994

Öksüz Süheyla, **Küreselleşmede Nasıl Bir Medya Düzeni !...**, Ankara, Star Ajans Matbaacılık, 2003

Öymen Onur, **Geleceği Yakalamak Türkiye’de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000

Özcan Mesut, **Sorunlu Miras Irak**, İstanbul, Küre Yayınları, 2003

Özcan Zafer, “Uluslararası Haberleşme Yapısı ve Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir Araştırma”, İletişim AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayını No: 8, Ankara, 1982

Özcan Zafer, **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler**, Ankara, Dayanışma Yayınları, 1983

Özçağlayan Mehmet, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1998

Özdemir Önder, “İnternetin Ticarileşmesi ve Uluslararası Veri Akışları”, **İletişim Ağlarının Ekonomisi**, der. Funda Başaran ve Haluk Geray, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2005

Özkök Ertuğrul, “Flow of Information Between the Gulf States, Iran and Turkey”, in *New Communications Order*, No: 3, *Flow of News in the Gulf* by Phil Harris, Harald Malczek, Ertuğrul Özkök, Paris, UNESCO, 1985

Öztürk Özgür, “Emperyalizm ve Kalkınma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005

Parenti Michael, **İmparatorluğa Karşı**, çev. Özcan Buze, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996

Pazarbaşı Betül, “Küreselleşme Sürecinin Medya Endüstrilerine Yansıması”, **İletişim Yansımaları Gerçekler ve Uygulamalar**, Vedat Demir ve Pınar Eraslan Yayınoğlu (ed.), İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2007

Petras James ve Henry Veltmeyer, **21. Yüzyılda Emperyalizm Maskesi Düşürülen Küreselleşme**, çev. Özkan Akpınar, İstanbul, Mephisto Yayınları, 2006

Primakov Yevgeniy Maksimoviç, **11 Eylül ve Irak’a Müdahale Sonrası Dünya**, çev. Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2004

Radikal Gazetesi, 25.10.2005

Rao Madanmohan A., The Impact of International Computer Networks on News Forms, Distribution and Access: Case Studies in South-North and South-South Flows of News, PhD dissertation, University of Massachusetts Amherst, Department of Communications, 1998

Rigel Nurdoğan, **İleti Tasarımında Haber**, İstanbul, Der Yayınları, 2000

Ritter Scott ve William Rivers Pitt, **Irak’a Savaş Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, çev. Çiçek Öztekin, İstanbul, Metis Yayınları, 2002

Sabah gazetesi internet sitesi,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/16/haber,5FF3C67D1CB24C18AF460D66BAE47463.html>, 16.05.2007

Said Edward W., “Yeats ve Sömürgeleştirme”, **Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın**, Terry Eagleton vd., çev. Ş. Kaya, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 1993

Said Edward, **Haberlerin Ağında İslâm**, çev. Alev Alatlı, İstanbul, Pınar Yayınları, 1984

Sander Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003

Sander Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1996

Sazak Derya, **11 Eylül Gölgesinde Saddam**, İstanbul, Doğan Kitap, 2002

Seçim Filiz, “Haber Kavramı ve ABD Basınında Dış Haber”, Kurgu Dergisi, sayı: 12, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1994

Seçim Filiz, “Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerin İncelenmesi (Bir Dış Haber Olarak Körfez Savaş Haberlerinin İçerik Çözümlemesi)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993

Seçim Filiz ve Seyfettin Turhan, **Haber Ajansları**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 766, 1994

Sezer Baykan, **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, Ankara, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997

Sparks Glenn, **Media Effects Research, A Basic Overview**, Belmont CA Wadsworth/Thomson Learning, 2002

Stevenson Nick, **Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi**, çev. Göze Orhon ve Barış Engin Aksoy, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2008

Sütçü Cem ve Erhan Akyazı, “Yeni İletişim Ortamları ve Bilgi Uçurumu”, Yeni İletişim Ortamları ve Etkileşim Uluslararası Konferansı, İstanbul, 2006

Şahin Haluk, **Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü**, İstanbul, Basın Konseyi, 1991

Şeker Mustafa, **Televizyon Haberciliği**, Konya, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 1999

Tanilli Server, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996

Tanilli Server, **İnsanlığı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?**, İstanbul, Adam Yayınları, 2000

Tokgöz Oya, **Temel Gazetecilik**, Ankara, A.Ü. BYYO Yayınları No: 8, 1987

Tokgöz Oya, **Temel Gazetecilik**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981

Tomlinson John, **Kültürel Emperyalizm Eleştirel Bir Giriş**, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999

Topuz Hıfzı, “Yeni İletişim Düzensizliği İçinde Türk Basını”, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 1, Sayı: 11, 1996

Topuz Hıfzı, “1989’dan Bu Yana Birçok Ses Tek Bir Dünya”, MacBride Komisyonu Raporu, **Birçok Ses Tek Bir Dünya İletişim ve Toplum Bugün ve Yarın**, Ankara, Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 1993

Topuz Hıfzı, **Kara Afrika’da İletişim**, İstanbul, Yön Yayınları, 1987

Tozkoparan Gülseren, “Körfez Savaşı’nda Türk Basını ve Haber Kaynakları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994

Turam Emir, **Medyanın Siyasi Hayata Etkileri**, İstanbul, İrfan Yayıncılık, 1994

Tümertekin Erol ve Nazmiye Özgüç, **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1997

Türkoğlu Nurçay, **Kitle İletişimi ve Kültür**, İstanbul, Naos Yayınları, 2003

Ulagay Osman, **Quo Vadis? Küreselleşmenin İki Yüzü**, İstanbul, Doğan Kitap, 2000

Uygur Nermi, **Kültür Kuramı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996

Ünal Hasan, “Türkiye ve Irak: Irak Savaşı, Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi ve Irak’ın Geleceği”, **Irak Dosyası II**, der. Ali Ahmetbeyoğlu, Hayrullah Cengiz ve Yahya Başkan, İstanbul, Tatav Yayınları, 2003

Ünal Hasan, **Irak’taki Son Gelişmeler ve Türkiye’nin Bölge Ülkeleriyle İlişkileri Paneli**, Ankara, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 17 Aralık 2003

Varlı Rıdvan, “Uluslararası Haber Dolaşımının Yapısı ve Demokrasiye Geçiş Sürecinde (1983-1987) Haftalık Haber Dergilerinde Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989

Yetkin Murat, **Tezkere Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004

Yılmaz Mustafa, “Kore Savaşı’nın Türk Basını’nda Gündemde Kalmasının Haber Değer Kuramları Açısından İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002

Yüksel Ahmet Halûk, **İkna Edici İletişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 1994

Yüksel Erkan, **Medyanın Gündem Belirleme Gücü**, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2001

Zeytinli Murat, “Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları”, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı 2, Sayı: 12, 1996

Zeytinli Murat, **Uluslararası Haber Dengesizliği**, İstanbul, Rebel Yayıncılık, 1997

EKLER

I) Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler.....s. 182-197

II) Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler.....s.198-211

III) Irak'ta kitle imha silahlarının varlığına ilişkin iddialarla ilgili Yeni Şafak gazetesinde yayımlanan haberler.....s.212-220

TARİH	GAZETE ADI	BAŞLIK	HABER KAYNAĞI	SAYFA NO	KONUM	BOYUT
01.01.2003	Cumhuriyet	BM Genel Sekreteri Annan: Askeri operasyon için bir neden göremiyorum. Irak'ta denetimler sürüyor	Dış Haberler Servisi İsrail Ordu Radyosu	8	Orta	440 cm2
04.01.2003	Cumhuriyet	Bağdat: Denetçiler hiçbir şey bulamadı	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - orta	110 cm2
06.01.2003	Cumhuriyet	“Terör ABD’nin bahanesi”	AA Ankara	10	Sol - üst	60 cm2
07.01.2003	Cumhuriyet	Irak lideri dünkü konuşmasında ABD’yi işgalcilikle, BM denetçilerini istihbarat çalışması yapmakla suçladı Saddam: Denetçiler casus Irak ordusunun 82. kuruluş yıldönümü nedeniyle yaptığı konuşmada Saddam Hüseyin, ABD’nin tüm Körfez bölgesini işgal etmeyi planladığını ve ülkedeki kitle imha silahlarını araştıran denetçilerin de istihbarat çalışması yaptığını söyledi	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Sağ - üst	640 cm2
09.01.2003	Cumhuriyet	Blix ‘silah yok’ diyecek	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: REUTERS Tageszeitung	10	Alt - orta	396 cm2

09.01.2003	Cumhuriyet	Kitle imha silahları CIA'nın kara listesi uzuyor Teşkilat, Libya, Suriye ve Sudan'da da kitle imha silahı olabileceği uyarısı yaptı	Dış Haberler Servisi	10	Sağ - orta	128 cm2
10.01.2003	Cumhuriyet	BM'YE BİLGİ VERDİ Blix: Kanıt Yok	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - orta	110 cm2
11.01.2003	Cumhuriyet	Pyongyang Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'ndan çekildi... Bölge gergin Kuzey Kore köprüleri attı Kitle imha silahları ürettiği gerekçesiyle Irak'ı vurmaya hazırlanan ABD, Kuzey Kore'nin attığı adım için "beklenmedik bir şey değil" yorumunu yaptı	Dış Haberler Servisi	10	Sağ - üst	352 cm2
11.01.2003	Cumhuriyet	"KANITA İHTİYAÇ YOK" Denetim bahane Irak'ta kanıt bulamayan denetçiler, Irak'ı aktif işbirliği yapmamakla suçluyor. ABD'ye göre, Irak'ı vurmak için zaten "suçüstü" gerekmiyor	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	196 cm2
15.01.2003	Cumhuriyet	Blix, Bush gibi tehdit etti UNMOVIC Başkanı, Irak'ın yeni kanıtlar sunmaması halinde savaşla yüzyüze gelmeye hazır olması gerektiğini söyledi	Dış Haberler Servisi	10	Sol - orta	220 cm2
17.01.2003	Cumhuriyet	BM Sözcüsü Ueki "Irak'ta 11 boş kimyasal silah başlığı bulunduğunu" belirtti	Dış Haberler Servisi	10	Üst - orta	504 cm2

		Denetçiler umut vermiyor BM silah denetçileri başkanı Hans Blix, bir gazetecinin “ABD sizi savaş bahanesi olarak kullanıyor mu” sorusunu “Kimsenin cebinde değiliz” diye yanıtladı, ancak Rusya’ya göre, “Amerikalı yetkililer silah denetçilerine baskı yapıyor”	Fotoğraf: AP			
18.01.2003	Cumhuriyet	Colin Powell 2. BM kararına ihtiyaç yok * Haber metninden alıntı: Powell, “Biz her zaman Irak’ta halen kitle imha silahı bulunduğunu veya yenilerini üretmek istediğine dair sağlam bir fikir bulunması halinde, BM’nin ikinci bir karar almadan harekete geçeceğini belirttik.”	AA Berlin Sueddeutsche Zeitung.	11	Sağ - orta	78 cm2
18.01.2003	Cumhuriyet	BEYAZ SARAY SÖZCÜSÜ FLEISCHER: Kimyasal başlıklar canımızı sıktı	Dış Haberler Servisi BBC	11	Sol - alt	140 cm2
19.01.2003	Cumhuriyet	YEDİ GEMİ DAHA YOLA ÇIKTI BM denetçileri zaman istiyor Blix ve Baradey Bağdat’taki temaslarında silahsızlanmayla ilgili çeşitli sorulara yanıt arayacak	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	152 cm2
20.01.2003	Cumhuriyet	Denetçilerden Bağdat’a son şans	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Alt - orta	356 cm2

21.01.2003	Cumhuriyet	10 MADDELIK ANLAŞMA İMZALANDI Irak'tan denetçilere her yere girme izni	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - orta	151 cm2
22.01.2003	Cumhuriyet	Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, Irak'a kısa sürede yapılacak bir askeri müdahaleye karşı çıkıyor. BM'den savaşa kırmızı ışık BM Güvenlik Konseyi'nin dışişleri bakanları toplantısında ABD ve İngiltere'nin "zaman daralıyor" uyarılarına karşın, Irak'taki denetimlerin sürmesi yönünde eğilim ağırlık kazandı. Bu toplantı, birkaç hafta içinde gerçekleştirilmesi beklenen ve Irak konusunda son kararın alınacağı BM toplantısının bir provası olarak görülüyor	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: REUTERS	11	Üst	676 cm2
23.01.2003	Cumhuriyet	Cumhuriyet'e konuşan Irak büyükelçisi El Duleymi, Ankara'nın ABD'yi barışa ikna etmesini istedi. Türkiye savaşa hayır diyebilir Güvence Füze tehdidi yok	Ayhan Şimşek Ankara Cumhuriyet Bürosu	11	Orta	581 cm2
24.01.2003	Cumhuriyet	Wolfowitz: Saddam bilgi vereni öldürecek *Haber metninden alıntı: "ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, Dış İlişkiler Konseyi'nde yaptığı açıklamada, 'Pek çok kaynaktan denetçilerle görüşen bilim adamlarının aileleri ile beraber öldürüleceklerini öğrenmiş bulunmaktayız' dedi."	Dış Haberler Servisi	10	Sol - orta	125 cm2

25.01.2003	Cumhuriyet	Türkiye'nin Irak savaşının önlenmesine yönelik girişiminin ilk etabı İstanbul'daki zirveyle sona erdi Dünya 27 Ocak'ı bekliyor 6 bölge ülkesinin dışışleri bakanlarının katıldığı zirvenin ardından atılacak adımlar için gözler denetçilerin BM'ye sunacağı rapora çevrildi. Şam toplantıyla ilgili karar raporun sonuçlarına göre alınacak	Dış Haberler Servisi	10	Sağ - üst	351 cm2
26.01.2003	Cumhuriyet	The New York Times'a göre, Bush Avrupa'yla arayı bozmamak için acele etmeyecek ABD savaşı erteliyor Washington yönetimine yakın kaynaklar, denetçilerin yarın raporlarını sunmasından sonra Başkan George Bush'un hemen savaş ilan etmeyeceğini belirtiyor	Dış Haberler Servisi The New York Times Fotoğraf: AP	11	Üst - orta	464 cm2
26.01.2003	Cumhuriyet	Fischer: Irak silahsızlanmalı	AA Kahire	11	Sol - orta	48 cm2
27.01.2003	Cumhuriyet	Dışışleri Bakanı Powell, Davos'ta, "Vurma hakkımız saklı, zaman daralıyor" dedi ABD er geç vuracak Irak için kritik bir hafta başlıyor. BM silah denetçileri raporlarını Güvenlik Konseyi'ne bugün açıklayacak. Bush yarınki ulusa sesleniş konuşmasında savaş ilan etmeyecek, ancak konuşmasının tonu rapora göre değişecek	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Üst - orta	816 cm2

28.01.2003	Cumhuriyet	Denetçiler Irak'ın yeterince işbirliği yapmadığını ve silah bildiriminin eksik olduğunu belirtti Kritik hafta raporla açıldı Blix ve Baradey'in raporları açıldı. Raporlarda Blix, Irak'ın denetçilerle "kaç – yakala" oyunu oynadığını ve saydamlık içinde bir işbirliğine yanaşmadığını söylerken, Baradey nükleer faaliyete rastlanmadığını belirtti	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Üst - orta	780 cm2
28.01.2003	Cumhuriyet	Oyalama taktiklerine izin yok ABD: Zaman daralıyor	AA NewYork	11	Sol - alt	198 cm2
29.01.2003	Cumhuriyet	Eski denetçilerin şefi Butler: ABD, Irak'ta çifte standart uyguluyor	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - alt	112 cm2
29.01.2003	Cumhuriyet	Bağdat'tan Annan'a işbirliği mektubu	AA Bağdat Irak Haber Ajansı (INA)	11	Sağ - alt	64 cm2
30.01.2003	Cumhuriyet	Türkiye Irak'ta çalışmalarını sürdüren BM silah denetçilerine zaman tanınmasını istedi Ankara ABD'den kanıt bekliyor Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Buluç, Bağdat'a kritik bir aşamaya girildiği uyarısında bulunarak BM kararlarına uymasını istedi	Ankara Cumhuriyet Bürosu	10	Sağ - üst	332 cm2
30.01.2003	Cumhuriyet	ABD Başkanı, Irak'a "günlerin sayılı" mesajı verirken	Dış Haberler	11	Sağ - üst	820 cm2

		İran'ı da kitle imha silahı peşinde koşmakla suçladı Bush menziline genişletti	Servisi Fotoğraf: REUTERS			
30.01.2003	Cumhuriyet	AVRUPA PARLAMENTOSU'NDA IRAK TARTIŞMASI AB'de görüş birliği yok	AA Brüksel	11	Alt - orta	170 cm2
30.01.2003	Cumhuriyet	Bağdat Yönetimi Bush yalan söylüyor	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - alt	95 cm2
02.02.2003	Cumhuriyet	Powell 5 Şubat'taki toplantıya hazırlanırken Ensar el İslam'da ABD aleyhine bilgiler açıklayacak Önce kanıtlar çarpışacak Powell'in BM'ye El Kaide'nin Irak ve Ensar el İslam örgütüyle bağlantıları hakkında kanıt sunacağı bildirilirken Ensar'ın lideri Krekar ABD'nin kendileriyle işbirliği yapmak istediğini öne sürdü.	Dış Haberler Servisi The Times	11	Üst - orta	325 cm2
05.02.2003	Cumhuriyet	Powell'in ikna gösterisi ABD Dışişleri Bakanı, Güvenlik Konseyi'ne "kanıt" sunacak	Dış Haberler Servisi Christian Science Monitor	10	Sağ - orta	154 cm2
06.02.2003	Cumhuriyet	Washington, Güvenlik Konseyi'nde Irak'la ilgili iddialarını video görüntüleri ve ses kayıtlarıyla ispatlamaya çalıştı. Powell'dan yeni bir şey yok	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - üst	620 cm2

		ABD Dışışleri Bakanı Powell, Irak'ın denetçilerle işbirliği yapmadığını kanıtlamaya çalıştı. Powell, Saddam rejiminin Mirage bombardıman uçaklarının yakıt depolarında, zehirli gaz ya da bakteriyolojik silahları saklamak için değişiklikler yaptığının belirlendiğini söyledi.				
06.02.2003	Cumhuriyet	POWELL'A TEPKİLER "Kanıt"a kanıt isteniyor.	AA New York	11	Sol - alt	155 cm2
06.02.2003	Cumhuriyet	Irak lideri Saddam Hüseyin: El Kaide ile ilişkimiz olsaydı utanmazdık. Asıl dertleri petrol.	Dış Haberler Servisi	11	Alt - orta	234 cm2
07.02.2003	Cumhuriyet	Powell tartışılıyor Fotoğraflar vurmaya yeterli mi?	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	282 cm2
08.02.2003	Cumhuriyet	ABD Başkanı, BM derhal eyleme geçmezse Washington' ın gerekeni yapacağını bildirdi Bush'tan ultimatoma Başkan Bush, Güvenlik Konseyi'ne verdiği ultimatoda, Saddam Hüseyin'in kurumla alay ettiğini söyleyerek Irak'a da "oyun bitti" mesajı gönderdi. Bush, bütün dünyayı tehdit eden Saddam Hüseyin'in durdurulması gerektiğini söyledi	Remzi Gökdağ Washington	11	Üst - orta	432 cm2
08.02.2003	Cumhuriyet	Iraklı gözlemciler olmaksızın dört bilim adamının, ilk kez yalnız sorgulanması Blix'i memnun etti: Bağdat denetçilerle işbirliği içinde	Dış Haberler Servisi	11	Alt - orta	216 cm2

		Bugün Bağdat'a gidecek olan Hans Blix ve Muhammed El Baradei, Iraklı yetkililer ve denetçilerle temaslarda bulunup 14 Şubat'ta sunacakları ikinci raporu hazırlayacak.				
10.02.2003	Cumhuriyet	İngiliz The Independent gazetesi başbakanın savaş için "ikna edici gerekçe" istiyor: Size güvenmiyoruz Bay Blair	Dış Haberler Servisi	10	Sol - orta	180 cm2
10.02.2003	Cumhuriyet	Denetçiler bu kez iyi konuştu Blix: Yeni bir başlangıç... Baradei: Irak'ta tavır değişikliği var	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	171 cm2
11.02.2003	Cumhuriyet	Denetçiler umutlu ayrıldı.	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	36 cm2
14.02.2003	Cumhuriyet	Denetçiler bugün, Güvenlik Konseyi'ne Irak'ın silahsızlanmasıyla ilgili ikinci raporu sunacak BM'de kılıçlar çekiliyor Blix'in Irak'ın füzelerinin 150 kilometre menzili üzerinde duracağı belirtiliyor ABD ile İngiltere'nin raporu savaş gerekçesi sayacağı, Fransa, Almanya ve Rusya'nın başını çektiği saldırı karşısı cephenin ise operasyona zemin olarak kabul etmeyeceği belirtiliyor	Dış Haberler Servisi The Times Fotoğraflar: AP	11	Sol - üst	581 cm2
15.02.2003	Cumhuriyet	BM silah denetçilerine göre, Bağdat yönetimi yetersiz de olsa işbirliği yapıyor	Dış Haberler Servisi	11	Üst - orta	591 cm2

		Blix aradığını bulamadı	Fotoğraf: REUTERS			
15.02.2003	Cumhuriyet	Saddam'ın son saniye kararı Kitle imha silahlarına yasak	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	90 cm2
16.02.2003	Cumhuriyet	İNGİLTERE, DENETÇİLERE SÜRE TANINMASINI KABUL ETTİ	Dış Haberler Servisi	11	Sağ - orta	90 cm2
17.02.2003	Cumhuriyet	İNGİLİZ BİLİM ADAMLARI ABD Irak'ta yasak madde kullanacak *Haber metninden alıntı: "Washington, Irak'ı kimyasal ve biyolojik silah bulundurduğu ve bunları kullanabileceği savıyla vurmaya hazırlanırken ABD güçlerinin savaşta, uluslararası anlaşmalarla yasaklanan biyokimyasal maddeler kullanacağı öne sürüldü"	Dış Haberler Servisi The Independent	11	Sol - alt	104 cm2
20.02.2003	Cumhuriyet	Denizlerde üç "şüpheli" gemi Gemilerin Irak'a ait kitle imha silahı taşıdığından kuşkulandırılıyor	Dış Haberler Servisi The Independent	11	Alt - orta	200 cm2
21.02.2003	Cumhuriyet	Irak kanıtları reddetti	AA New York	10	Sol - orta	44 cm2
24.02.2003	Cumhuriyet	NATO'NUN İDDİASI: Irak gemileri Suriye ve Romanya'da	Murat İlem Atina	11	Sol - orta	119 cm2

25.02.2003	Cumhuriyet	“Silahlar metro inşaatında”	AA Washington CBS Televizyonu	11	Sol - orta	32 cm2
27.02.2003	Cumhuriyet	Putin’in Saddam’ı kurtarma planı *Haber metninden alıntı: “Saddam elindeki tüm kitle imha silahlarını derhal tasfiye edecek. Saddam bir yıl daha devlet başkanı olarak kalacak. Bu sürede Bağdat’ta geçici bir hükümet kurulacak” “Seçimlerden sonra Saddam yerini yeni rejime bırakacak”	AA New York Debkafile	10	Sol - alt	60 cm2
28.02.2003	Cumhuriyet	Fransa ağız değiştirdi	AA Paris	10	Sol - üst	40 cm2
02.03.2003	Cumhuriyet	Denetçilerin şefi, El Samud füzelerinin imhasının çok önemli bir adım olduğunu bildirdi. Blix Irak’a umut verdi BM’ye, füze imhasından önce hazırladığı, olumsuz yönler de içeren raporunu ileten Blix, Konsey’deki konuşmasında Bağdat’ın şu anki işbirliğinin çok iyi olduğunu söyleyeceğini bildirdi.	Dış Haberler Servisi	11	Üst - orta	283 cm2
03.03.2003	Cumhuriyet	Bağdat’tan bir adım daha	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Sol - orta	320 cm2

04.03.2003	Cumhuriyet	“Silah denetçileri ile daha fazla işbirliği yapın” Chirac Irak’ı da uyardı	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Sol - alt	208 cm2
04.03.2003	Cumhuriyet	IRAK DÜN DOKUZ FÜZEYİ DAHA İMHA ETTİ Şarbon raporu yolda Bağdat yönetimi, VX sinir gazı ve şarbon mikrobu stoklarıyla ilgili bilgileri bu hafta içinde BM’ye sunacak	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: REUTERS	11	Sağ - alt	136 cm2
06.03.2003	Cumhuriyet	Blix olumlu konuştu Irak’tan kısmi işbirliği Guardian gazetesi, BM yetkililerinin denetim sürecinde hayal kırıklığını yaşadığını öne sürdü	Dış Haberler Servisi The Guardian	11	Sağ - üst	174 cm2
06.03.2003	Cumhuriyet	Colin Powell: Irak BM’yi aldatıyor	AA Washington	11	Sağ - alt	132
07.03.2003	Cumhuriyet	Powell’ın en önemli kimyasal silah merkezi dediği tesisi İngiliz firması kurdu Londra’nın Irak’taki kirli sırrı The Guardian gazetesinin haberine göre Thatcher kabinesi zehirli gaz üretileceğini bildiği halde Uhde şirketine finansman desteği sağladı. ABD’den gizli gizli 1985 yılında inşa edilen Felluce 2 tesisi 14 milyar sterline mal oldu.	Dış Haberler Servisi The Guardian	11	Alt - orta	271 cm2
08.03.2003	Cumhuriyet	ABD Başkanı, herkesin Irak konusunda ne	Dış Haberler	11	Sol - üst	448 cm2

		düşündüğünü söyleyip rengini belli etmesini istedi Bush dünyayı hiçe sayıyor Irak'a: Şov yapıyor, silahsızlanmıyor, savaşa gidersek bu Bağdat'ın seçimi olacak Konsey'e: BM onayı olsa da olmasa da, müttefikler destek verse de vermese de Irak'ı vuracağız Türkiye'ye: Amerika askerilerine topraklarından geçiş izni verilmemesine karşı başka planlarımız var. Bu durum birliklerimiz için sıkıntı yaratmaz. *Haber metninden alıntı: "11 Eylül'ün ardından, terörün neler yapabileceğini görmek için beklemeyeceklerini belirten Bush, 'Halkımı elinde kitle imha silahları olan bir diktatörün merhametine bırakmayacağım' dedi."	Servisi			
08.03.2003	Cumhuriyet	El Baradei: Kanıtlar sahte	Dış Haberler Servisi	11	Alt - orta	184 cm2
08.03.2003	Cumhuriyet	DENEMELER BAŞLADI Washinton'ın nükleer silah ikiyüzlülüğü Kitle imha silahlarına sahip olduğu için Irak'ı vurmaya hazırlanan ABD, "yeni nesil silahların" denemesine başlıyor. Denemelere gelecek yıl 21 milyar dolar harcanacak	Washington	11	Sağ - alt	154 cm2
10.03.2003	Cumhuriyet	ABD karşıtı cepheye Angola da katılırken Güvenlik Konseyi üyeleri teker teker kartlarını açıyor Diplomatik savaş kızıştı	Dış Haberler Servisi	10	Sağ - üst	480 cm2

		Fransa Dışışleri Bakanı Villepin, Güvenlik Konseyi'nin Afrikalı üç üyesini ikinci tasarıya karşı çıkmaları için ikna turunda Blair Çin liderini telefonla aradı Blix 17 Mart'ta Bağdat yolcusu				
13.03.2003	Cumhuriyet	Tasarıya yeni ek Irak teste tabi tutulacak	AA New York AFP	10	Sol - alt	140 cm2
15.03.2003	Cumhuriyet	Irak'ın sinir gazı raporu	Dış Haberler Servisi	11	Sol - alt	40 cm2
16.03.2003	Cumhuriyet	FBI ARAŞTIRMASI İSTENDİ Sahte kanıtlar baş ağrıttak Demokrat senatör Rockefeller, ABD'nin Irak'ın silahlarıyla ilgili kanıt olarak sunduğu sahte belgelerle ilgili araştırma yapılmasını istedi	Dış Haberler Servisi	11	Sol - orta	133 cm2
17.03.2003	Cumhuriyet	Kimyasal silah uzmanı öldürüldü *Haber metninden alıntı: "İngiltere'de yayınlanan The Sunday Times gazetesi, Irak'ta bir kimyasal silah uzmanının ülkeden kaçmaya çalışırken yakalandığını ve öldürüldüğünü iddia etti"	AA Londra The Sunday Times	11	Sağ - alt	32 cm2
18.03.2003	Cumhuriyet	Fransa'nın Ankara Büyükelçisi, Irak'a saldırı başlatılması istemine tepki gösterdi Son bir süre verilsin	Ayhan Şimşek Ankara	10	Sağ - alt	560 cm2

		Bernard Garcia: TBMM savaş tezkeresini reddederek, Türkiye’de gerçek anlamda demokrasi olduğunu gösterdi. Türkiye’nin, Avrupa’nın pek çok ülkesinde göremeyeceğimiz kadar büyük bir demokrasiye sahip olduğunu görmüş olduk				
19.03.2003	Cumhuriyet	İngiltere Başbakanı’na Irak’ı kitle imha silahlarından arındırma konusunda yetki verildi Blair savaş desteğini aldı Avam Kamarası’nda yapılan oylamada Başbakan Tony Blair’a savaş yetkisi veren karar 412 ye karşı 149 oyla kabul edildi	Mustafa K. Erdemol Londra Fotoğraf: AP	10	Üst - orta	702 cm2
19.03.2003	Cumhuriyet	ARKANDAYIZ: Bush’un takipçileri *Haber metninden alıntı: “Danimarka’da liberal Başbakan Anders Fogh Rasmussen ‘Uluslararası toplum, Saddam Hüseyin’in 12 yıldır kitle imha silahlarından vazgeçmesini istedi, ancak o, bu anlamda işbirliği yapmadı. Uluslararası toplumun otoritesiyle alay etmek kabul edilemezdir’ dedi.”	Dış Haberler Servisi	11	Sol - alt	135 cm2
20.03.2003	Cumhuriyet	Norveçli denetçi: ABD bizi aldattı *Haber metninden alıntı: Irak’ta 100 gün görev yapan BM’nin Norveçli silah	AA Oslo AP	11	Sol - orta	60 cm2

		denetçisi Jorn Siljeholm, “ABD bizi aldattı, yanlış yönlendiren bilgiler verdi” dedi. Siljeholm, “ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell dahil, Irak’ın silahları ve bunları saklama teşebbüsleriyle ilgili Amerikalı yetkililerin ileri sürdükleri bilgilerin, kendilerinin bulgularıyla bağdaşmadığını” belirtti.				
20.03.2003	Cumhuriyet	BM Güvenlik Konseyi toplantısında son sözü alan Genel Sekreter Kofi Annan: “Dünya için kederli bir gün”	Dış Haberler Servisi Fotoğraf: AP	11	Alt - orta	276 cm2

TARİH	GAZETE ADI	BAŞLIK	HABER KAYNAĞI	SAYFA NO	KONUM	BOYUT
01.01.2003	Hürriyet	2003 Şer ekseni ile hesaplaşma yılı 2003 ABD Başkanı George W. Bush için geçen yılki “Birliğin Durumu” konuşmasında şer ekseni olarak tanımladığı “Irak, Kuzey Kore ve İran” ile hesaplaşma yılı olacak Saddam’ı devirmeyi aklına koyan ABD’den şimdiden K. Kore ve İran’ı uyaran sesler yükselmeye başladı	Kaynak belirtilmemiştir	12	Sol - üst	715 cm 2
01.01.2003	Hürriyet	Saddam’dan diktatör notası *Haber metninden alıntı: Başbakan Gül’ün Hürriyet’te yer alan “Irak’ta on yıllık acımasız bir diktatörlük var. Onun kendi halkına yaptığı zulüm de hala hafızalarımızda. Elinde kitle imha silahları bulunuyor ve geçmişte bunu kendi halkına karşı bile kullandığını gördük” ifadesinin yer alması Bağdat yönetimini harekete geçirdi	Uğur Ergen Ankara	12	Sağ - alt	169 cm2
02.01.2003	Hürriyet	Kore ile savaşmam ama Saddam başka ABD Başkanı Bush, son günlerde aynı kefeye konulan iki “şer ekseni” ülkesiyle ilgili pozisyonuna netlik kazandı. Bush, K. Kore ile nükleer silah krizinin diplomasi yoluyla çözülebileceğini söyledi. Saddam’ın ise silahsızlanmadığı takdirde savaşla yüz yüze geleceğini ekledi. Demokratlar, Bush’u K.Kore tehlikesini	Kaynak belirtilmemiştir	12	Sol - üst	368 cm2

		yeterince önemsememekle suçluyor				
05.01.2003	Hürriyet	Rusya'dan ABD'ye: Gerginlik yaratmayın	Nerdun Hacıoğlu Moskova TASS	16	Sol - orta	88 cm2
06.01.2003	Hürriyet	Denetçiler Bush'tan korkuyor	Kaynak belirtilmemiştir	16	Sol - alt	49 cm2
07.01.2003	Hürriyet	Petrolüne el koyacak ABD'NİN IRAK PROJESİ The New York Times'ın haberine göre, ABD'nin Irak'ta Saddam sonrası dönem için hazırladığı plan şu adımları içeriyor ABD askeri 18 ay Irak'ta kalacak. Toprak bütünlüğü sağlanacak Yeniden inşa için kaynak yaratmak amacıyla petrole el konulacak Irak'ın doğal kaynakları Irak halkına aittir ilkesi güdülecek Gizli silahlar bulunacak, Saddam'ın kurmayları yargılanacak	Kasım Cindemir Washington The New York Times	16	Sol - üst	648 cm2
07.01.2003	Hürriyet	Savaş korkusu Amerikalıların diline vurdu *Haber metninden alıntı: "Amerikalılarda artan ırak'la savaş endişesi, halkın günlük yaşamında konuştuklarına da yansdı. ABD'de	Kaynak belirtilmemiştir	16	Sol - orta	90 cm2

		kitle imha silahları 2002 yılının sözü seçildi”				
08.01.2003	Hürriyet	Elimizde dumanı tüten silah yok	REUTERS	26	Alt - orta	105 cm2
09.01.2003	Hürriyet	Rumsfeld: Tercihimiz Saddam’a sürgün	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - orta	84 cm2
10.01.2003	Hürriyet	Blix: Irak’ta hiçbir silah bulamadık	Kaynak belirtilmemiştir	13	Sağ - alt	75 cm2
11.01.2003	Hürriyet	Powell: Suçüstü şart değil	NBC Televizyonu	20	Sol - orta	88 cm2
11.01.2003	Hürriyet	Solana: Operasyon için kanıt gerekir	Le Monde	20	Sol - orta	64 cm2
14.01.2003	Hürriyet	DİKKAT! Kitle imha silahı aranıyor	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sağ - orta	150 cm2
15.01.2003	Hürriyet	Irak’ta kaçak silah malzemesi bulundu	BBC	18	Sol - orta	72 cm2
15.01.2003	Hürriyet	ABD’yi düşündüren Saddam senaryoları Sahte darbe: Saddam’a saray darbesiyle devrilmiş süsü verilebilir Suikast: Irak liderinin dublörlerinden biri suikast sonucu ölür Silahlar: Kitle imha silahlarını açıklar, yeni bir bekleme süreci başlar	The Times	18	Orta	360 cm2

17.01.2003	Hürriyet	ABD BASTIRDI, DENETÇİLER GEREĞİNİ YAPTI Iraklı fizikçiyi götürdüler	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - üst	532 cm2
20.01.2003	Hürriyet	Dumanı tüten silah mı BM silah denetçilerinin Iraklı nükleer fizikçi Faleh Hasan'ın evinde yaptığı aramada nükleer silah yapımıyla ilgili belgeler bulunduğu ortaya çıktı. Başdenetçi Hans Blix, "Irak'ın bu belgeleri gizlemesi endişe verici" dedi. BM bugüne kadar, Irak'ın gizli silah programı olduğunu gösteren "dumanı tüten bir silah" bulunamadığını söylüyordu.	Kaynak belirtilmemiştir	20	Sol - üst	292 cm2
21.01.2003	Hürriyet	2 milyar vatlık süper silah *Haber metninden alıntı: "ABD'nin Saddam'ı vurmak için çok gizli silahı, insan yapımı bir şimşek gibi 2 milyar vat gücünde bir elektronik silah. Bir kıvılcımda Saddam'ın kimyasal ve biyolojik silahlarını imha edecek kadar güçlü"	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - alt	160 cm2
22.01.2003	Hürriyet	Sarayında köpekbalıklı havuz var İsrail istihbaratına yakın Debka internet sitesi, Saddam hakkında yine el değmemiş pırıl pırıl bilgiler verdi. Eski bir Iraklı muhafızın siteye verdiği bilgilere göre, Saddam'ın Tıkrit'teki sarayında bir köpekbalığı havuzu var. Kitle imha silahlarını da Bağdat'ın altındaki tünellerde saklıyor	Debkafile	27	Sol - üst	563 cm2
22.01.2003	Hürriyet	Aynı filmi izlemek istemiyorum	Kasım	27	Orta	221 cm2

		ABD Başkanı George Bush, dünkü açıklamasında Irak lideri Saddam Hüseyin’e ateş püskürdü: “Kendisine silahsızlanması için yeterince zaman verildi. O (Saddam Hüseyin) erteliyor, aldatıyor, saklambaç oynuyor ve denetçilerle uğraşıyor. Ben de o filmi izlemek istemiyorum.”	Cindemir Washington			
24.01.2003	Hürriyet	ABD: Bari Irak’ın meydan okuduğunu kabul edin	Kaynak belirtilmemiştir	20	Sol - alt	108 cm2
25.01.2003	Hürriyet	ABD, ASKERİ TARİHİN EN BÜYÜK HAVA SALDIRISINA HAZIRLANIYOR 700 uçakla günde 1500 sorti *Haber metninden alıntı: “Pentagon ve askeri uzmanlar, vurulacak Irak hedeflerini şöyle sıraladılar: Hava savunma sistemleri, komuta kontrol merkezleri, iletişim şebekeleri, Saddam’ın sarayları, kimyasal, biyolojik ve nükleer silah tesisleri, Saddam’ın elit Cumhuriyet Muhafızları birlikleri”	The Guardian	20	Sol - üst	784 cm2
26.01.2003	Hürriyet	Müfettişler Irak’a “iyi” notu verecek	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - alt	64 cm2
27.01.2003	Hürriyet	Zamanın doldu BM silah denetçileri iki aylık çalışmanın ürünü olan raporu bugün BM Güvenlik Konseyi’ne sunuyor. ABD Dışişleri Bakanı Powell, dün Saddam’ı son kez uyardı:	BBC Washington Post The Sunday	14	Sol - üst	588 cm2

		“Zamanın doldu. Elindeki silahları hemen açıkla. Aksi takdirde silah gücüyle işbirliğine zorlanırsın.” Powell, Irak’ın El Kaide ile ilişkisi olduğunu da öne sürdü BLİX RAPORUNDA NE DİYECEK Irak aktif işbirliği yapmıyor	Telegraph The Observer			
28.01.2003	Hürriyet	ABD savaş ilanını yazıyor SİLAH RAPORU: IRAK KUSURLU AMA İŞE DEVAM BM Güvenlik Konseyi’ne raporlarını dün veren Silah Denetçileri Komitesi Başkanı Hans Blix ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı Genel Direktörü Muhammed El Baradei, kesin bir sonuca ulaşmak için süre istediler. ABD Dışişleri Bakanlığı ise, denetçiler raporlarını sunmadan saatler önce, Irak’a askeri müdahaleye izin veren bir BM karar tasarısını kaleme almaya başladı. DENETÇİ RAPORLARINDA NELER VAR? KİM NE DEDİ?	Doğan Uluç New York	16	Sol - üst	915 cm2
29.01.2003	Hürriyet	Volvo Blix ABD’yi şaşırttı ABD’nin “soft” bulduğu BM baş silah denetçisi Hans Blix, beklenenden sert çıkan Irak raporuyla ABD’yi şaşırttı. Amerikalıların sağlam ve güvenilir bilgiye önem verdiği için “o Volvo modunda çalışır” dediği Blix, Irak’ın tam işbirliği yapmadığını belirterek ABD’ye önemli koz verdi.	Kaynak belirtilmemiştir	26	Sol - orta	192 cm2

30.01.2003	Hürriyet	Saddam şeytan değilse şeytanın anlamı yok BUSH, IRAK'IN SİLAH ÜRETİMİ VE TERÖR BAĞLANTISINI GÖSTEREN KANITLARI 5 ŞUBAT'TA BM GÜVENLİK KONSEYİ'NE SUNACAKLARINI AÇIKLADI ABD Başkanı George W. Bush, dün Kongre'nin ortak oturumunda yaptığı "Birliğin Durumu" konuşmasında 5 Şubat tarihinde Irak lideri Saddam Hüseyin'in dünyayı nasıl aldattığını kanıtlayan belgeleri BM Güvenlik Konseyi'ne sunacaklarını açıkladı. "Saddam şeytan değilse, şeytanın bir anlamı yok" diyen Bush, konuşması sırasında 42 kez ayakta alkışlandı.	Kasım Cindemir Washington	18	Sol - üst	828 cm2
31.01.2003	Hürriyet	ABD'li milletvekilleri: Savaş felaket olur	Doğan Uluç New York	18	Sol - alt	96 cm2
02.02.2003	Hürriyet	Irak'ın kaderi Sevgililer Günü'nde belli olacak	Newsweek	18	Orta	220 cm2
03.02.2003	Hürriyet	48 saatte 3 bin bomba Pentagon'un savaş planı netlik kazanıyor. New York Times'a göre ABD, harekatin ilk 48 saati içinde hava bombardımanıyla Irak'ı mat etmeyi hedefliyor. Bu plan göre iki gün içinde tam 3 bin adet nokta atışı yapan güdümlü bomba ve füzeler kullanılacak. Böylece Irak ordusu tamamen tecrit edilecek ve derhal kara saldırısı başlayacak. Şok içindeki hükümet devrilecek	The New York Times	7	Sol - üst	540 cm2
06.02.2003	Hürriyet	Powell'dan kanıt şov	Doğan Uluç	22	Sol - üst	1360 cm2

		Hürriyet diplomatlar arasında izledi ABD Dışışleri Bakanı Powell, bir haftadır beklenen Saddam rejimi aleyhindeki kanıtları, BM Güvenlik Konseyi'nin dünkü toplantısında 75 dakika aralıksız konuşarak sundu. Uydu fotoğrafları ve ses bantlarıyla yaptığı etkileyici multimedya gösterisini Hürriyet BM Temsilcisi Doğan Uluç da diplomatlar arasında izledi. Powell "Hemen harekete geçmezsek, gelecek korkunç olabilir. Irak silahlanmaya devam ediyor. Bari Saddam'ı durdurmalı" dedi. Uydu fotoğraflı kanıtlar El Taci'deki kimyasal silah deposu Cephanelik bir ayda kaldırıldı İşte kanıt konuşma Iraklı generalden albaya: Açıkta bırakmayın denetçiler görmesin Komşularını biyolojik silahla vurabilir ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell, istihbarat raporları ve görgü tanığı ifadelerine dayanarak Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silah üretmesiyle ilgili son derece ayrıntılı bilgiler verdi. Bu hayati bilgiler şöyle sıralanıyor: NÜKLEER SİLAH GELİŞTİRİYOR MİRAGE'LA BİYOLOJİK SALDIRI ÇİÇEK VİRÜSÜ ÜRETEBİLİR MOBİL ÜRETİM	New York			
06.02.2003	Hürriyet	Kitle imha silahı aspirin değil	Kaynak	22	Sol - alt	88 cm2

		*Haber metninden alıntı: Irak'ın BM Daimi Temsilcisi Muhammed El Duri, ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell'ın ülkesiyle ilgili sunduğu kanıtların “uydurma” olduğunu söyleyerek, Powell'ın konuşmasının asıl amacının “savaş fikrini satmak” olduğunu savundu.	belirtilmemiştir			
07.02.2003	Hürriyet	Kanıtlara rağmen Konsey cephesinde değişen bir şey yok	Kaynak belirtilmemiştir	18	Orta	360 cm2
08.02.2003	Hürriyet	Kimyasaldan ölen askeri yakacaklar Pentagon Irak hareketinde, Kore Savaşı'ndan bu yana yurtdışında ölen her Amerikan askerinin ülkeye geri götürülmesi geleneğini bozmaya hazırlanıyor. Kimyasal ya da biyolojik saldırıda ölen askerler, tehlike yaratabilir diye ABD'ye götürülmeyecek. Erler, krematoryumda yakılacak, küller topluca gömülecek.	Kaynak belirtilmemiştir	16	Sol - üst	609 cm2
08.02.2003	Hürriyet	Powell'ın kanıtları kopya çıktı	Channel 4 News	16	Sağ - alt	240 cm2
09.02.2003	Hürriyet	RUMSFELD, TÜRKİYE'YE NATO YARDIMINI ENGELLEYEN 3'LERE ATEŞ PÜSKÜRDÜ ABD'den 3'lere fırça ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Türkiye'ye savunma amaçlı patriot ve erken uyarı AWACS uçaklarından gönderilmesi için NATO'da ayak sürüyen Almanya, Fransa ve Belçika'ya sert çıktı.	Celal Özcan ve Ali Mercimek Münih	14	Sol - üst	616 cm2

09.02.2003	Hürriyet	Türkiye güvenliğini koruma hakkına sahip *Haber metninden alıntı: Rusya Federasyonu BM Daimi Temsilcisi Büyükelçi Sergey Lavrov, “ABD yetkililerinin ısrarına rağmen IAEA Başkanı Muhammed El Baradei Irak’ta nükleer silah bulamadıklarını bildirdi. Hans Blix’in denetçileri de kimyasal ve biyolojik silahların mevcudiyetini kanıtlamadı” diye konuştu.	Doğan Uluç New York	14	Sağ - alt	72 cm2
10.02.2003	Hürriyet	INDEPENDENT’ TAN BLAIR’ A AÇIK MEKTUP Sana güvenmiyoruz	Independent on Sunday	12	Sol - alt	144 cm2
10.02.2003	Hürriyet	Rummy’nin kâbusları US News & World Report Dergisi’ne göre, ABD Savunma Bakanı Rumsfeld’in masasında altı maddelik “Irak’ta kâbus senaryoları” listesi bulunuyor	Kasım Cindemir Washington US News & World Report Dergisi	12	Alt - orta	432 cm2
15.02.2003	Hürriyet	Denetçiler ABD’ye meydan okuyor RAPOR BUSH’ A YARAMADI Dün Güvenlik Konseyi’ne ikinci Irak raporunu sunan BM baş silah denetçisi Hans Blix, ABD’nin kanıtlarına şüpheyi baktığını açıkladı; “Biz sadece kendi bulduğumuz kanıtları rapor ederiz” dedi. Blix, kitle imha silahı bulamadıklarını ve denetim sürecinin uzatılmasını istediklerini söyledi. Blix, “El Samud füzesinin menzili 180 km. BM’nin getirdiği 150	Kasım Cindemir Washington	12	Sol - üst	532 cm2

		km'lik sınırı aşıyor. Bu nedenle yasakladık" dedi.				
15.02.2003	Hürriyet	Bush'tan BM'ye Belkemiği ve cesaret göster yoksa tarihe gömülürsün	AP	12	Alt - orta	320 cm2
15.02.2003	Hürriyet	Saddam'dan kitle imha silahlarını yasaklama kararı	Kaynak belirtilmemiştir	12	Sağ - alt	70 cm2
16.02.2003	Hürriyet	SİLAH DENETÇİSİ HANS BLİX, ABD İLE İNGİLTERE'NİN PLANLARINI BOZDU Rapor savaş nedeni mi? ABD-İNGİLTERE: EVET KONSEY ÇOĞUNLUĞU: HAYIR	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - üst	364 cm2
17.02.2003	Hürriyet	ABD iddiası Saddam halkını aç bırakacak	New York Times	14	Sol - alt	192 cm2
20.02.2003	Hürriyet	Nükleer Zirve Irak'a harekate hazırlanan ABD Yönetimi'nin kimyasal ve biyolojik silahları yok etmek için yeni tip nükleer silahlar geliştirmek üzere Ağustos ayında gizli bir toplantı yapacağı ortaya çıktı. ABD'nin yeni silahlarının muhtemel hedefleri arasında Türkiye'nin dört komşusu Rusya, İran, Irak ve Suriye'nin adı geçiyor	The Guardian	16	Sol - alt	384 cm2
21.02.2003	Hürriyet	Yeni Irak takvimi 28 ŞUBAT'TA RAPOR	Washington Times	16	Orta	280 cm2

		3 MART'TA TASARI 15 MART'TA SAVAŞ				
27.02.2003	Hürriyet	Simyacı'dan Irak krizine çözüm formülü Kanıtlar Bush'un yatağının altında	The Guardian	16	Alt - orta	300 cm2
07.03.2003	Hürriyet	Irak'ın kimyasal silah tesisini İngilizler yapmış *Fotoğraf altı: Irak'ın hardal ve sinir gazı ürettiği Felluce 2, ABD Dışişleri Bakanı Powell tarafından en önemli silah üretim merkezi olarak nitelenmişti	The Guardian	18	Alt - orta	180 cm2
08.03.2003	Hürriyet	Savaşa günler kaldı Irak hareketına günler kaldığının işaretini veren ABD Başkanı George W. Bush, taraflara şu mesajları yolladı Saddam'a: Diplomatik çabaların final aşamasındayız. Savaşa günler var. Türkiye'ye: Türkiye'siz seçeneklerimiz hazır. Bu durum bizi zorlamaz. Iraklı muhaliflere: Sünni, Şii ve Kürtler, federasyon düzeni kurabilir. Batılı muhaliflere: İş güvenliğe gelince kimsenin iznine ihtiyacımız olmaz	Kasım Cindemir Washington	20	Sol - üst	640 cm2
08.03.2003	Hürriyet	Konsey, savaşa yeşil ışık yakmadı Blix'in raporundan Saddam rejimi, önceki döneme göre daha fazla işbirliği yapmaktadır El Samud füzelerinin imhasına başlanması önemli bir	Doğan Uluç New York	20	Sağ - alt	432 cm2

		gelişmedir. ABD'nin iddia ettiği gibi yasaklı silahların seyyar laboratuvarlarda saklandığına dair bulguya ulaşamadık Biyolojik ya da kimyasal silahların depolandığı yer altı depolarıyla ilgili bir kanıt bulamadık Silah denetçilerinin birkaç ay daha süreye ve Irak'ın daha aktif bir işbirliğine ihtiyacı vardır				
10.03.2003	Hürriyet	Haksız bir savaş ABD'nin Nobel Barış Ödüllü eski Başkanı Jimmy Carter'a göre Bush Yönetimi Irak'a karşı, modern tarihte görülmemiş bir eyleme girişmek üzere. New York Times'a bir makale yazan Carter, adil savaşın ilkelerine tamamen ters düşen bu eyleme bütün dünyanın karşı olduğunu belirterek şu örneği verdi: “Türk Hükümeti ABD ile pazarlık yapsa bile demokratik parlamentosu dünya çapındaki endişelere katıldığını ortaya koydu.”	The New York Times	18	Sol - üst	420 cm2
11.03.2003	Hürriyet	Rusya ve Fransa: Veto ederiz	Dış Haberler Servisi TF 1 ve France 2 Televizyonu	16	Sol - alt	371 cm2
13.03.2003	Hürriyet	İngiltere'den Saddam'a 6 şart *Haber metninden alıntı: “Saddam TV'ye çıkıp, kitle imha silahları olduğunu ve bunları imha edeceğini açıklasın”	Kaynak belirtilmemiştir	20	Alt - orta	120 cm2

14.03.2003	Hürriyet	Dumanı tüten silah tahta pervaneli uçakmış	Kaynak belirtilmemiştir	18	Alt - orta	154 cm2
18.03.2003	Hürriyet	Son ültimatom 48 saat içinde Irak'ı terk et Azor Adaları'nda pazar günü yapılan zirvede kararlaştırılan Irak'a saldırı planında dün son adım atıldı. ABD Başkanı George W. Bush, sabaha karşı yaptığı "ulusa sesleniş" konuşmasında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin ve oğullarına "ülkeyi terk etmeleri için 48 saat süre" tanıyarak, bunu yapmadıkları takdirde saldırıyla karşı karşıya kalacakları tehdidinde bulundu.	Kaynak belirtilmemiştir	13	Sol - üst	435 cm2
19.03.2003	Hürriyet	Bush kovboy üslûbunu kullanmadı	Kaynak belirtilmemiştir	18	Sol - alt	140 cm2
19.03.2003	Hürriyet	Chirac: Tehlikeli karar Schröder: Haksız savaş BUSH'A SON UYARI	CNN	18	Alt - orta	130 cm2

TARİH	GAZETE ADI	BAŞLIK	HABER KAYNAĞI	SAYFA NO	KONUM	BOYUT
01.01.2003	Yeni Şafak	Annan Bush'u şok etti BM Genel Sekreteri Annan, Bağdat'ın silah denetçileri ile uzlaşma içinde çalıştığını ve Irak'a saldırı için bir neden bulunmadığını söyleyerek, Irak'a saldırıya hazırlanan Bush'u şok etti	Kaynak belirtilmemiştir.	8	Sağ - üst	210 cm2
04.01.2003	Yeni Şafak	Denetimler ABD'nin iddialarını çürüttü *Haber metninden alıntı: BM silah denetçileriyle birlikte çalışan Irak Ulusal Gözlem Kurumu Başkanı Hüsam Muhammed Emin, beş haftadır süren denetimlerin, ABD iddialarının asılsız olduğunu kanıtladığını söyledi	Bağdat	8	Sağ - orta	54 cm2
06.01.2003	Yeni Şafak	"Silah denetçileri Irak'ta hiçbir şey bulamadı" ABD ve İngiltere propaganda savaşını kaybetti	Londra The Observer	8	Alt - orta	441 cm2
06.01.2003.	Yeni Şafak	Rusya'dan İsrail'e eleştiri Irak'ın kitle imha silahlarını gizlediği yönündeki iddiaların asılsız olduğunu belirten Trubnikov, sahip olduğu nükleer silahlardan ötürü İsrail'i eleştirdi	Moskova ITAR – TASS	8	Alt - orta	210 cm2
07.01.2003	Yeni Şafak	Saddam: Savaşa hazır olun BM silah denetçilerinin kitle imha silahı aramak yerine istihbarat topladıklarını açıklayan Saddam	Bağdat Irak Devlet Televizyonu	8	Alt - orta	315 cm2

		Hüseyin, orduya “savaşa hazır olun” çağrısı yaptı				
08.01.2003	Yeni Şafak	Kuzey cephesi zorda Türkiye’nin çekincesinin ABD’nin Irak’a saldırı için kuzeyde açacağı cepheyi zora soktuğu iddia edildi. Ankara’nın BM kararını şart koşması, Başbakan Gül’ün Ortadoğu turu ve Devlet Bakanı Tüzmen’in Bağdat’ı ziyaret planının ABD’yi rahatsız ettiği bildirildi Baradey: Hiçbir şey bulamadık	Kaynak belirtilmemiştir.	8	Sağ - üst	280 cm2
09.01.2003	Yeni Şafak	BM denetçileri “yok” dese de savaş olacak *Haber metninden alıntı: İngiltere Savunma Bakanı Geoff Hoon, BM silah denetçilerinin Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı yönünde verebileceği bir raporun otomatik olarak savaşın önlenmesi anlamına gelmeyeceğini söyledi.	Londra	10	Sağ - orta	50 cm2
11.01.2003	Yeni Şafak	Blix: Irak’ta kitle imha silahı bulamadık	Kaynak belirtilmemiştir.	8	Üst - orta	112 cm2
11.01.2003	Yeni Şafak	Powell: Kanıt bulmak şart değil	NBC Televizyonu	8	Sağ - üst	112 cm2
11.01.2003	Yeni Şafak	Kanıt olmadan savaş olmaz... Rusya, Irak’ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu bildiren hükümetlere, “Deliliniz varsa ortaya koyun”	Moskova ITAR - TASS	8	Sağ - orta	484 cm2

		dedi. Solana ise kanıtsız savaşın zor olduğunu belirtti				
12.01.2003	Yeni Şafak	Washington Post: Muhtemel Irak savaşı ertelenebilir	Washington Post	8	Üst - orta	70 cm2
14.01.2003	Yeni Şafak	Blair'a anket darbesi: Halk savaş istemiyor	Londra ITV Televizyonu	11	Sol - üst	104 cm2
14.01.2003	Yeni Şafak	Denetçiler 1 yıl süre istedi ABD ve İngiltere Irak'a saldırı için askeri yığınak yaparken, Irak'ta kitle imha silahları konusunda hiçbir kanıt bulamayan silah denetçileri, denetimlerinin 1 yıl daha sürmesi gerektiğini açıkladı	Londra BBC	11	Sol - orta	154 cm2
14.01.2003	Yeni Şafak	ABD'nin savaş gerekçesi yok	TIME	11	Alt - orta	72 cm2
18.01.2003	Yeni Şafak	Amerika elindeki delilleri sunacak	Moskova	8	Sağ - alt	50 cm2
20.01.2003	Yeni Şafak	Blix: Bağdat ciddiyetin farkına vardı	Bağdat NBC Televizyonu	10	Sağ - orta	70 cm2
22.01.2003	Yeni Şafak	Ramazan: ABD ülkeyi işgal etmeye niyetli	Bağdat	11	Sağ - orta	154 cm2
23.01.2003	Yeni Şafak	Başkan Bush'tan, Iraklı komutanlara uyarı	Washington	11	Sol - orta	64 cm2

25.01.2003	Yeni Şafak	Alman – Fransız eksenine Kanada da destek verdi	Ottawa CBC Televizyonu	11	Alt - orta	315 cm2
26.01.2003	Yeni Şafak	BM kanıt bulamadı, rapor olumlu olacak Irak'taki denetimler sırasında alınan örneklerin laboratuvar analizinde, şu ana kadar nükleer silah programının varlığını gösteren herhangi bir bulguya rastlanmadı Atom enerjisi kurumu olumlu rapor verecek	Viyana	8	Alt - orta	342 cm2
27.01.2003	Yeni Şafak	Powell: Irak'a verilen süre doldu Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda bir konuşma yapan Powell, Saddam'a tanınan sürenin dolduğunu belirtti	Davos	11	Orta	167 cm2
27.01.2003	Yeni Şafak	Silah denetçileri bugün raporu BM'ye sunacaklar	REUTERS	11	Sağ - orta	112 cm2
28.01.2003	Yeni Şafak	Denetçiler süre istedi Güvenlik Konseyi'ne 60 günlük denetim raporlarını sunan Blix ve El Baradei, Irak'ın eksik de olsa işbirliği yaptığını belirtip ek süre istedi. Irak'ın pasif işbirliği yaptığı dile getirilirken, ABD'nin istediği türde bir kanıt bulunamadığı belirtildi	New York	11	Sol - üst	518 cm2
28.01.2003	Yeni Şafak	Fransa: Amerika kanıt sunamadı	Paris	11	Sol - alt	48 cm2
28.01.2003	Yeni Şafak	Powell yalan söylüyor Irak Dışişleri Bakanı Sabri, Irak'ın kitle imha	Bağdat	11	Alt - orta	217 cm2

		silahlarına sahip olmadığını ve ABD Dışışleri Bakanı Powell'ın Davos'ta yalan söylediğini belirtti				
29.01.2003	Yeni Şafak	Irak'a saldırı 1 Mart'ta İsrail istihbaratı, "Kitle imha silahı bulunsun ya da bulunmasın, BM kararı alınsın ya da alınmasın, Fransa ve Almanya karşı çıksın ya da çıkmasın ABD 1 Mart'ta saldırarak iddiasında.	New York Debkafile	10	Orta	252 cm2
29.01.2003	Yeni Şafak	Blix: ABD elindeki kanıtları açıklasın	New York	11	Sol - orta	56 cm2
29.01.2003	Yeni Şafak	Eski şef Butler: ABD çifte standart uyguluyor	Sidney	11	Sol - alt	56 cm2
29.01.2003	Yeni Şafak	Irak'ın kader haftası Bush kritik konuşmasını yapacak. ABD, Irak'la ilgili kanıt sunacak. Almanya, Fransa, Rusya ve Çin Konseyden karar çıkmasını engelleyecek. Bush-Blair zirvesi cuma günü yapılacak.	Washington	11	Sağ - üst	542 cm2
29.01.2003	Yeni Şafak	Amerika'ya karşı ortak tavır: Denetim sürecektir Silah denetçilerinin raporunu bugün tartışacak olan BM Güvenlik Konseyi'nde ABD ve İngiltere dışında bütün ülkeler Irak'taki silah denetimlerinin devam etmesini istedi	New York	11	Alt - orta	553 cm2
30.01.2003	Yeni Şafak	Silahsızlanmanın yeni başkanı Irak olacak	New York	10	Sağ - üst	45 cm2
30.01.2003	Yeni Şafak	Bush dünyaya meydan okudu	Washington	11	Sol - üst	791 cm2

		ABD Başkanı, Saddam'ın Ortadoğu'yu fethedeceğini ve bütün dünyayı tehdit ettiğini iddia etti. Güvenlik Konseyi'nin toplanmasını isteyen Bush, ABD'nin tek başına savaşacağını açıkladı				
01.02.2003	Yeni Şafak	Amerika nükleer silah kullanacak Washington Times gazetesi, Bush'un kitle imha silahları saldırısına nükleer karşılık verme stratejisini onayladığını yazdı. ABD basını, savaşın dünya savaşına neden olup olmayacağını tartışıyor	The Washington Times	11	Sağ - orta	414 cm2
05.02.2003	Yeni Şafak	Amerika Irak'ta nükleer silah kullanmak istiyor ABD Irak'ta yeni nesil küçük nükleer silahlar kullanmaya hazırlanıyor. Pentagon yer altı silah sığınaklarını yok etmek için kullanılacak nükleer silahlarla ilgili bilgisayar programı hazırlıyor	Los Angeles Times	11	Orta	246 cm2
06.02.2003	Yeni Şafak	Kanıt yerine, iddia ve tehdit Powell, Irak'la ilgili kanıttan çok iddialar ortaya attı ve BM'yi tehdit etti İçinde ne olduğu bilinmeyen bina fotoğraflarını gösteren Powell, iki kaset dinletti Kasetlerde sadece şüphe var	New York	11	Sağ - üst	692 cm2
07.02.2003	Yeni Şafak	Bush: Irak ile oyun sona erdi	Washington	8	Sağ - üst	48 cm2
10.02.2003	Yeni Şafak	Blix ve Baradey: Irak'ta tavır değişikliği var	Bağdat	8	Sağ - üst	48 cm2

11.02.2003	Yeni Şafak	Irak U-2 uçuşlarına izin verdi	AP	8	Sağ - orta	60 cm2
13.02.2003	Yeni Şafak	Denetçiler bir Iraklı diplomatı sorguladı	Bağdat	8	Sağ - alt	42 cm2
14.02.2003	Yeni Şafak	İşte gerçek tehdit Irak'ta kitle imha silahı arayanlar, İsrail'deki 500'e yakın atom bombasını, dünyanın her yerini vurabilecek nükleer füzeleri, nükleer denizaltıları, artık gizliliği kalmayan nükleer denemeleri görmüyorlar	Global Research adlı internet sitesi	8	Sağ - üst	455 cm2
15.02.2003	Yeni Şafak	Rapor ABD'yi şok etti Blix ve Baradey, Irak'ta yasak silahlarla ilgili hiçbir kanıt bulunmadığını, ABD'nin sunduğu delillerin şüpheli olduğunu ve Irak'ın "işlevsel" işbirliği yaptığını belirterek, Amerika'nın bütün planlarını suya düşürdü	New York	8	Sağ - üst	455 cm2
15.02.2003	Yeni Şafak	Baradey: Hiçbir kanıt bulamadık	Kaynak belirtilmemiştir	8	Sağ - üst	90 cm2
15.02.2003	Yeni Şafak	Aziz: Denetleme için her şeyi yapacağız	Kaynak belirtilmemiştir	8	Sağ - orta	54 cm2
17.02.2003	Yeni Şafak	Irak: ABD gösterilere rağmen savaş istiyor	Kaynak belirtilmemiştir	10	Alt - orta	238 cm2
20.02.2003	Yeni Şafak	Amerika ve İngiltere üç geminin peşinde	The	11	Üst - orta	98 cm2

			Independent			
27.02.2003	Yeni Şafak	Savaşı önleme planı PUTİN savaşı önlemek için ilginç bir plan hazırladı: Kitle imha silahları Rusya gözetiminde tasfiye edilecek. Bir yıl sonra seçim yapılacak. Saddam ve Baas yöneticileri çekilecek. Saddam mecburi iskâna tabi tutulacak	Debkafile	11	Sol - üst	459 cm2
03.03.2003	Yeni Şafak	Irak es – Samudlar’ı imha ediyor Es – Samud füzelerinden 4’ünü önceki gün imha eden Irak, dün 6 füzeyi daha imha etti. Irak 100 es – Samud füzesini imha edeceğini belirtti	Bağdat	10	Alt - orta	294 cm2
08.03.2003	Yeni Şafak	Denetçiler ABD’nin kanıtlarını bulamadı Silah denetçilerinin dünkü brifinginde Baradey Irak’ta nükleer silah bulunmadığını, ABD’nin sunduğu kanıtların sahte olduğunu söyledi. Blix ise, Irak’ın işbirliği yaptığını belirterek zaman istedi	Kaynak belirtilmemiştir	10	Sol - üst	721 cm2
10.03.2003	Yeni Şafak	Baradey süre istedi Geçen cuma günü BM Güvenlik Konseyi’nde, Irak’ın uranyum aldığına ilişkin ABD ve İngiltere’nin sundukları “kanıt”ların sahte olduğunu söyleyen Baradey, dün de, Irak’taki çalışmalarının sürmesi için 2-3 ay daha istedi	Seven Network	10	Sağ - üst	340 cm2
10.03.2003	Yeni Şafak	MALEZYA, ABD’Yİ KINADI	Bername Haber Ajansı	10	Üst - orta	78 cm2

14.03.2003	Yeni Şafak	BM'den 2. karar çıkmaz Fransa ve Rusya, Irak'a saldırı için BM'den karar çıkarmaya çalışan ABD ve İngiltere'yi yine durdurdu. İngiltere, artık ikinci bir kararın çıkacağına inanmıyor İNGİLTERE'NİN 6 ŞARTI	New York	8	Sağ - üst	513 cm2
16.03.2003	Yeni Şafak	Baradey ve Blix'e davet	Kaynak belirtilmemiştir	8	Sağ - orta	45 cm2
20.03.2003	Yeni Şafak	Denetçiler: Amerika bizi kandırdı	Oslo	10	Üst - orta	105 cm2